

EESTI ÜLIÕPILASTE ELUOLU 2010

Rahvusvahelise üliõpilaste uuringu EUROSTUDENT IV Eesti analüüs

Tellijad:

SA Archimedes ning Haridus- ja Teadusministeerium

Autorid:

Laura Kirss, Mihkel Nestor, Hanna-Stella Haaristo, Eve Mägi

Keeletoimetus: Päevakera OÜ

Küljendus: Kristjan Kaljund

Trükk: AS Ecoprint

SA Poliitikauuringute Keskus PRAXIS

Tornimäe 5, 10145 Tallinn, Eesti

tel 640 8000, faks 640 8001

e-post praxis@praxis.ee

<http://www.praxis.ee>

SA Poliitikauuringute Keskus PRAXIS on Eesti esimene sõltumatu mittetulunduslik mõttekeskus (ingl *think tank*), mille eesmärk on toetada analüüsile, uuringutele ja osalusdemokraatia põhimõtetele rajatud poliitika kujundamist.

Uuring EUROSTUDENT IV on valminud paljude inimeste koostöös ja kaasabil. Suur tänu nii osalenud üliõpilastele ja korraldusel abiks olnud kõrgkoolide esindajatele kui ka kõigile abilistele, nõuandjatele ja toetajatele!

ISBN 978-9949-481-17-0 (trükis)

ISBN 978-9949-481-18-7 (pdf)

EESTI ÜLIÕPILASTE ELUOLU 2010

Rahvusvahelise üliõpilaste uuringu EUROSTUDENT IV Eesti analüüs

POLIITIKAUURINGUTE KESKUS

PRAXIS

CENTER FOR POLICY STUDIES

Tallinn
2011

Sisukord

1. Sissejuhatus	5
2. Kõrghariduse sotsiaalne dimensioon.....	7
3. Metoodika	11
4. Eesti üliõpilaskond	14
5. Erialavalik ja hinnang õppekavale.....	21
6. Ligipääs kõrgharidusele.....	26
7. Majutustingimused	35
8. Töötamine.....	39
9. Ajakasutus	46
10. Sissetulekud ja toetused	50
11. Üliõpilaste kulutused.....	54
12. Rahvusvaheline mobiilsus	56
13. Kokkuvõte ja järeldused.....	60
14. Soovitused.....	64
Lisa 1. Valimi jaotus enne ja pärast kaalumist	66
Lisa 2. Küsitlusankeet	67

1. Sissejuhatus

Kõrgharidus pole 21. sajandil enam see mis sada aastat tagasi – tormilised muudatused nii majanduses, poliitikas kui ka ühiskonnas laiemalt on märkimisväärselt muutnud ka kõrghariduse rolli ja kättesaadavust ning tunduvalt mitmekesisistanud inimeste võimalusi kõrgharidust omandada. Samamoodi on heterogeensemaks muutunud kõrghariduses osalejate struktuur, nende vajadused ja ootused, millega kõrghariduspoliitika kujundajatel tuleb üha enam arvestada, et muuta kõrgharidussüsteem tõhusamaks ning vältida olukorda, kus kõrgharidus ei suuda oodatud mahus panustada teadmispõhise ühiskonna eesmärkide saavutamisele. Eriti oluliseks muutub piiratud kõrgharidusressursside mõjus kasutus majanduskriisi ajal, mil rahalised raskused võivad tabada nii kõrgharidusinstituutide kui ka eraisikuid (üliõpilasi). Sellisel ajal tõuseb keskele kohale kõrghariduse sotsiaalne dimensioon ehk küsimus, kas ja mil määral toetavad või takistavad õpingutega seotud majanduslikud ja sotsiaalsed tegurid üliõpilaste kõrgharidusõpingute edukat lõpetamist. Edukas poliitikakujundamine eeldab teadmist üliõpilaste sotsiaal-majandusliku olukorra ja elutingimuste ning vajaduste ja ootuste kohta. Uuringuraporti üks eesmärk ongi anda sellest ülevaade.

Vajadus üliõpilaste elutingimusi kirjeldavate indikaatorite ja asjaomase seiresüsteemi järele ei esine ainult Eestis ega tulene pelgalt majandussurutisest. Alates 1999. aastast on Bologna protsessis osalevad riigid, mille hulka kuulub ka Eesti, seadnud Euroopa kõrgharidusruumi arendamiseks hulga eesmärgi ja võtnud muuhulgas kohustuse edendada kõrghariduse sotsiaalset dimensiooni, sh koguda ja analüüsida asjaomaseid andmeid. Kõiki Bologna protsessi osalisi kutsuti üles töötama välja oma strateegiad ja tegevuskavad sotsiaalse dimensiooni arendamiseks. Esmatähtsaks ülesandeks peeti kõrghariduses alaesindatud gruppide väljaselgitamist. 2009. aastal töötasid Euroopa Komisjoni statistikaamet Eurostat ning rahvusvahelise võrdlusuuringu EUROSTUDENT meeskond välja võrreldavad ja usaldusväärsed indikaatorid, mille alusel mõõta sotsiaalse dimensiooni arengut Bologna riikides.¹ Kuna valdav osa indikaatoritest tugineb EUROSTUDENTi projekti raames kogutavatele andmetele, on ka Eestil oluline uuringus osaleda, et võrrelda oma kõrgharidussüsteemi toimimist teiste Euroopa riikidega.

EUROSTUDENT on üle-euroopaline uuring, mis keskendub kõrghariduse sotsiaalsele dimensioonile üliõpilaste vaatenurgast. Uuringu eesmärk on anda võrreldavaid andmeid üliõpilaste sotsiaalse ja majandusliku olukorra kohta Euroopa kõrgharidussüsteemides, et poliitikakujundajad nii riikide kui ka Euroopa tasemel saaksid hinnata kõrghariduspoliitika tulemuslikkust (õppetoetuste piisavus, ühiselamukohtade vajadus, õppekorralduse ja õppeedukuse seosed jne). Rahvusvahelised võrdlusandmed üliõpilaste eluolu kohta võimaldavad anda hinnangu riigi kõrghariduspoliitika mõjususele ning kohaliku süsteemi tugevatele ja nõrkadele külgedele.

EUROSTUDENTi uuring on üles ehitatud keskselt koordineeritud deentraliseeritud võrgustiku põhjal. Teisisõnu – iga riik kogub ise oma maa kohta andmed, lähtudes koordineerimismeeskonna kindlaks määratud põhiküsimustest ja andmekogumispõhimõtetest.

1 The Bologna Process in Higher Education in Europe. Key Indicators on the Social Dimension and Mobility. Eurostat Statistics & Eurostudent, 2009.

Koordineerimismeeskond annab ka juhtnõore uuringu sihtgrupi, valimi koostamise, uurin-
guinstrumentide jm kohta, et tagada uuringuandmete ühtlane kvaliteet ja võrreldavus.

Praeguseks on EUROSTUDENTi uuringut tehtud neljal korral alates 2000. aastast. Eesti on oma andmetega osalenud kahes viimases uuringus – EUROSTUDENT IIIs (2008) ja EUROSTUDENT IVs. Käesolevas, uuringu neljandas voorus, osaleb 25 Euroopa riiki ning vaatluse all on ligi 250 indikaatorit üliõpilaste elu kaheksa valdkonna kohta:

- ▶ demograafilised karakteristikud
- ▶ sissetulekud ja toetused
- ▶ ligipääs kõrgharidusele ja ligipääsuteed
- ▶ kulutused
- ▶ sotsiaal-majanduslik taust
- ▶ töötamine ja ajakasutus
- ▶ majutustingimused
- ▶ rahvusvaheline mobiilsus

Lisaks EUROSTUDENTi uuringule on andmeid kõrghariduse sotsiaalse dimensiooni ja üli-
õpilaste eluolu kohta Eestis kogutud kolmel korral – 2003. aastal alustas Eesti Üliõpilas-
kondade Liit tudengite seas küsitlust, et saada ülevaade üliõpilaste eluolust, vajadustest
ja ootustest. Esimene uuring valmis 2003. aastal ja teine 2006. aastal. Kolmanda küsit-
luse (2008) tulemusi analüüsis Poliitikauuringute Keskus Praxis õiglase kõrgharidusele
ligipääsu seisukohast ning selle põhjal valmis 2010. aastal uuringuraport „Missugune on
Eesti üliõpilaskond?“. Need uuringud ongi peamised kõrghariduse sotsiaalset dimensiooni
käsitlevad uuringud Eestis.

Järgnev analüüs esitab ülevaate EUROSTUDENT IV Eesti küsitluse tulemustest. Küsitlus
korraldati Eesti kõrgkoolides 2010. aasta kevadel ning selle tulemused edastati EUROSTU-
DENTi projekti meeskonnale rahvusvahelise võrdluse koostamiseks. Uuringu keskmes on
kolm teemat: üliõpilaste kulud-tulud, ajakasutus ning ligipääs kõrgharidusele. Võimaluse
korral võrreldakse Eesti tulemusi ka rahvusvahelise EUROSTUDENT IV analüüsiga².

Eesti ametlik esindaja EUROSTUDENT IV projektis oli Haridus- ja Teadusministeerium,
uuringu viis läbi ja analüüsi koostas Poliitikauuringute Keskus Praxis ning uuringut rahas-
tas SA Archimedes Euroopa Sotsiaalfondi programmi Primus toel.

EUROSTUDENT IV uuringu andmed on alates 2012. aastast vabalt kättesaadavad kõigile
uurijatele ja analüütikutele, kes soovivad neid uurimistöös kasutada. Andmebaas säilita-
takse pärast uuringu lõppu Haridus- ja Teadusministeeriumi analüüsiosakonnas.

2 EUROSTUDENT IV. Social and Economic Conditions of Student Life in Europe. Synopsis of Indicators;
http://www.eurostudent.eu/download_files/documents/Synopsis_of_Indicators_EIV.pdf.

2. Kõrghariduse sotsiaalne dimensioon

Kõrghariduse sotsiaalsest dimensioonist on saanud Euroopa kõrghariduspoliitika olulise- maid küsimusi – kõik Euroopa kõrgharidusruumi haridusministrid on Bologna protsessi raames kinnitanud vajadust edendada kõrghariduse sotsiaalset dimensiooni ning on kokku leppinud konkreetset riikide ja rahvusvahelised eesmärgid ja tegevusplaanid. Seejuures rõhutatakse kõrgharidusvõimaluste võrdväärsemaks muutmise ja kõrgharidusele õig- lase ligipääsu tagamise tähtsust ning viidatakse vajadusele koguda andmeid üliõpilaste sotsiaal-majandusliku olukorra kohta, et seatud eesmäärke saavutada. Käesoleva peatüki eesmärk on selgitada nende mõistete sisu ja eesmäärke ning rahvusvahelisi trende nendes valdkondades, et avada uuringuraporti tagamaid.

Kõrghariduse sotsiaalse dimensiooni mõistet kasutati ametlikes dokumentides esimest korda 2001. aastal, kui Bologna protsessiga ühinenud Euroopa riikide kõrghariduse eest vas- tutavad ministrid rõhutasid ühises alusdokumendis vajadust pöörata suuremat tähelepanu kõrghariduse sotsiaalsele dimensioonile,³ kuid täpsemalt mõiste sisu ei selgitatud. Ministrite järgmisel kohtumisel 2003. aastal sai sotsiaalse dimensiooni roll veidi selgemaks – hakati rääkima sotsiaalse sidususe tugevdamisest ning sotsiaalse ja soolise ebavõrdsuse vähen- damisest kõrghariduse kaudu nii riigi kui ka rahvusvahelisel tasandil.⁴ Sellega rõhutati, et tudengid vajavad korralikke õppimis- ja elamistingimusi, et lõpetada õpingud edukalt, ilma sotsiaal-majanduslikust taustast tulenevate takistusteta. 2007. aasta kohtumisel tõsteti sotsiaalne dimensioon kõrghariduspoliitika keskpunkti – seda hakati seostama kõrghariduse peamise rolliga teadmiste, oskuste ja kompetentside taseme tõstmisel ühiskonnas. Samuti sõnastati sotsiaalse dimensiooni edendamise eesmärk, mille kohaselt peaks üliõpilaskonna koosseis õppima asumisel, õppimise ajal ja lõpetamisel peegeldama ühiskonna mitmeke- sisust.⁵ Sellest on nüüdseks saanud Euroopa kõrgharidusruumi üks kesksemaid püüdlusi. Enamikus dokumentides, uuringutes ja strateegiates viidatakse kõrghariduse sotsiaalsest dimensioonist rääkides just sellele soovolukorrale, kus üliõpilaskond sarnaneb rahvastiku struktuuriga nii kõrgharidusele ligipääsul, õpingute ajal kui ka õpingute lõpetamisel. Seetõttu on eesmärgiks seatud tagada võrdsus kõikidel tasanditel ning eemaldada sotsiaalsed ja soolised takistused. 2010. aasta kommünikees kinnitasid ministrid vajadust suurendada pin- gutusi sotsiaalse dimensiooni arendamisel, et tagada kõigile võrdsed võimalused omandada kvaliteetne kõrgharidus, pöörates erilist tähelepanu hariduses alaesindatud gruppidele.⁶ Seega on Euroopa kõrgharidusruumi sotsiaalse dimensiooni puhul seatud järgmiste aas- tate eesmärgiks kõrgharidusvõimaluste võrdväärse tagamine sellistes aspektides nagu ligipääs kõrgharidusele, osalus ja edukas õpingute läbimine, õppimis- ja elamistingimused, nõustamine, rahalised toetused ning üliõpilaste osalemine kõrghariduse juhtimises.

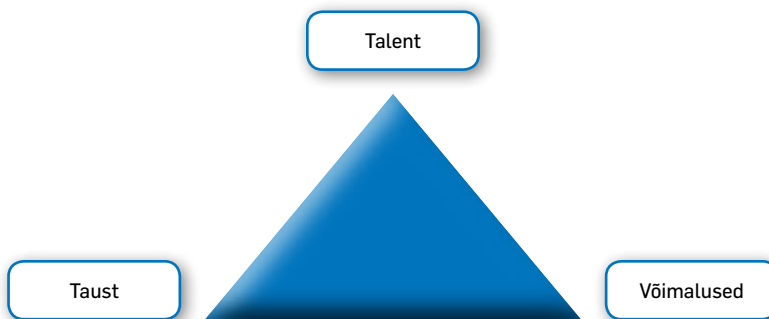
3 Euroopa kõrgharidusruumi suunas. Praha kommünikee. Euroopa kõrgharidusministrite kohtumine Prahast Tšehhis, 2001.

4 Euroopa kõrgharidusruumi realiseerimine. Berliini kommünikee. Euroopa kõrgharidusministrite kohtumine Berliinis Saksamaal, 2003.

5 Bologna protsess 2020 – Euroopa kõrgharidusruum uuel kümnendil. Londoni kommünikee. Euroopa kõrgharidusministrite kohtumine Leuvenis Belgias, 2009.

6 Euroopa kõrgharidusruumist. Budapesti-Viini kommünikee. Euroopa kõrgharidusministrite kohtumine Budapestis Ungaris ja Viinis Austrias, 2010.

Kõrgharidusvõimaluste võrdväarsus. Kõrghariduse sotsiaalse dimensiooni keskne põhimõte on kõrgharidusvõimaluste võrdväarsuse (*equity*) suurendamine ja tagamine. Tegemist on sihiga, millele eri dokumentides väga sageli viidatakse, kuid millele on raske leida ühest definitsiooni. Sageli kasutatakse kõrgharidusvõimaluste võrdväarsuse mõistet õigluse (*justice*) või võrdsuse (*equality*) sünonüümina, kuid sisult on need mõisted väga erinevad. Viimased kaks on ennekõike ideoloogilise sisuga kontseptsioonid, mille puhul on keeruline otsustada selle üle, mis on õiglane või mis on võrdne. Kõrgharidusvõimaluste võrdväarsuse põhimõte püüab jätta ideoloogia kõrvale ning keskenduda teguritele, millest kõrghariduse kättesaadavus ja omandamine enim sõltuvad – üliõpilaste talent, taust ja võimalused. Seda ideed illustreerib võrdväarsuse kolmnurk, mille tippudes on kolm omavahel seotud dimensiooni.

Joonis 2.1. Kõrgharidusvõimaluste võrdväarsuse kolmnurk

Allikas: Orr, D. *What is Equity? Ettekanne projekti „Õiglane ligipääs kõrgharidusele Eestis“ töörühmas, 2010.*

Talent tähendab siin inimese vaimset võimekust, taust kirjeldab sotsiaal-majanduslikku olukorda (sealhulgas vanemate haridustaset ja ametit) ning võimalused viitavad takistuste (mh majanduslikud, füüsilised, juriidilised takistused; nii üliõpilaste- ja kõrgkoolipoolsed kui ka üldised haridussüsteemist tulenevad takistused) puudumisele hariduse kättesaadavusel. Kolme dimensiooni keerukas vastastikune mõju mängib kõrgharidusvõimaluste võrdväarsuse tagamisel äärmiselt tähtsat rolli ning võrdväarsuse suurendamiseks tuleks arendada kõiki kolme. Kuna neist dimensioonidest on talent ainus, mida poliitikameetmetega otseselt mõjutada ei saa, tuleb otsida viise, kuidas üliõpilaste taustast ja võimalustest tulenevaid takistusi vähendada ja/või eemaldada. Sotsiaalse dimensiooni definitsiooni kohaselt on võimaluste võrdväarsus tagatud siis, kui üliõpilaskond peegeldab rahvastiku mitmekesisust – see ei tähenda, et kõiki ühiskonnagruppe peab kõrghariduses olema täpselt samas proportsioonis kui ühiskonnas. Võimaluste võrdväarsus tähendab, et võimalused jagunevad õiglaselt ega põhine ainult talendil. See tähendab, et teatavasse ühiskonnagruppi kuulumine iseenesest ei tohiks takistada kõrghariduse omandamist – ainsaks takistuseks saab olla talendi puudumine. Seega on mingi ühiskonnagrupi alaeindatus kõrghariduses õigustatud vaid siis, kui talent on ühiskonnas ebaühtlaselt jaotunud ja selles ühiskonnagrupis on vähem andekaid noori kui teistes. Muud takistused tulenevad võimalustest ja üliõpilase taustast ning takistuste eemaldamise korral on võimalik tagada olukord, kus üliõpilaskond peegeldab rahvastiku mitmekesisust.⁷

⁷ Orr, D. *What is Equity? Ettekanne projekti „Õiglane ligipääs kõrgharidusele Eestis“ töörühmas, 2010.*

Üliõpilaste sotsiaal-majanduslik olukord. Inimese sotsiaal-majanduslik staatus on abstraktne kontseptsioon, millel puudub küll rahvusvaheliselt ühtmoodi mõistetav definitsioon, kuid mida kasutatakse sageli, et kirjeldada indiviidi ja/või tema perekonna majanduslikku ja sotsiaalset positsiooni teistega võrreldes. Seejuures võetakse enamasti aluseks haridustase, sissetulekud ja ametikoht, sageli ka geograafilised indikaatorid.⁸ Kõrgharidusvõimaluste võrdväarsuse uurimisel analüüsitakse enamasti nii üliõpilase enda sotsiaal-majanduslikku olukorda (majutus, sissetulekud, kulutused, eluolu jms) kui ka sotsiaal-majanduslikku tausta ehk tema vanemate sotsiaal-majanduslikku staatust (haridus, ametikoht). Selle eesmärk on välja selgitada, kuivõrd sarnaneb üliõpilaskond tausta poolest kogu rahvastikuga ning mil määral esineb kõrghariduses sotsiaalset selektiivsust ehk missugused grupid on üle- või alaesindatud.⁹ Seega võib öelda, et nii üliõpilaste sotsiaal-majanduslik olukord kitsamalt kui ka kõrghariduse sotsiaalse dimensiooni edendamine laiemalt on lähedalt seotud tudengite vanematega. Tähtis on see, kuidas käsitatakse üliõpilaste rolli ühiskonnas ja suhetes oma vanematega – kas nad on vanematest sõltuvad või mitte. See muutub keskseks küsimuseks just kõrghariduse rahastamisel, sest peaks suures osas määrama riigi rolli üliõpilaste rahalisel toetamisel ja õppekulude katmisel. Schwarz ja Rehburg¹⁰ on uurinud, kuidas eri Euroopa riikide kõrghariduse rahastamise süsteemid üliõpilasi käsitavad, ning on toonud välja neli peamist mudelit, mis kõik iseloomustavad üliõpilaste rolli ühiskonnas, perekonnas ja kõrghariduses.

Üliõpilased on vastutustundlikud kodanikud. Üliõpilased on noored täiskasvanud, kes elavad iseseisvalt. Riik annab tudengitele otseselt ja ulatuslikku rahalist abi, kattes kõrghariduskulud – puuduvad õppemaksud ning peaaegu kõik tudengid saavad toetusi ja laene, sõltumata perekondlikust taustast. Samal ajal puuduvad toetused vanematele või perele. Sellist lähenemist rakendavad näiteks Taani, Rootsi, Norra ja Soome.

Üliõpilased on noorukieas õppijad. Vanemad peavad katma laste kõrghariduse omandamisega seotud kulud ning riik annab toetusi juhul, kui perekond ei ole võimeline maksma. Üliõpilastel on leaalne õigus saada oma perelt toimetulekutoetust ning vanemad saavad samal ajal riigilt toetusi. Kehtivad üldised õppemaksud, kuid tudengid, kes saavad riigi toetust, on õppemaksust vabastatud. Selline mudel toimib näiteks Iirimaal, Prantsusmaal, Belgias, Austrias ja Saksamaal.

Üliõpilased on sõltuvad lapsed. Vanemad peavad katma tudengi õpingutega seotud kulud, kõrgharidus on valdavalt tasuline ning riik pakub toetust vaid harvadel juhtudel, üldisi õppe-toetusi ja laene ei ole. Üliõpilased elavad koos vanematega ning sõltuvad oma vanemate või iseenda sissetulekutest. Siia gruppi kuuluvad näiteks Itaalia, Hispaania, Portugal ja Kreeka.

Üliõpilased on ametisse investeerijad. Üliõpilased ei ole vanematest majanduslikult sõltuvad ning vanemad ei saa riigilt toetusi. Õppemaksud on kõrged ning tudengitelt eeldatakse hariduse omandamisel suurt rahalist panust. Samal ajal saab suur osa tudengeid riigi toetust – enamasti laenude näol. Näiteks on sellised riigid Ühendkuningriik ja Holland.

8 Participation and Equity: A Review of the Participation in Higher Education of People from Low Socio-economic Backgrounds and Indigenous People. Centre for the Study of Higher Education (CSHE), 2008.

9 Social and Economic Conditions of Student Life in Europe. Eurostudent, 2008.

10 Schwarz, S., Rehburg, M. Study Costs and Direct Public Student Support in 16 European Countries – Towards a European Higher Education Area? – European Journal of Education, Vol. 39, No. 4, 2004.

Rahvusvahelised arengusuunad kõrgharidusvõimaluste võrdväärsuses. Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon (OECD) on 2008. aasta kõrghariduse temaatilises ülevaates¹¹ vaatluse alla võtnud just kõrgharidusvõimaluste võrdväärsuse valdkonna. Ülevaates loetletakse peamiste võrdväärsust mõjutavate teguritena ühiskonnas eelkõige puudusi võimaluste võrdväärsuses juba hariduse esimesel ja teisel astmel, kõrghariduse laienemist, kõrgharidussüsteemide mitmekesisustumist, demograafilisi suundumusi ning kultuuritraditsioone. Spetsiifilisemate teguritena toob OECD välja rahastamisega seotud tegurid, perekondliku tausta, esimese ja teise haridusastme koolikorralduse, kaaslaste mõju, ülemineku keskhariduselt kõrgharidusele, kõrghariduskorralduse, valiku protseduurid ning erivajadustega tudengite osalust mõjutavad tegurid. Seega ei sõltu kõrghariduse kättesaadavuse suurendamine ja võrdväärsuse võimaluste tagamine üksnes kõrgharidusmaastikul toimuvast. Tähtsat rolli mängivad varasemad haridusastmed ja haridussüsteem tervikuna ning kõrghariduse sotsiaalse dimensiooni arendamisel tuleb ilmselgelt vaadelda kogupilti ning leida lahendusi laiemas plaanis. Toetudes 24 riigi põhjal tehtud uurimusele ning arvestades eespool nimetatud tegureid, kirjeldab OECD kõrgharidusvõimaluste võrdväärsuse valdkonna peamisi arengusuundi arenenud riikides 21. sajandil:

- ▶ vähe teavet, et hinnata puudusi võimaluste võrdväärsuses;
- ▶ selged tõendid, et ligipääs kõrgharidusele ja kõrghariduses osalemine on seotud üliõpilaste sotsiaal-majandusliku taustaga;
- ▶ kõrgharidusest jääb eemale proportsionaalselt enam ebasoodsas sotsiaal-majanduslikus olukorras tudengeid;
- ▶ madalama sotsiaal-majandusliku staatusega tudengid õpivad suhteliselt sagedamini madalama staatusega kõrgkoolides ja kutseõppeasutustes;
- ▶ naiste osalus kõrghariduses on viimastel aastakümnetel märkimisväärselt suurenenud, kuid sooline lõhe püsib kõrghariduse teisel ja kolmandal astmel;
- ▶ naised on teatavates valdkondades – tehnoloogia ja tehnika – jätkuvalt alaesindatud, kuid nad on ülesindatud näiteks õpetamise ja õenduse erialadel;
- ▶ etniliste vähemuste kaasamine kõrgharidusse on paljudele riikidele keeruline ülesanne;
- ▶ paranenud on geograafiline ligipääs kõrgharidusele;
- ▶ suureneb täiskasvanud õppijate osalemise võimalus, kuid see jääb paljudes riikides piiratuks;
- ▶ erivajadustega tudengid on kõrghariduses alaesindatud;
- ▶ enamikus riikides pannakse vähe rõhku eri sotsiaalsete gruppide õpingutulemuste võrdväärsusele;
- ▶ ei koguta piisavalt andmeid, et põhjalikult hinnata kõrghariduse kättesaadavust.

11 Santiago, P., Tremblay, K., Basri, E., Arnal, E. Tertiary Education for the Knowledge Society. Volume 2: Special Features: Equity, Innovation, Labour Market, Internationalisation. Paris: OECD, 2008.

3. Metoodika

Kuna EUROSTUDENT on keskselt koordineeritud projekt, lähtuti ka Eesti uuringu tegemisel rahvusvahelisest metoodikast¹², mis määratles nii peamised valimi koostamise põhimõtted kui ka andmekogumisviisid. Samuti olid kokku lepitud üliõpilastele esitatava küsimustiku ühised küsimused, kuid iga riigi uurijatele jäi vabadus kohendada juhiseid oma kõrgharidussüsteemi eripärast lähtuvalt – suurendada valimit, lisada uurimisküsimusi ning esitada küsimused kas elektrooniliselt või paberil. Seetõttu erineb Eesti uurimuse metoodika veidi rahvusvahelise EUROSTUDENT IV metoodikast, kuigi lähtutud on üldnõuetest. Uuringumeeskonna nõustamiseks loodi Eestis ka nõuandev kogu, kuhu kuulusid Haridus- ja Teadusministeeriumi, Eesti Üliõpilaste Liidu, Sotsiaalministeeriumi, Statistikaameti ja SA Archimedes esindajad. Järgnevalt antakse ülevaade käesoleva uuringu valimist, andmekogumismeetodist ja andmeanalüüsist.

Valim. EUROSTUDENT IV rahvusvahelise uuringu ametlik sihtgrupp oli ISCED 5a ehk kõrghariduse akadeemilise suuna üliõpilased. Et Eesti uuringu eesmärk oli koguda andmeid kõigi kõrghariduse õppekavadel õppivate üliõpilaste kohta (v.a ISCED 6 ehk doktorandid), olid valimisse kaasatud ka ISCED 5b ehk rakenduskõrghariduse õppekavadel õppivad üliõpilased.

Küsitluse valimisse kuulusid kõik kõrgkoolid, kus saab nimetatud õppekavade järgi õppida. Seega olid küsitluse üldkogumiks kõik ISCED 5a ja 5b õppekavadel õppivad üliõpilased. Valimi suuruse arvestamisel lähtuti EUROSTUDENTi juhistest, mis soovitasid vastajate arvuks 1200 üliõpilast. Et tavapärastelt vastab küsitlustele ainult osa valimisse sattunud inimestest, siis valiti valimi algseks suuruseks 8000 üliõpilast. Valimi koostamisel kasutati juhuvalimi metoodikat. Et tagada valimi esinduslikkus, ülesindati väiksemaid kõrgkoole, st väiksematest kõrgkoolidest võeti proportsionaalselt rohkem vastajaid. Iga kõrgkooli puhul võeti minimaalseks valimiks 100 üliõpilast ning ülejäänud valim koostati proportsionaalsuse põhimõttel. Kõrgkoolides valiti valimisse kuuluvad üliõpilased välja juhuslikkuse põhimõttel (Praxis edastas kõrgkoolidele asjaomase juhise) ning kõrgkoolid edastasid küsitluse teabe valimisse sattunud üliõpilastele. Küsitlus oli personaalne, st igale vastajale oli loodud eraldi kasutajatunnus ja parool, et tagada vastajate usaldusväarsus.

Tabel 3.1 annab ülevaate küsitluse valimist ja vastanutest. Kokku vastas 1219 üliõpilast 34 kõrgkoolist (vastamisprotsent oli 15). Nagu allolevast tabelist näha, oli vastamisaktiivsus kõrgkoolides väga erinev, varieerudes mõnest protsendist kuni 41%ni.

12 EUROSTUDENT Project Guidelines „EUROSTUDENT IV – Studying the social dimension of European higher education”, 27.01.2009.

Tabel 3.1. Ülevaade EUROSTUDENT IV Eesti küsitluse valimist ja vastanutest

	Tudengite arv 2009/10	Valim	Vastanuid	
			Arv	Osakaal (%)
Akadeemia Nord ¹³	690	149	0	0
Arvutikolledž	232	117	10	9
EELK Usuteaduse Instituut	106	106	26	25
EEKBKL Kõrgem Usuteaduslik Seminar	50	50	4	8
Eesti Hotelli- ja Turismimajanduse Erakool	215	115	25	22
Eesti Infotehnoloogia Kolledž	734	153	38	25
Eesti Kunstiakadeemia	1 146	182	26	14
Eesti Lennuakadeemia	330	124	39	32
Eesti Maaülikool	4 560	427	86	20
Eesti Mereakadeemia	873	163	37	23
Eesti Metodisti Kiriku Teoloogiline Seminar	120	120	5	4
Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia	626	145	11	8
Eesti-Ameerika Äriakadeemia	625	145	28	19
Estonian Business School	1 461	205	36	18
Euroülikool	1 108	179	1	1
Kaitseväge Ühendatud Õppeasutused	113	113	35	31
Kõrgkool „I Studium”	495	135	56	41
Lääne-Viru Rakendus kõrgkool	831	160	51	32
Mainori Kõrgkool	3 334	339	27	8
Majanduse ja Juhtimise Instituut	846	161	1	1
Sisekaitseakadeemia	753	154	41	27
Sotsiaal-Humanitaarinstituut	614	144	20	14
Tallinna Majanduskool	1 074	177	44	25
Tallinna Pedagoogiline Seminar	1 001	172	46	27
Tallinna Tehnikakõrgkool	2 854	304	48	16
Tallinna Tehnikaülikool	12 372	986	141	14
Tallinna Tervishoiu Kõrgkool	1 413	201	20	10
Tallinna Ärijuhtimise Kolledž	112	112	8	7
Tallinna Ülikool	8 529	711	38	5
Tartu Kõrgem Kunstikool	296	121	27	22
Tartu Teoloogia Akadeemia	75	75	2	3
Tartu Tervishoiu Kõrgkool	1 143	182	39	21
Tartu Ülikool	15 976	1 244	196	16
Võrumaa Kutsehariduskeskus	423	130	7	5
KOKKU	65 135	8 000	1 219	15

13 Akadeemia Nord keeldus uuringus osalema.

Valimi esinduslikkuse suurendamiseks kasutati järelkihistamist. Selle idee on anda igale valimi alamgrupile samasugune kaal, nagu on samade tunnustega alamgrupil üldkogumis. Selleks kaaluti küsitlusandmeid järgmiste tunnuste¹⁴ alusel:

- ▶ õppeaste: bakalaureuseõpe, magistriõpe, integreeritud õpe või rakenduskõrgharidusõpe;
- ▶ õppeasutuse tüüp: ülikool, rakenduskõrgkool või kutseõppeasutus;
- ▶ õppeasutuse omandivorm: avalik-õiguslik, riigi- või erakõrgkool;
- ▶ õppeasutuse asukoht: Tallinn, Tartu või muu;
- ▶ üliõpilase sugu: naine või mees;
- ▶ üliõpilase vanus: kuni 25-aastane või 26-aastane ja vanem.

Igal valimi ja üldkogumi liikmel on seega kuus tunnust, mille järgi neid grupeeriti. Igal tunnusel on omakorda teatav hulk väärtusi ning kõigi tunnuste väärtuste korrutis näitab teoreetiliste kihtide ehk alamgruppide arvu: $4 \times 3 \times 3 \times 3 \times 2 \times 2 = 432$. Kuna kõikvõimalike tunnuste väärtuste kombinatsioonidega üliõpilasi EHISE andmetel ei eksisteeri, on üldkogumis 432 kihist esindatud 104. Valimisse sattus üliõpilasi 81 kihist, sealhulgas 4 kihist, millesse EHISE järgi ei tohiks keegi kuuluda. Seega lõplik kihtide arv, mille alusel andmeid kaaluti, oli 77. Iga valimi kihile anti kaal selle alusel, kui suurt osa üldkogumist kiht esindab. Valimist välja jäänud kihid esindasid 2,5% üliõpilasi üldkogumist. See tähendab, et valim on esinduslik 97,5% üliõpilaskonna suhtes. Kuigi valimist välja jäänud kihtide arv tundub oluline ($104 - 77 = 27$), on tegemist kihtidega, kuhu kuulubki vähe üliõpilasi, mistõttu ei sattunud neid ka valimisse. Täpsema ülevaate valimiste enne ja pärast kaalumist annab lisa 1. Analüüsitulemuste statistiline olulisus on kontrollitud.

Küsitlus. Küsitlusankeet koosnes 62 küsimusest (vt küsitlusankeeti lisast 1). Eesti analüüsi tarvis täiendati rahvusvahelist küsimustikku mõne küsimusega (nt küsimused, mis puudutasid töötamise põhjusi, rahalist toimetulekut, keskhariduse omandamise õppeasutust). Küsitlus korraldati 2009/2010. õppeaasta kevadsemestril veebiküsitlusena, millele sai vastata nii eesti kui ka vene keeles.

Uuringumeeskond. Analüüsi tegi SA Poliitikauuringute Keskus Praxis. Projekti juhtis Praxise hariduspoliitika programmi juhi kohusetäitja ja analüütik Laura Kirss. Töös osalesid Praxise analüütikud Eve Mägi, Mihkel Nestor, Hanna-Stella Haaristo ja Risto Kaarna ning Tartu Ülikooli majandusteaduskonna teadur dr Anne Aidla ja Tartu Ülikooli sotsioloogia teooria ja ajaloo assistent Tarmo Strenze.

14 Kaalumise aluseks olnud andmed enne ja pärast kaalumist on esitatud lisas 1.

4. Eesti üliõpilaskond

Uuringutulemuste tõlgendamiseks tuleb esmalt saada ülevaade Eesti üliõpilaskonda kirjeldavatest põhinäitajatest. Käesolev peatükk annab selleks võimaluse, tuues võimalusel välja peamised statistilised trendid nii EUROSTUDENT IV uuringu kui ka Eesti Hariduse Infosüsteemi (EHIS) andmestiku alusel.

2010/2011. õppeaastal õppis kõrghariduse õppekavadel kokku 69 113 üliõpilast (tabel 4.1). Tudengite arv oli suurim bakalaureuseõppes, kus õppis 40% kogu üliõpilaskonnast ehk peaaegu 27 500 tudengit, rakenduskõrgharidusõppes oli üliõpilasi eelmisel õppeaastal ligi 22 000 (32%). Magistriõpingutega tegeles 2010/2011. õppeaastal veidi enam kui 12 600 tudengit (18%) ning bakalaureuse- ja magistriõppe integreeritud õppekavadel õppis rohkem kui 4100 inimest (6%). Doktorantuuriõpingud olid eelmisel õppeaastal käsil enam kui 2900 tudengil, kes kogu üliõpilaskonnast moodustasid 4%. Kui kõrghariduse esimesel astmel, rakenduskõrgharidus- ja bakalaureuseõppes, on tudengite arv viimaste aastate jooksul kahanenud, siis integreeritud, magistri- ja doktoriõppes vastupidi kasvanud. Et EUROSTUDENT IV uuring ei hõlmanud ISCED 6 tudengeid, siis töö järgnevad osad ei kajasta andmeid doktorantide kohta.

Tabel 4.1. Üliõpilaste arv õppeastmete kaupa

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Rakenduskõrgharidusõpe ¹⁵	23 416	23 659	22 938	23 019	22 544	21 970
Bakalaureuseõpe	29 773	28 628	27 926	27 511	27 531	27 461
Integreeritud õpe	3463	3684	3853	4079	4160	4122
Magistriõpe	9663	10 654	11 070	11 325	12 097	12 632
Doktoriõpe	1971	2142	2381	2465	2653	2928
KOKKU	68 287	68 767	68 168	68 399	68 985	69 113

Allikas: EHIS, 2005–2010.

Õppeasutuse tüübist sõltub, milliste juriidiliste normide alusel kõrgkool tegutseb. Praegu on võimalik kõrgharidust omandada eraülikoolides ja avalik-õiguslikes ülikoolides, riigi või erarakenduskõrgkoolides ning kutseõppeasutustes rakenduskõrgharidusõppe õppekavadel. Üliõpilaste arv eri tüüpi õppeasutustes näitab, et valdav osa tudengitest on koondunud avalik-õiguslikesse ülikoolidesse: 2010/2011. õppeaastal õppis seal peaaegu 70% kõigist üliõpilastest (tabel 4.2). Riigi rakenduskõrgkoolides õpib 15% Eesti tudengitest. Avalik-õiguslikud ülikoolid ja riigi rakenduskõrgkoolid on viimaste aastate vältel õppeasutustest enim oma õpilaskonda kasvatanud. Samal ajal on üliõpilaste arv kahanenud eraülikoolides: 2005/2006. õppeaastal õppis neis 10% kõigist ISCED 5 taseme tudengitest, 2010. aastal aga vaid 4%.¹⁶ Üliõpilaste arv on vähenenud ka kutseõppeasutuste rakenduskõrgharidusõppe õppekavadel, seda osaliselt kutseõppeasutuste rakenduskõrgkoolideks muutumise tõttu (tabel 4.3).

¹⁵ Sh kutsekõrgharidusõpe ja diplomiope.

¹⁶ Eraülikoolide arv on vaadeldaval perioodil koolide sulgemise ning teiste õppeasutustega liitumise tõttu vähenenud viielt kolmele (vt tabelit 4.3).

Tabel 4.2. Üliõpilaste arv eri tüüpi õppeasutustes (ISCED 5)

Õppeasutuse tüüp	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Avalik-õiguslikud ülikoolid	40 941	40 773	40 342	42 876	44 223	45 654
Eraülikoolid	6421	6237	6118	3829	3471	2623
Riigi rakenduskõrgkoolid	7142	8612	9249	9262	9635	10 094
Erarakenduskõrgkoolid	7452	8190	8271	8190	7279	6298
Kutseõppeasutused	4359	2813	1807	1777	1724	1516
KOKKU	66 315	66 625	65 787	65 934	66 332	66 185

Allikas: EHIS, 2005–2010.

Tabel 4.3. Eri tüüpi õppeasutuste arv

Õppeasutuse tüüp	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Avalik-õiguslikud ülikoolid	6	6	6	6	6	6
Eraülikoolid	5	5	5	4	4	3
Riigi rakenduskõrgkoolid	8	9	10	10	10	10
Erarakenduskõrgkoolid	13	11	11	11	11	12
Kutseõppeasutused	7	4	3	3	3	2
KOKKU	39	35	35	34	34	33

Allikas: EHIS, 2005–2010.

Õppekoormus väljendab seda, kui suure osa õppekava mahust tudeng aastas läbib. Täiskoormusega õppes täidab üliõpilane iga õppeaasta lõpuks õppekava kohaselt täitmisele kuuluva õppe mahust kumulatiivselt vähemalt 75%, osakoormusega õppes alla 75%. Võrreldes viie aasta taguse ajaga on populaarsust kogunud osakoormusega õppimine (tabel 4.4). Kui 2005/2006. õppeaastal oli osakoormusega õppivaid tudengeid veidi üle 6900 ehk 10% üliõpilaskonnast, siis 2010. aastaks juba enam kui 8200 (12% üliõpilaskonnast).

Tabel 4.4. Üliõpilaste arv õppekoormuse alusel (ISCED 5)

	Õppekoormus	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Osakoormusega õpe ¹⁷		6917	6923	7658	8496	8201	8237
Täiskoormusega õpe		59 398	59 702	58 129	57 438	58 131	57 948
KOKKU		66 315	66 625	65 787	65 934	66 332	66 185

Allikas: EHIS, 2005–2010.

Õppetöö toimumise aeg on üks nendest näitajatest, mille kohta EHISes praegu andmeid ei koguta, kuid mille kohta annab teavet EUROSTUDENTi küsitlus. Tabelist 4.5 selgub, et üsna paljud Eesti tudengid kasutavad paindlikke õppevorme ehk võimalust õppida kaugõppes (23%) või õhtusel ajal (11%).

17 Sh õhtune ja kaugõpe.

Tabel 4.5. Üliõpilased õppetöö aja järgi

	Osakaal	Arv
Päevane õpe	66%	801
Kaugõpe	23%	285
Õhtune õpe	11%	133
KOKKU	100%	1 219

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

Õppevaldkondadest on Eesti üliõpilaste seas populaarseimad sotsiaalteaduste, ärianduse ja õiguse erialad, kus 2010/2011. õppeaastal õppis rohkem kui kolmandik Eesti tudengitest (tabel 4.6).

Tabel 4.6. Üliõpilased eri õppevaldkondades (ISCED 5)

Õppevaldkond	2005		2010	
	Arv	Osakaal	Arv	Osakaal
Haridus	5109	8%	5010	8%
Humanitaaria ja kunstid	7547	11%	8884	13%
Sotsiaalteadused, äriandus ja õigus	25 998	39%	22 745	34%
Loodus- ja täppisteadused	6321	10%	6856	10%
Tehnika, tootmine ja ehitus	8449	13%	9525	14%
Põllumajandus	1593	2%	1449	2%
Tervis ja heaolu	5687	9%	6292	9%
Teenindus	5611	8%	5424	8%
KOKKU	66 315	100%	66 185	100%

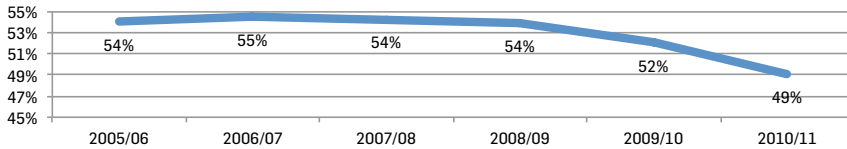
Allikas: EHIS, 2005–2010.

«**Populaarseim õppevaldkond on jätkuvalt sotsiaalteadused, äriandus ja õigus, kuid tudengite arv on seal viimase viie aasta jooksul märgatavalt kahanenud.**»

Nende erialade populaarsus on viimastel aastatel aga vähenenud – veel 2005/2006. õppeaastal õppis seal 3000 tudengit rohkem. Üliõpilaste arvult teine on tehnika, tootmise ja ehituse valdkond, kus tudengite arv on kasvanud peaaegu 10 000ni. Üliõpilaste arvult kolmas on humanitaaria ja kunstide õppevald-

kond, kus õppurite arv on viie aasta jooksul samuti kasvanud. Vähem on üliõpilasi loodus- ja täppisteaduste ning hariduse valdkondades, tudengite arvu poolest väikseim on aga põllumajanduse õppevaldkond, kus 2010/2011. õppeaastal õppis vaid 1500 üliõpilast.

Riigieelarvevälistel õppekohtadel õppivate tudengite osakaal üliõpilaskonnas on viimastel aastatel hakanud vähenema. Kui 2005/2006. õppeaastal maksid oma õpingute eest enam kui pooled (54%) üliõpilased, siis 2010/2011. õppeaastaks on see kahanenud 49%le (joonis 4.1).

Joonis 4.1. Riigieelarvelistel õppekohtadel õppivate tudengite osakaal kogu üliõpilaskonnas (ISCED 5)

Allikas: EHIS, 2005–2010.

Üliõpilaskonna vanuseline struktuur on viimase viie aastaga märgatavalt muutunud. Kui traditsiooniliselt mõeldakse tudengitest rääkides hiljuti keskkooli lõpetanud noori, siis tegelikkuses ei moodusta nad üliõpilaskonnast kaugeltki nii suurt osa, kui võiks arvata (tabel 4.7). Nii-öelda traditsioonilises eas ehk 24-aastased ja nooremad tudengid moodustasid 2010/2011. õppeaastal kõigist Eesti üliõpilastest 64%, kui 30-aastaseid ja vanemaid tudengeid oli üliõpilaskonnas ligi viiendik (19%). Kümme aastat tagasi oli 30-aastaseid ja vanemaid tudengeid ligi kaks korda vähem; eriti märgatav on üliõpilaskonna vananemine bakalaureuseõppes. Iseenesest mõista ei saa nii erinevas vanuses tudengeid käsitada homogeense grupina – tulenevalt vanusest erinevad üliõpilaste peremudelid, töökoht ja sissetulek, võimalused rahvusvaheliseks mobiilsuseks jpm. Siiski ei ole õige vanemaid tudengeid analüüsifookusest välja jätta: 36% 25-aastaseid ja vanemaid tudengeid üliõpilaskonnas tähendab seda, et lisaks majutusele ja õppetootustele väärrib hariduspoliitikas tähelepanu küsimus, kuidas muuta kõrgharidussüsteem paremini vastavaks selliste tudengite vajadustele, kes on õppima asunud mõni aeg pärast keskkooli omandamist ning kelle elu on teistsugune kui noorematel.

Tabel 4.7. Eesti üliõpilaskonna vanuseline struktuur 2000–2010

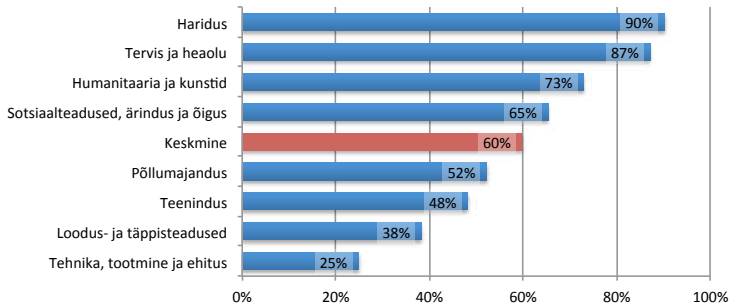
	2000		2005		2010	
	Arv	Osakaal	Arv	Osakaal	Arv	Osakaal
Rakenduskõrgharidusõpe	22 759	100%	23 416	100%	21 970	100%
sh 24-aastased ja nooremad	15 246	67%	14 520	62%	14 113	64%
25–29-aastased	3762	17%	3244	14%	3370	15%
30-aastased ja vanemad	3751	16%	5652	24%	4487	20%
Bakalaureuseõpe	27 892	100%	29 773	100%	27 461	100%
sh 24-aastased ja nooremad	22 048	79%	21 101	71%	20 488	75%
25–29-aastased	4042	14%	3952	13%	3282	12%
30-aastased ja vanemad	1802	6%	4720	16%	3691	13%
Integreeritud õpe			3 463	100%	4122	100%
sh 24-aastased ja nooremad			2838	82%	3182	77%
25–29-aastased			277	8%	586	14%
30-aastased ja vanemad			348	10%	354	9%

	2000		2005		2010	
	Arv	Osakaal	Arv	Osakaal	Arv	Osakaal
Magistriõpe	4 339	100%	9 663	100%	12 632	100%
sh 24-aastased ja nooremad	1418	33%	3511	36%	4589	36%
25–29-aastased	1525	35%	3017	31%	4120	33%
30-aastased ja vanemad	1396	32%	3135	32%	3923	31%
KOKKU	54 990	100%	66 315	100%	66 185	100%
sh 24-aastased ja nooremad	38 712	70%	41 970	63%	42 372	64%
25–29-aastased	9329	17%	10 490	16%	11 358	17%
30-aastased ja vanemad	6949	13%	13 855	21%	12 455	19%

Allikas: Statistikaamet, 2000; EHS, 2005–2010.

Et üliõpilaskonnas on vanematel tudengitel suur osakaal, on märkimisväärne ka pere loonute osakaal: uuringu käigus selgus, et lapsed olid kõigist tudengitest 23%, vähemalt kaks last seejuures 11% üliõpilastest.

Soolise jaotuse poolest on Eesti üliõpilaskonnas ülekaalus naised – 2010/2011. õppeaastal oli iga meestudengi kohta 1,7 naisüliõpilast. See osakaal on viimase viie aasta jooksul püsinud võrdlemisi muutumatu. Küll aga varieerub naiste osakaal õppevaldkondades (joonis 4.2): kõige rohkem on naistudengeid hariduse õppevaldkonnas, kus nad moodustavad kõigist üliõpilastest 90%, kaugele ei jää ka tervise ja heaolu valdkond 87% naisüliõpilastega. Suhteliselt vähe on naisi loodus- ja täppisteaduste ning tehnika, tootmise ja ehituse õppevaldkondades, kus nende osakaal kõigist üliõpilastest on vastavalt 38% ja 25%.

Joonis 4.2. Naiste osakaal üliõpilaskonnas õppevaldkonniti 2010/2011. õppeaastal (ISCED 5)

Allikas: EHS, 2010.

Rahvuskuuluvuse kohta EHISes andmeid ei koguta, kuid seda küsimust sisaldas EUROS-TUDENT IV ankeet. Selle kohaselt moodustasid eestlased kõigist tudengitest 83%, eesti keelt valdas emakeelena 75% tudengeid. Väljaspool Eestit oli sündinud vaid 2% üliõpilasi (siinkohal tuleb arvestada, et uuringu valimisse ei kuulunud isikud, kes omandasid eelmise hariduse välismaal). Lisaks vastaja sünnikohale küsiti, kas tudengi mõlemad vanemad on sündinud Eestis. Sellele küsimusele vastas jaatavalt 79% üliõpilasi.

Püsivad terviseprobleemid ja erivajadused ei tohiks takistada ligipääsu kõrgharidusele. EUROSTUDENTi uuringu käigus püüti välja selgitada, kui paljudel üliõpilastel esineb mõni õppetööd häiriv terviseprobleem või erivajadus ning kuidas hinnatakse kõrgkooli õppetingimuste ja tugiteenuste vastavust tudengi erivajadustele.

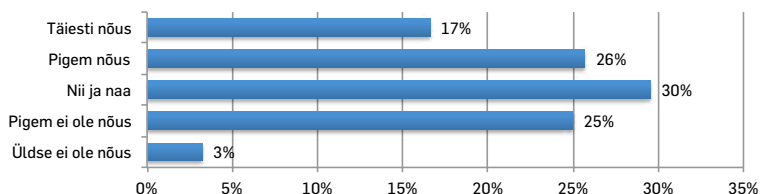
Küsitluse tulemuste järgi esines püsivaid terviseprobleeme või erivajadusi 10%l tudengitest: 3% nimetas sellena kroonilist haigust, 2% psüühilisi probleeme, 1% füüsilist puuet ning 4% muid terviseprobleeme või erivajadust (tabel 4.8).

Tabel 4.8. Püsivate terviseprobleemide ja erivajaduste esinemine üliõpilastel

Terviseprobleem või erivajadus	Osakaal	Arv
Krooniline haigus	3%	39
Psüühilised probleemid	2%	24
Füüsiline puue	1%	13
Muu terviseprobleem või erivajadus	4%	47
KOKKU TERVISEPROBLEEMI VÕI ERIVAJADUSEGA	10%	123

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

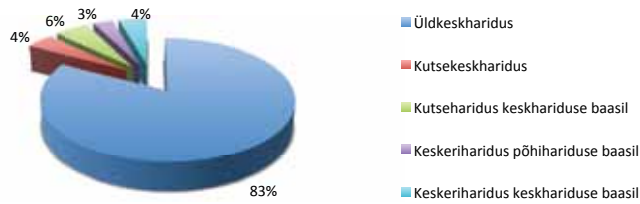
Kõrgkooli õppetingimusi ja tugiteenuseid pidas endale sobivaks 43% erivajadusega tudengitest, 30%l ei olnud kindlat seisukohta ning 28% vastanutest leidis, et selles vallas on kõrgkoolil veel arenguruumi (joonis 4.3).

Joonis 4.3. Üliõpilaste nõusolek väitega „Minu kõrgkooli pakutavad õppetingimused (sh tugiteenused) arvestavad minu erivajadustega”

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

Varasema haridustee pooldest ei ole Eesti üliõpilaskond nii homogeenne grupp, kui esmapilgul võiks arvata. Kui traditsiooniliselt on kõrgharidusõpingud eelkõige üldkeskhariduse omandanute haridustee loomulik jätk, siis tegelikult on paljudel üliõpilastel ka kutse- või keskeriharidus (joonis 4.4). EUROSTUDENT IV uuringu andmetel on kutseharidus kokku 10% tudengitel ning keskeriharidus 7% üliõpilastel. Seega on ligi viiendik üliõpilastest alustanud kõrgharidusõpinguid nii-öelda ebatraditsioonilise haridusega.

Joonis 4.4. Esimest korda kõrgharidusõpinguid alustanute haridustase

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

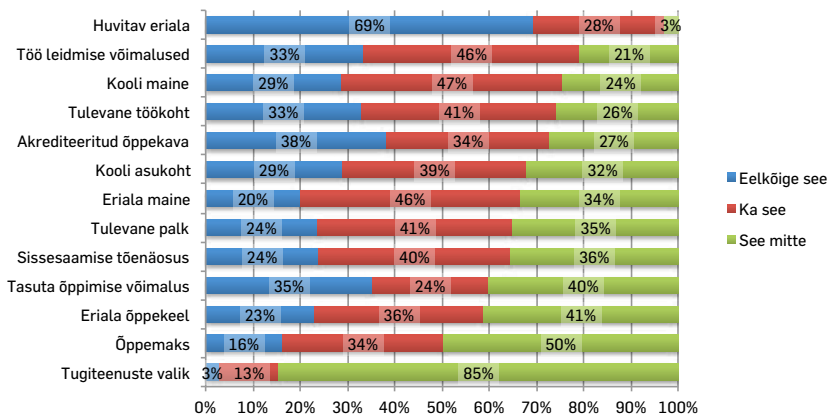
Eesti tudengite suhteliselt kõrget keskmist vanust väljendab keskkooli lõpetamise ning ülikooliõpingute esmakordse alustamise vahele jääv aeg, mis on mitme riigiga võrreldes palju pikem. Tudengid, kes jätkasid vähem kui 12 kuu jooksul pärast keskhariduse omandamist õpinguid kõrgkoolis, moodustasid Eestis kogu üliõpilaskonnast vaid 68%, mis on EUROSTUDENT IV uuringus osalenud riikide keskmisest madalam. Eesti sarnaneb selle poolest eelkõige Põhjamaadega, nagu Taani, Norra ja Soome. Keskkooli lõpetamise järel kiirelt õpinguid jätkanud tudengite osakaal kogu üliõpilaskonnas on suurim Lõuna- ja Ida-Euroopa riikides, nagu Hispaania, Prantsusmaa, Läti ja Horvaatia.¹⁸

¹⁸ Orr, D., Gwosc, C., Netz, N. Social and Economic Conditions of Student Life in Europe. Synopsis of Indicators, Conference Version, 2011.

5. Erialavalik ja hinnang õppekavale

Hariduspoliitiliste otsuste kujundamisel on oluline teada, miks noored eelistavad teatavaid erialasid ning mis neid erialavalikul kõige enam mõjutab. Seejuures on sageli keskne küsimus, kuidas leida õppureid erialadele, mis on riigi ja majanduse arengu seisukohalt esmatähtsad. Järgnev peatükk käsitleb tegureid, mis mõjutavad üliõpilaste kõrgkooli- ja erialavalikut, ning annab ülevaate tudengite hinnangust oma õppekavale.

Joonisel 5.1 on välja toodud 13 võimalikku tegurit, mille alusel sisseastujad oma valiku langetavad, ning tudengite hinnang nendele. Kõige tugevamat toetust leidis küsitluse käigus väide, et õppima asuti huvi pakkaval erialal, mida pidas valiku langetamisel peamiseks mõjuriks 69% tudengeid. Teiste väga kaalukate teguritena määrasid eriala ja kõrgkooli valiku akrediteeritud õppekava olemasolu (38%) ning tasuta õppimise võimalus (35%). Tähtsate teguritena tulid selgelt välja veel töö leidmise hea võimalus, tulevane töökoht ja kooli maine. Kõige ebaolulisemaks osutus erialavalikul kõrgkooli tugiteenuste valik.

Joonis 5.1. Eriala ja kõrgkooli valikut mõjutavad tegurid

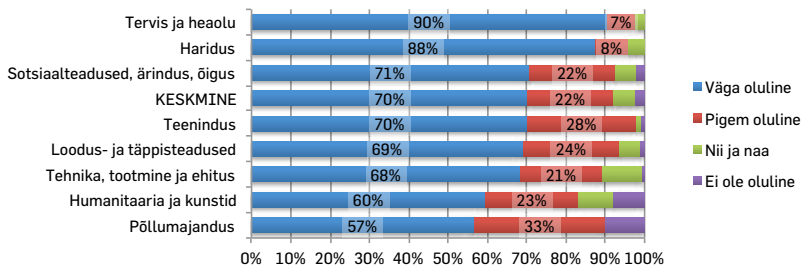
Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

Kui tasuta õppimise võimalust peeti erialavalikul oluliseks, siis õppemaksu konkreetne suurus ja muud õpingutega kaasnevad kulud ei osutunud tudengitele erialavalikul enam kuigi tähtsaks. Mõistetavalt olid need tegurid olulisemad ebasoodsa sotsiaal-majandusliku taustaga¹⁹ peredest pärit tudengitele, kelle hulgast nimetas tasuta õppimise võimalust peamise mõjurina 43%, samal ajal kui soodsas sotsiaal-majandusliku taustaga²⁰ üliõpilastest tõi selle välja 30%. Tähelepanuväärne on ka õppekeele vähene roll erialavalikul – seda just vene keeles keskhariiduse omandanute seas, kelle hulgast pidas tulevast õppekeelt peamiseks mõjuriks vaid kolmandik. Kõige vähem nimetati erialavalikut mõjutava tegurina kõrgkooli tugiteenuste valikut ning seda ka erivajadustega tudengite hulgas.

19 Vastajad, kes hindasid oma vanemate sotsiaal-majanduslikku olukorda kümne palli süsteemis 1–3 palli vääriliselt.

20 Vastajad, kes hindasid oma vanemate sotsiaal-majanduslikku olukorda kümne palli skaalal 7–10 palli vääriliselt.

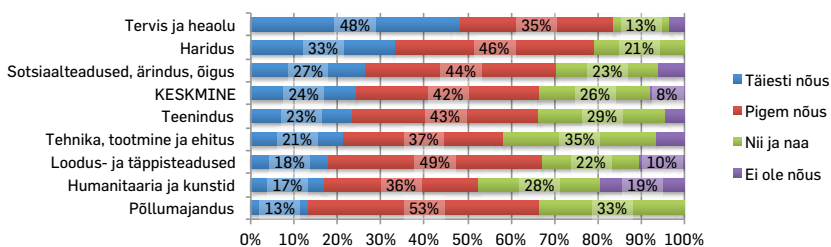
Tudengite seisukohad selles, kas õppekava peaks looma head eeldused tööle asumiseks või isiklikuks arenguks, ei erinenud kuigivõrd – esimest väidet toetas täielikult 70% ja teist 63% tudengitest (joonised 5.2 ja 5.4). Lisaks paluti üliõpilastel hinnata, kas need väited peavad paika õppekavade puhul, millel nad õpivad (joonised 5.3 ja 5.5).

Joonis 5.2. Õppekava loodavate erialasele tööle asumise eelduste olulisus üliõpilastele õppevaldkondade kaupa

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

Õppevaldkondadest pidasid häid eeldusi asuda erialasele tööle kõige tähtsamaks tervishoiu ja heaolu õppekavade tudengid (90% väitega täiesti nõus), kellest oli kõige suurem osa veendunud enda eriala heas perspektiivis tööturul (48%). Erialase töö leidmise võimalusi tähtsustasid väga ka haridusvaldkonna tudengid (88%), kuid enda õppekava puhul uskus sellesse täielikult vaid 33%. Erialase töö leidmise tähtsaks pidamise ning õppekava reaalsesse väljundisse uskumise osakaal erines märkimisväärselt sotsiaalteaduste, ärinduse ning õiguse õppevaldkonnas, kus erialase töö leidmise võimalust pidas oluliseks 71%, kuid enda õppekava puhul uskus sellesse täielikult kõigest 27% üliõpilasi. Teistest mõnevõrra vähem tähtsustasid erialase töö leidmist pärast lõpetamist põllumajanduse ning humanitaaria ja kunstide valdkonna tudengid, kes hindasid enda õppekava selle poolest väga madalalt.

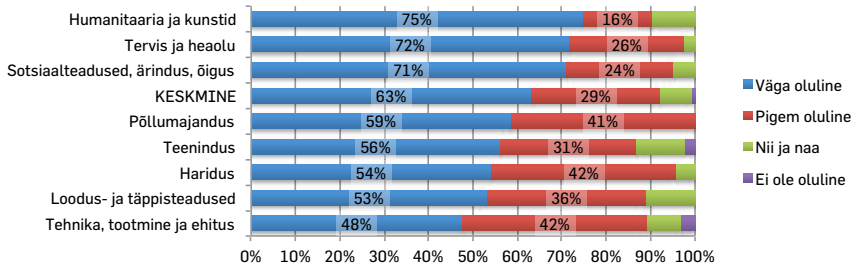
Joonis 5.3. Üliõpilaste nõusolek väitega „Minu õppekava loob head eeldused sellel erialal tööleasumiseks” õppevaldkondade kaupa

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

Humanitaaria ja kunstide valdkonna tudengid peavad õppekava isiklikus arengus väga oluliseks (75%), kuid vaid 35% tunnetab, et nende õppekava täidab seda rolli. Peaaegu sama tähtsaks pidasid õppekava rolli isiklikus arengus ka tervise ja heaolu, sotsiaalteaduste,

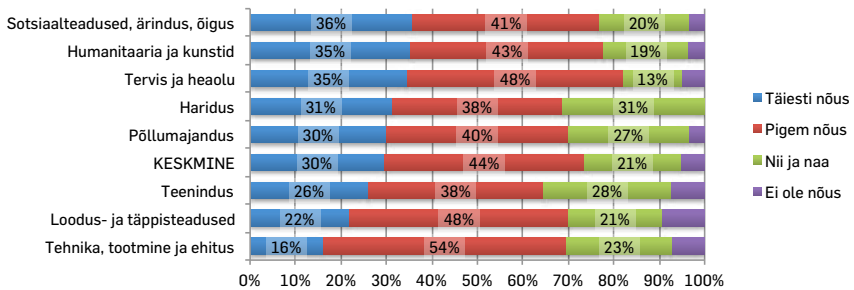

ärinduse ning õiguse õppevaldkondade tudengid. Kõige vähem tähtsustasid õppekava loodavaid häid eeldusi isiklikuks arenguks reaalteaduslike õppevaldkondade – loodus- ja täppisteaduste ning tehnika, tootmise ja ehituse üliõpilased (joonis 5.4).

Joonis 5.4. Õppekava loodavate heade isikliku arengu eelduste olulisus üliõpilastele õppevaldkondade kaupa

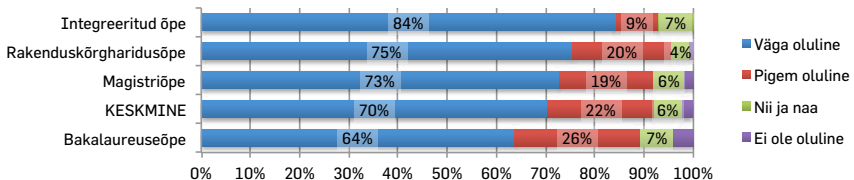
Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

Joonis 5.5. Üliõpilaste nõusolek väitega „Minu õppekava loob head eeldused isiklikuks arenguks” õppevaldkondade kaupa

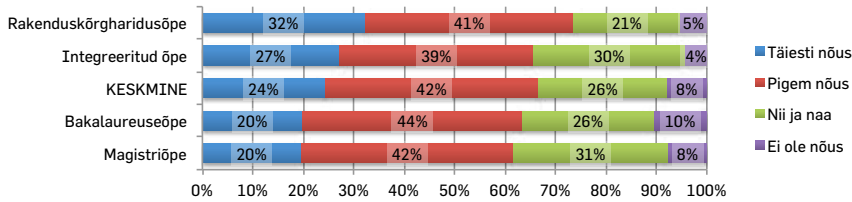
Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

Joonistel 5.6 ja 5.7 on õppeastmete kaupa välja toodud tudengite hinnang õppekava loodavatele eeldustele erialasele tööle asumisel erinevate õppeastmete lõikes.

Joonis 5.6. Õppekava loodavate erialasele tööle asumise eelduste olulisus üliõpilastele õppeastmete kaupa

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

Joonis 5.7. Üliõpilaste nõusolek väitega „Minu õppekava loob head eeldused sellel erialal tööleasumiseks” õppeastmete kaupa

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

Ootuspäraselt hindavad õppekava alusel omandatavaid kutseoskusi kõige kõrgemalt rakenduskõrgharidusõppe tudengid (32%). Kõige kõrgemad ootused õppekava panusele kutseoskuste omandamisel on integreeritud õppe tudengitel, kelle hulgast pidas õpitu tööturul rakendatavust väga tähtsaks 84%. Väitega, et õpitav eriala loob need eeldused, nõustus aga vaid 27% bakalaureuse- ja magistriõppe integreeritud õppekavade tudengitest.

Eelnevast võib järeldada, et tudengite ootused õppekavadele ületavad tegelikkuses pakutavat nii isikliku arengu kui ka kutseoskuste puhul. Üliõpilased suhtuvad õppekavadesse kriitiliselt, näidates suurt lõhet ootuste ja realselt pakutava vahel. Siiski tuleb silmas pidada, et neid, kes enda õppekava antavat ettevalmistust erialasele tööle asumiseks või panust isiklikku arengusse täiesti negatiivselt hindasid, oli väike osa.

Märkimisväärne on veel, et tudengite vanus ja hinnangud õppekava loodavate eelduste kohta leida erialane töö on omavahel negatiivses korrelatsioonis²¹. See tähendab, et mida vanem on üliõpilane, seda vähem arvab ta, et õpingud peaksid looma häid võimalusi leida erialane töö. Vanus ja hinnang õppekava panuse kohta isiklikku arengusse ei ole korrelatsioonis, mistõttu võib järeldada, et konkurentsivõime parandamist tööturul ei pea vanema vanuserühma tudengid kõrghariduses osalemisel esmatähtsaks eesmärgiks.

Soov kõrgharidusõpinguid jätkata oli tudengite tausttunnustest seotud vaid õppeastmega, kus üliõpilane õpib. Mõistetavalt soovivad õpinguid pärast lõpetamist jätkata ennekõike kõrghariduse esimese astme, eriti bakalaureuseõppe tudengid (tabel 5.1). Tuleb esile ka rakenduskõrgharidusõppe üliõpilaste suur soov edasi õppida: ligi 40% vastas, et kavatseb pärast praeguse õppekava lõpetamist õpinguid jätkata.

21 Spearmani korrelatsioonikordaja $-0,89$ olulisuse nivool $0,05$.

Tabel 5.1. Üliõpilaste kavatsus õpinguid jätkata pärast praeguse õppekava lõpetamist õppeastmete kaupa

	Jätkab	Ei jätkata	Pole otsustanud	Vastajate arv
Bakalaureuseõpe	67%	6%	27%	450
Magistriõpe	23%	27%	50%	197
Integreeritud õpe	22%	17%	62%	60
Rakenduskõrgharidusõpe	38%	11%	51%	337
KÕIK TUDENGID	47%	12%	41%	1044

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

6. Ligipääs kõrgharidusele

Selles peatükis võetakse vaatluse alla peamised indikaatorid ning teemad, mis puudutavad ligipääsu kõrgharidusele: geograafilised piirangud, vanemate sotsiaal-majanduslik staatus ning eliitkoolide lõpetajate pääs kõrgharidusse. Võimaluse korral tuuakse välja ka võrdlusi eelnevate uuringute tulemustega.²²

Geograafilised piirangud seab ülikooli astujatele elukoht. Enamik Eesti kõrgkooli paikneb Tallinnas ja Tartus, mujal on kõrgharidust võimalik omandada suuremate kõrgkoolide piirkondlikes kolledžites ja õppekeskustes (nt Tartu Ülikoolil Viljandi Kultuuriakadeemia, Narva ja Pärnu kolledž; Tallinna Ülikoolil Rakvere ja Haapsalu kolledž; Tallinna Tehnikaülikoolil Virumaa ja Kuressaare kolledž; Mainori kõrgkooli õppekeskused), Lääne-Virumaa Rakenduskõrgkoolis ning Võrumaa Kutsehariduskeskuses. Väljaspool Tallinna ja Tartut on erialade valik piiratud ning pakutavad erialad keskenduvad pigem piirkonna vajadustele ja eripäradele.

Kui väljaspool kahte suuremat linna elavad õppurid ei leia oma elukoha lähedalt sobivat kõrgkooli või eriala, tuleb neil otsustada Tartu või Tallinna kõrgkooli kasuks. See aga eeldab suuremaid kulutusi kui kodupiirkonnas õppimine (kulutused üürile, elamisele, transpordile jne). Arvestades suhteliselt kõrgeid kinnisvarahindu, sh üürihindu, ja maapiirkondade madalat palgataset, tuleb tudengil ja tema lähedastel lahendada probleem, kuidas õpinguteaegse elukoha eest tasuda.

Geograafilised piirangud ei ole kõrgharidusele ligipääsust rääkides uus teema – eelmine Praxise uuring, mis käsitles ligipääsu kõrgharidusele,²³ tõi välja suure erinevuse maapiirkondadest pärit õpilaste osakaalus eri liiki kõrgkoolides. Kui toonases uuringus moodustasid vallakoolide lõpetajad kõigist üliõpilastest 21%, siis 2010. aasta küsitluse andmetel on maaasulas keskhariduse omandanud tudengite osakaal üliõpilaskonnas 28% (tabel 6.1). Keskmi-sest enam maagümnaasiumide lõpetajaid leidis riigi kutseõppeasutuste (44%), eraülikoolide (35%) ja riigi rakenduskõrgkoolide (35%) tudengite seas. Linnagümnaasiumide lõpetajad olid suurimas ülekaalus avalik-õiguslikes ülikoolides (74%) ja erarakenduskõrgkoolides (81%).

Tabel 6.1. Üliõpilased õppeasutuse tüübi ja lõpetatud keskkooli alusel

	Linnakooli lõpetanud	Maakooli lõpetanud	Üliõpilaste arv
Riigi kutseõppeasutus	56%	44%	25
Erarakenduskõrgkool	81%	19%	135
Riigi rakenduskõrgkool	65%	35%	184
Eraülikool	65%	35%	65
Avalik-õiguslik ülikool	74%	26%	805
KÕIK TUDENGID	72%	28%	1214

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

22 Loe lisaks: **Mägi, E., Lill, L., Kirss, L., Beerkens, M., Orr, D.** Õiglane ligipääs kõrgharidusele Eestis. Poliitikauuringute Keskus PRAXIS, 2010, 109 lk.

23 Ibid.

Elukohamaakonna alusel on kõrghariduse kättesaadavuse kohta raske järeldusi teha sobiva võrdlusgrupi valiku keerukuse tõttu. Kui käsitleda võrdlusgrupina 20–34-aastaseid elanikke maakonnas, siis ei esine maakondade vahel suuri erinevusi. Mõnevõrra suurem on Tartu maakonnast pärit tudengite osakaal: kui Tartu maakonnas keskhariduse omandanud moodustavad kõigist üliõpilastest 14%, siis 20–34-aastased Tartu maakonna elanikud kogu sellest vanuserühmast 12% (tabel 6.2). Harju maakonna puhul on olukord vastupidine: Harjumaal keskkooli lõpetanute osakaal üliõpilaskonnas on 38%, 20–34-aastaste harjumaalaste osakaal vanuserühmas aga 40%. Ülejäänud maakondade agregeeritud vastavad suhted olid 2010. aastal võrdsed 48%, s.t., kasutades võrdlusgrupina 20-34-aastast elanikkonda, esindatud üliõpilaskonnas proportsionaalselt.

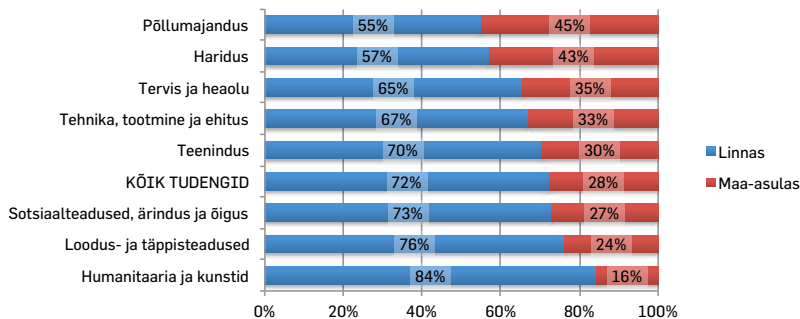
Tabel 6.2. Üliõpilaste jagunemine elukohamaakonna alusel ja võrdlus 20–34-aastaste elanikega

	Vastajaid maakonnas	Osakaal	20–34 a elanikke maakonnas	Osakaal
Harju maakond	464	38%	119 855	40%
Tartu maakond	175	14%	36 928	12%
Muu Eesti	580	48%	145 002	48%
KOKKU	1219	100%	301 785	100%

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010; Statistikaamet, 2010.

Rahalises mõttes annab Tallinnast või Tartust pärinemine siiski märgatavaid eeliseid: tudeng ei pea kõrgkooli astudes lahkuma vanematekodust ega kulutama raha uue elukoha soetamisele ja ülalpidamisele. Seda ilmestab fakt, et Tallinnas või Tartus keskhariduse omandanud tudengitest elab koos vanematega 41%, mujal keskkooli lõpetanutest aga vaid 11%.

Maa-asulatest pärit tudengite erialaeelistused ei lange kokku linnakooli lõpetanud üliõpilaste omadega. Joonisel 6.1 on välja toodud üliõpilaste jaotus õppevaldkonna ning lõpetatud gümnaasiumi asukoha alusel. Linnakooli vilistlastega võrreldes seovad maa-asulas gümnaasiumi lõpetanud noored end sagedamini põllumajanduse ja hariduse õppevaldkonnaga. Mainimisväärt on maakoolide lõpetajate osakaal tervishoiuvaldkonnas, kus nad moodustasid 35% tudengeist. Linnakoolide lõpetajad on ülekaalus humanitaaria ja kunstide õppevaldkonnas, kus maakoolide lõpetajaid on vaid 16%. Keskmisest vähem on neid õppimas loodus- ja täppisteaduste õppekavadel (24%) ning sotsiaalteaduste, ärimajanduse ja õiguse valdkonnas (27%). Lihtsustatult – maa-asulatest pärit tudengid õpivad traditsioonilisemaid erialasid.

Joonis 6.1. Üliõpilaste jagunemine õppevaldkonna ja gümnaasiumi asukoha alusel 2010. aastal

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

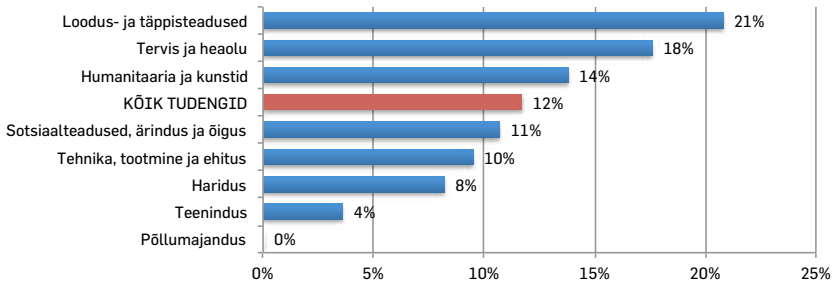
«**Eliitgümnaasiumite lõpetajate osakaal üliõpilaskonnas on proportsionaalne, kuid keskmisest enam õpib neid loodus- ja täppisteaduste valdkonnas.**»

Eliitgümnaasiumide küsimus pakub Eesti hariduspoliitikas alati kõneainet. Eliitkoolide lõpetajate osakaalu kohta üliõpilaskonnas püüdis teavet anda ka Praxise eelmine uuring, mis käsitles ligipääsu kõrgharidusele. Küsitluse ajal 2008. aastal määratles end eliitkooli lõpetajana 17% üliõpilastest, seejuures enim

oli neid avalik-õiguslike ülikoolide tudengite seas (21%). 2010. aasta EUROSTUDENTi ankeedis seda küsimust enam ei esitatud, kuid lõpetatud kooli nimi ja riigeksamite tulemuste andmed võimaldasid teha asjaomased arvutused uurijatel. Kui defineerida eliitkoolina kõiki koole²⁴, mis olid 2006.–2010. aastal vähemalt korra riigeksamite tulemuste pingerea esikümnes, siis moodustavad eliitkoolide lõpetajad kõigist tudengeist 12%. Võrdluseks – kõigist gümnaasiumiastme õpilastest õppis neis koolides 2009/2010. õppeaastal 10%. Seega on eliitgümnaasiumide lõpetajate osakaal üliõpilaskonnas proportsionaalne.

Sama moodi nagu uuringus „Õiglase ligipääsu kõrgharidusele Eestis“, on eri tüüpi õppeasutustest kõige rohkem eliitkoolide lõpetajaid avalik-õiguslikes ülikoolides (15%). Teistes kõrgharidustüüpides oli nende osakaal keskmisest väiksem. Joonis 6.2 kirjeldab eliitgümnaasiumide vilistlaste osakaalu eri õppevaldkondades. Keskmisest märksa enam õpib eliitkoolide lõpetajaid loodus- ja täppisteaduste valdkonnas, kus nad moodustavad kõigist tudengeist enam kui viiendiku. Märnatavalt suurem on eliitkoolide lõpetajate osakaal ka tervise ja heaolu valdkonnas (18%) ning humanitaaria ja kunstide erialadel (14%). Põllumajandusvaldkonnas ei õppinud käesoleva uuringu valimisse sattunud eliitkooli vilistlastest keegi, väike oli nende osakaal ka teeninduse (4%) ja hariduse valdkonnas (8%).

24 Gustav Adolphi Gümnaasium, Hugo Treffneri Gümnaasium, Tallinna Humanitaargümnaasium, Kadrioru Saksa Gümnaasium, Miina Härma Gümnaasium, Narva Humanitaargümnaasium, Nõo Reaalgümnaasium, Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, Tallinna 21. Kool, Tallinna Inglise Kolledž, Tallinna Prantsuse Lütseum, Tallinna Realkool, Tallinna Õismäe Vene Lütseum, Vladimir Kornijenko Eragümnaasium. Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, 2006–2010.

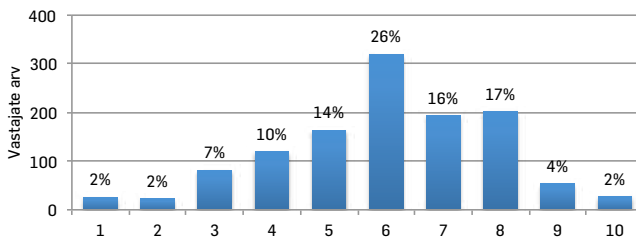

Joonis 6.2. Vähemalt korra 2006.–2010. a riigieksamite tulemuste pingerea esikümnes olnud koolide lõpetajate osakaal õppevaldkondades 2010. aastal

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

Üliõpilaste sotsiaal-majanduslik taust on rahvusvahelistes uuringutes tõenäoliselt enim käsitletud kõrghariduse ligipääsu mõjutav tegur. Sotsiaal-majanduslikku tausta on enamikus uurimustes mõõdetud perekonna majandusliku olukorra, vanemate ametijärgu või haridustaseme kaudu.²⁵ Noortel, kes on pärit kehvema sotsiaal-majandusliku taustaga peredest, on väiksem tõenäosus omandada kõrgharidus kui heal majanduslikul järjel ja haritud vanemate järeltulijatel.

Käesoleva uuringu raames paluti vastajatel hinnata kümne palli skaalal oma vanemate sotsiaal-majanduslikku olukorda. Nagu näha jooniselt 6.3, hindasid üliõpilased oma vanemate sotsiaal-majandusliku tausta pigem positiivselt ning keskmisest kõrgemaid hinnanguid esines enam kui madalaid.

Joonis 6.3. Üliõpilaste hinnang oma vanemate sotsiaal-majanduslikule staatusele kümne palli skaalal

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

Lisaks eelnevale näitajale annab tudengi perekonna sotsiaal-majandusliku tausta kohta teavet vanemate haridus. Et paljudes riikides ületab meeste haridustase naiste oma, lähtutakse tudengite sotsiaal-majandusliku tausta käsitlemisel enamasti isa haridustasemest. Eestis on olukord vastupidine: 2010. aastal oli kõrgharidus 27%l 35–64-aastasest naistest, kuid vaid 18%l meestest.²⁶ Seega on Eestis kõrgharidusele ligipääsu analüüsimisel asjakohane võtta aluseks üliõpilaste emade haridustase.

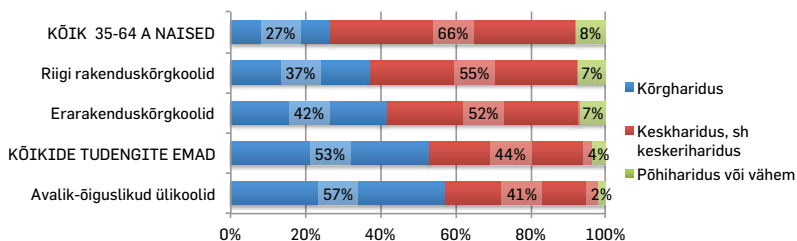
25 Mägi, E., Lill, L., Kirss, L., Beerkens, M., Orr, D. Õiglase ligipääsu kõrgharidusele Eestis. Poliitikauuringute Keskus PRAXIS, 2010, lk 18.

26 Statistikaamet, 2010.

«**Võrreldes Eesti keskmisega on üliõpilaste emad kõrgemalt haritud – kõrgharidus oli 2010. aastal 53%l tudengite emadel.**»

Ka Eestile on omane trend, et tudengid on pärit peredest, mis on keskmisest haritumad. Üliõpilaste emad on Eesti keskmisest kõrgemalt haritud – kõrgharidus oli 2010. aastal 53%l tudengite emadest, kui kõrgharidusega 35–64-aastaste naiste osakaal kogurahvastis-

kus oli samal aastal vaid 27% (joonis 6.4). Märkimisväärsed erinevused ilmnesisid emade haridustasemes kõrgkooli tüübi alusel – rahvastiku üldisele haridustasemele kõige sarnasem oli riigi rakenduskõrgkoolide üliõpilaskond. Sealsete tudengite emadest oli kõrgharidus 37%, põhihariduse või madalama haridusega emasid oli 7% ehk vaid veidi vähem kui kõigi 35–64-aastaste naiste seas. Märgatavalt kõrgema haridustasemega peredest olid pärit avalik-õiguslike ülikoolide tudengid, kelle emadest oli kõrgkooli lõpetanud 57%. Tudengeid, kelle ema oli põhi- või madalama haridusega, õppis avalik-õiguslikes ülikoolides vaid 2%.

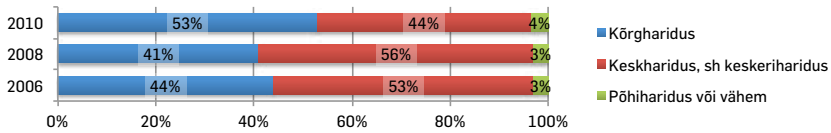
Joonis 6.4. Üliõpilaste emade haridustase kõrgkooli tüübi alusel 2010. aastal

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010; Statistikaamet, 2010.

Ka tudengite isade haridus oli märkimisväärselt kõrgem Eesti 35–64-aastaste meeste keskmisest: kui põhi- või madalama haridusega mehi oli viimaste hulgas 12%, siis tudengite isade seas 8%. Kõrgharidusega mehi oli üliõpilaste isade seas palju rohkem kui 35–64-aastaste meeste seas: vastavalt 46% ja 18%.

Ebasoodsa haridustaustaga tudengite ligipääsu kõrgharidusele on emade haridustaseme kaudu Eestis uuritud ka varasemates üliõpilaste sotsiaal-majanduslikku olukorda käsitlevates uuringutes (joonis 6.5). Kuigi 2008. aastal tundus kõrgharitud emadega tudengite osakaal olevat vähenenud, näitavad 2010. aasta tulemused vastupidist. Kõikumist selgitada on keeruline, kuid arvestades, et viimase kümne aasta jooksul on kolmanda taseme haridusega naiste osakaal 35–64-aastaste vanuserühmas kasvanud 34%lt 42%ni, tundub tõenäoline, et trendiks on üliõpilaste emade kõrgharituse kasv. Üliõpilaste isade seas on süvenenud hariduslik kihistumine: kui 2006. aastal oli põhi- või madalama haridusega 5% tudengite isadest, siis 2010. aastal 8%; kõrgharidusega isadid oli 2006. aastal 41%, aga 2010. aastal 46%.

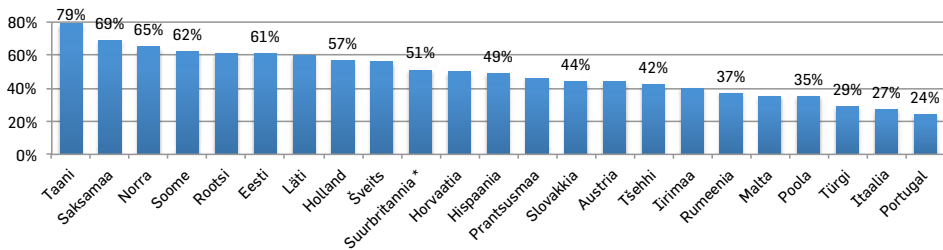

Joonis 6.5. Üliõpilaste emade haridustase 2006.–2010. aastal

Allikas: EUROSTUDENT IV (2010), „Õiglase ligipääs kõrgharidusele” (2008), Eurostudent III (2006).

Et mitte kõikjal ei ole naised kõrgema haridustasemega sugupool, siis on rahvusvahelises võrdluses võetud indikaatorina arvesse kõrgema haridustasemega vanema haridus. Jooniselt 6.6 selgub, et enamikus EUROSTUDENT IV uuringus osalenud riikides on kõrgharidusega vanema(te)ga tudengite osakaal alla 50%. Eesti seevastu on selles järjestuses suhteliselt ees: 61%l tudengitest on vähemalt üks kõrgharidusega vanem. Veel rohkem on kõrgharidusega vanemaid Rootsi, Soome, Norra, Saksamaa ja Taani tudengitel, viimaste seas on kõrgharidusega vanem koguni 79%l.

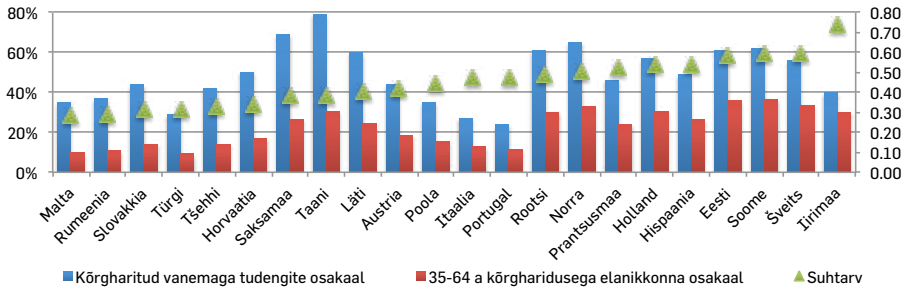

* Suurbritannia andmed on kogutud Inglismaal ja Walesis.

Joonis 6.6. Vähemalt ühe kõrgharitud vanemaga tudengite osakaal kogu üliõpilaskonnas

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

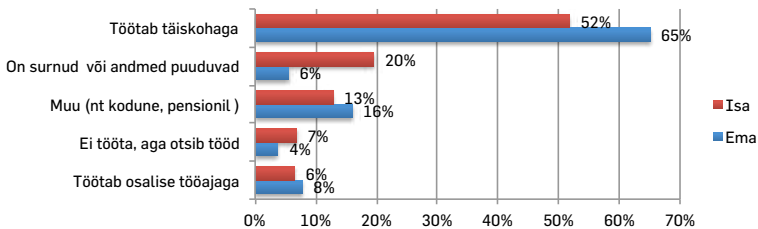
Kõrgharitud vanemaga tudengite osakaal kogu üliõpilaskonnas on küll sageli kasutatav indikaator, kuid see ei võta arvesse kohalikku tausta. Näiteks Taani 35–64-aastastest on kõrgharidus 31%l, Portugalis aga vaid 11%l elanikest. Riigi haridustaseme arvessevõtmiseks on joonisel 6.7 võrreldud üliõpilaste kõrgharitud vanemate osakaalu 35–64-aastaste kõrgharitud elanike osakaaluga kogurahvastikust ning arvatud nende suhe. Kõige vähem erineb üliõpilaste vanemate haridustasust ülejäänud rahvastiku haridustasest Iirimaa, sellele järgnevad Šveits, Soome ja Eesti. Seega peab tõdema, et kuigi muude riikidega võrreldes on Eestis tudengite vanemate haridustase kogurahvastiku haridustasemega suhteliselt sarnane, on kõrgharitud vanematega üliõpilased tudengkonnas siiski selgelt ülesindatud nagu teisteski vaadeldavates riikides. Need andmed osutavad takistustele kõrghariduse kättesaadavuses üle Euroopa, kus siiski osa riike on olnud ligipääsu laiendamises edukamad kui teised.

Joonis 6.7. Vähemalt ühe kõrgharitud vanemaga tudengite osakaal võrrelduna riigi 35–64-aastaste kõrgharidusega elanike osakaaluga kogurahvastikust (2009. a)

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010, Eurostat 06.05.2011.

Lisaks tudengite vanemate haridustaustale uuriti EUROSTUDENT IV raames ka vanemate tööturustaatus.

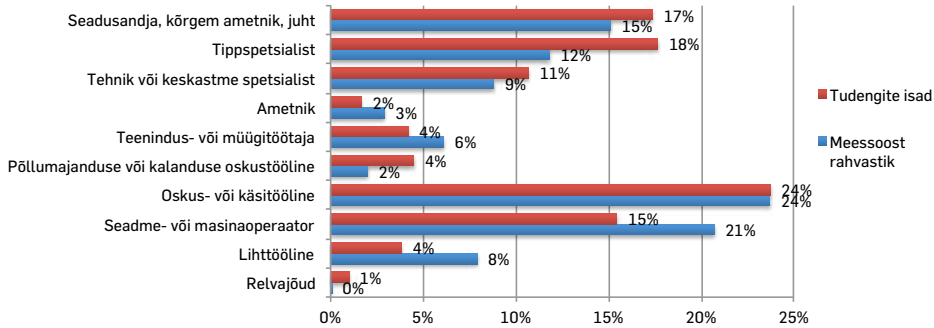
Joonis 6.8. Üliõpilase vanemate tööturustaatus

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

Valdav osa tudengite vanematest oli küsitluse ajal tööga hõivatud (joonis 6.8). Asjaolu, et naiste hõive näib meestest suurem, ei tulene mitte majanduskriisist, vaid hoopis isade puudumisest noorte elus: 20% üliõpilasi vastas, et neil puuduvad andmed oma isa kohta või on isa surnud. Võrdlemisi suur osa tudengite vanematest on pensionil või muul põhjusel tööturul mitteaktiivsed (13% isasid ja 16% emasid). Töötud on vähem kui kümnendik üliõpilaste vanematest.

Joonis 6.9 kõrvutab tudengite isade ametikohti statistikaameti andmetega Eesti meeste tööalase rakendatuse kohta, kasutades ISCO ametite klassifikaatorit. Just isade tööturustaatus kasutatakse seetõttu, et meeste ametikoht ja palk on traditsiooniliselt naiste omast kõrgem.²⁷ Väga suuri lahknevusi üliõpilaste isade ning Eesti meessoost rahvastiku ametikohtade vahel ei esine. Üldisest enam on tudengite isade seas tippspetsialiste ning mõnevõrra rohkem ka seadusandjaid, kõrgemaid ametnikke ja juhte ning tehnikuid või keskastme spetsialiste. Keskmisest harvemini töötavad üliõpilaste isad teenindus- või müügitöötajate, seadme- või masinaoperaatorite ning lihttöölisena.

27 Anspal, S., Kraut, L., Rõõm, T. Sooline palgalõhe Eestis. Empiiriline analüüs. Eesti Rakendusuuringu Keskus CENTAR, Poliitikauuringute Keskus PRAXIS, 2010, 131 lk.

Joonis 6.9. Üliõpilaste isade ametikohad võrrelduna 15–74-aastaste meeste keskmisega

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010; Statistikaamet, 2011.

Nagu selgus jooniselt 6.1, erinevad üliõpilaste erialavalikud tulenevalt nende regionaalsest taustast. Huvitav on jälgida erialavaliku sõltuvust vanemate tööalasest taustast. Tabelis 6.3 on isade ISCO klassifikaatori järgsed ametid koondatud kaheks: sini- ja valgekraed. Keskmiselt on üliõpilaste isade seas sini- ja valgekraesid peaaegu võrdselt, vastavalt 49% ja 51%, õppevaldkonniti esinevad aga üsna märgatavad erinevused. Haridusvaldkond, mille tudengite seas oli üsna palju maakeskkoolide lõpetajaid, paistab silma ka selle poolest, et peaaegu 70% tudengite isad töötavad sinikraede alla liigituvatel töökohtadel. Keskmisest enam on sinikraesid ka teenindus- ja põllumajandusõppekavadel ning tervise ja heaolu õppekavadel. Valgekraesid on enim humanitaaria ning kunstide valdkonnas õppivate tudengite vanemate seas (62%), kuid keskmisest rohkem ka loodus- ja täppisteaduste ning tehnika, tootmise ja ehituse erialade üliõpilaste isade hulgas.

Tabel 6.3. Üliõpilaste isade ametikohad õppevaldkondade kaupa

	Valgekrae	Sinikrae	Üliõpilaste arv
Haridus	31%	69%	39
Humanitaaria ja kunstid	62%	38%	128
Sotsiaalteadused, ärimus ja õigus	52%	48%	372
Loodus- ja täppisteadused	57%	43%	149
Tehnika, tootmine ja ehitus	56%	44%	141
Põllumajandus	40%	60%	25
Tervis ja heaolu	40%	60%	75
Teenindus	43%	57%	112
KESKMINE	51%	49%	1041

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

Õppekeel on Eestis samuti oluline kõrgharidusele ligipääsu mõjutav tegur. Et kõrgharidus on Eestis valdavalt eestikeelne (küsitluse andmetel õppis vaid 8% tudengitest muus keeles kui eesti keeles), on eesti keeles keskhariduse omandanud noortel suhteline eelis nende tudengikandidaatide ees, kes on keskhariduse omandanud vene keeles. Täpset hinnangut

selle kohta, kas vene keelt emakeelena kõnelevad isikud on Eesti üliõpilaskonnas proportsionaalselt esindatud, on aga keeruline anda, sest see sõltub võrdlusgrupist. EUROSTUDENT IV uuringu raames vastas 18% küsitletutest, et omandas keskkhariduse vene keeles. Statistikaameti andmetel omandas 2010. aastal keskkhariduse muus õppekeeles kui eesti keeles (ehk valdavalt vene keeles) 25% lõpetajaid, kuid 2006. aastal oli see osakaal veel 36%. Ühest küljest võib see viidata asjaolule, et käesolevas uuringus võisid võõrkeeles keskkhariduse omandanud olla alaesindatud, teisalt võib see tähendada, et suur osa neist noortest ei jätkka kas tahtlikult või mingi takistuse tõttu kõrgharidusõpinguid, vähemalt mitte Eesti kõrgkoolis.

Seda, **millisesse kõrgkooli tudeng õppima satub**, näitab tabel 6.4. Lähtudes eespool nimetatud kõrgharidusele ligipääsu mõjutavatest teguritest ja kasutades taustagrupidena avalik-õiguslike ülikoolide tudengeid, prognoosis logistiline regressioonimudel tõenäosust, millega teatavate karakteristikutega tudeng satub õppima teatavat tüüpi õppeasutusse. Tabelis on jämedas kirjas statistiliselt olulised Exp(B) koefitsiendid, mis näitavad tunnuse esinemise tõenäosust võrreldes taustagrupidga. Regressioonimudel võimaldab esitada tunnuste n-ö puhasmõju ehk see näitab, milline on ühe tunnuse roll koolivaliku kujunemisel, kui kõik teised mudelis arvestatud tudengi tunnused on samad. Näiteks kui võrrelda isikuid, kes on samast soost ja ühevanused ning kelle vanemad on sama haridustasemega, siis on nendel, kes ei ole lõpetanud eliitkooli, 2,658 korda suurem tõenäosus õppida eraülikoolis kui avalik-õiguslikus ülikoolis. Samasugune seos valitseb ka teiste kõrgkoolitüüpide puhul, s.t eliitkooli lõpetanutel on palju suurem tõenäosus asuda õppima avalik-õiguslikus ülikoolis. Avalik-õiguslikus ülikoolis õppimine on tõenäolisem ka nooremates vanuserühmades. Tõenäosust sattuda õppima avalik-õiguslikku ülikooli suurendab ka vanemate kõrgem haridustase.

Tabel 6.4. Eri kõrgkoolidesse õppima sattumist prognoosivad tegurid (multinoomne logistiline regressioon, taustagrupp avalik-õiguslik ülikool)

	Eraülikool	Riigi rakendus- kõrgkool	Erarakendus- kõrgkool
	Exp(B)	Exp(B)	Exp(B)
Naine (vs. mees)	0,959	0,709	0,694 *
Alla 24 a (vs. 30 a ja vanem)	0,399 ***	0,854	0,674 *
25–29 a (vs. 30 a ja vanem)	0,511 *	0,489 **	0,349 ***
Ei lõpetanud eliitkooli (vs. lõpetas)	2,658 *	2,747 ***	2,651 **
Vanema haridus (kõrgem) I tase (vs. III)	1,222	4,35 ***	2,608 *
Vanema haridus (kõrgem) II tase (vs. III)	0,553 *	2,011 ***	1,598 **

Tärnid tähistavad seose statistilist olulisust: *** $p < 0,001$; ** $p < 0,05$; * $p < 0,1$.

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

7. Majutustingimused

Keskkooli lõpetamine ja kõrgkooli astumine on märgilise tähendusega: sageli on see hetk, mil noor lahkub vanematekodust, et alustada iseseisvat elu. Ühelt poolt peegeldab see inimese jõudmist täiskasvanuikka, kuid väga tihti on kolimise põhjuseks paratamatus – kõrgkool asub teises linnas. Elukohavalikul mängivad lisaks üliõpilase eelistustele rolli pere rahalised piirangud, mis madalama sotsiaal-majandusliku staatusega ja kõrgkoolile kaugemast piirkonnast pärit noorte puhul võivad takistada ligipääsu kõrgharidusele. Käesolev peatükk annab ülevaate Eesti tudengite majutustingimustest ja rahulolust nendega.

Tabelis 7.1 on regressioonanalüüsi abil välja toodud tegurid, mis mõjutavad tudengeid elama koos oma vanematega.

Tabel 7.1. Vanematega elamist prognoosivad tegurid (binaarne logistiline regressioon, taustagrupp: ei ela vanematega)

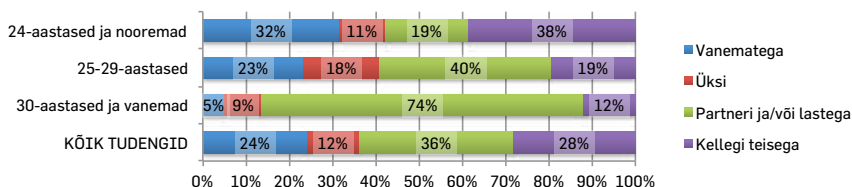
	Elab vanematega
	Exp(B)
Bakalaureuseõpe (vs. rakenduskõrgharidusõpe)	0,949
Magistriõpe (vs. rakenduskõrgharidusõpe)	0,747
Integreeritud õpe (vs. rakenduskõrgharidusõpe)	0,995
24 a või noorem (vs. 30 a või vanem)	8,262 ***
25–29 a (vs. 30 a või vanem)	5,161 ***
Naine (vs. mees)	0,628 ***
Ei maksa õppemaksu (vs. maksab)	0,723 **
Kõrge sotsiaal-majanduslik staatus (vs. madal)	1,33
Keskmine sotsiaal-majanduslik staatus (vs. madal)	1,647 **
Omandas keskhariduse linnas (vs. maal)	2,485 ***
Ei lõpetanud eliitkooli (vs. lõpetas)	0,689 *

Tärnid tähistavad seose statistilist olulisust: *** $p < 0,001$; ** $p < 0,05$; * $p < 0,1$.

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

Põhilisteks mõjuriteks osutusid tudengi vanus, sugu ja keskkooli lõpetamine linnas. Nii on näiteks kuni 24-aastastel tudengitel võrreldes 30-aastaste ja vanemate üliõpilastega 8 korda ning 25–29-aastastel tudengitel 5 korda suurem tõenäosus elada koos vanematega. Keskhariduse linnas omandanud tudengite tõenäosus elada vanematega on maakoolide vilistlastega võrreldes peaaegu 2,5 korda suurem. Naisüliõpilaste tõenäosus elada koos vanematega on palju väiksem kui meesüliõpilastel, samuti on vähem tõenäoline, et koos vanematega elavad tasuta õppekohal õppivad tudengid. Analüüs ei näidanud statistiliselt olulist seost õppe ja tudengi elukoha vahel, samuti ei leidunud statistiliselt olulist erinevust madala ja kõrge sotsiaal-majandusliku staatusega peredest pärit üliõpilaste tõenäosuses elada koos oma vanematega.

Nagu selgus eelnevast tabelist, mõjutab elukohta ja kaaslaste valikut eelkõige isiku vanus. Kui 24-aastastest ja noorematest tudengitest elab õpingute ajal koos vanematega 32%, siis 30-aastastest ja vanematest üliõpilastest vaid 5% (joonis 7.1). Noortele tudengitele on üli-kooliõpingute aeg sageli ka periood, kui elatakse koos sõpradega või teises linnas elavate sugulaste juures: 24-aastastest ja noorematest tudengitest nimetas 38% oma õpingute-aegseks elukaaslaseks kellegi muu kui partneri või vanemad. Suhteliselt vähe on noorimate tudengite seas ka neid, kes elavad õpingute ajal üksi (11%). Partneri ja/või lastega nimetas 24-aastastest ja noorematest üliõpilastest end õpingute ajal koos elavat 19%. Üksi elamine on kõige rohkem levinud 25–29-aastaste tudengite seas (18%), kes ühelt poolt on ilmselt jõudnud end piisaval määral majanduslikult kindlustada, et seda lubada, ning kellel teisalt ei ole veel nii siduvaid peresuhteid. 30-aastaste ja vanemate tudengite seas on partneri ja/või lastega elamine juba valdav (74%) ning muud kooselu vormid esinevad harva.

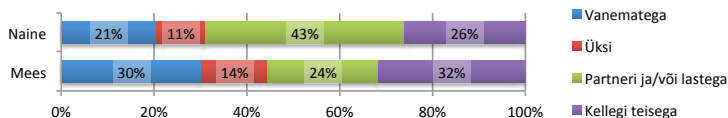
Joonis 7.1. Vastused küsimusele „Kellega koos Sa õpingute ajal elad?“ vanuserühmade kaupa

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

«**Eesti keskmisel meestudengil on palju suurem tõenäosus elada koos vanematega kui naissoost üliõpilasel.**»

Praktilise vajaduse elukohta vahetada loob kõrgkoolide asukoht: kui Tallinnast ja Tartust pärit tudengitest elab vanematekodus 41%, siis teistes Eesti piirkondades keskkooli lõpetanud üliõpilastest vaid 11%. Mõningad erinevused on ka meeste ja naiste vahel (joonis 7.2). Näiteks Eesti

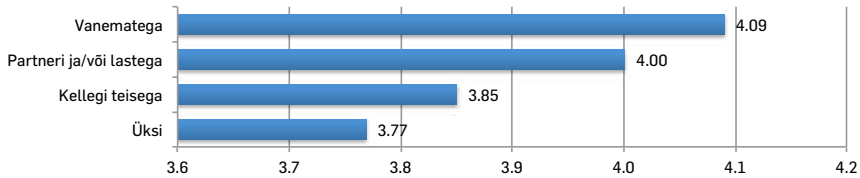
keskmisel meestudengil on palju suurem tõenäosus elada koos oma vanematega kui naistudengil – kui meestudengitest elab vanematekodus 30%, siis naistudengitest vaid 21%. Mehed elavad sagedamini ka üksi (14%) või koos kellegi teisega (32%). Naistudengitest elab suurim osa koos partneri ja/või lastega (42%), meestest elab partneri ja/või lastega keskmiselt 24%.

Joonis 7.2. Vastused küsimusele „Kellega koos Sa õpingute ajal elad?“ soo alusel

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

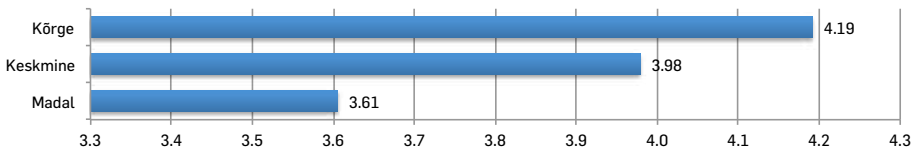
See, kellega üliõpilane koos elab, mõjutab ka tema rahulolu elutingimustega. Selgelt joonistub välja peresuhte roll: vanemate või partneriga elavad tudengid on elutingimustega märksa enam rahul neist, kes elavad koos kellegi teisega või üksinda (joonis 7.3). Sellest tulenevalt on elutingimustele antav hinnang madalam ka nende tudengite seas, kes õpingute ajal peatuvad ühiselamus. Viimased hindavad oma elutingimusi keskmiselt 3,6 palli vääriliselt.

Joonis 7.3. Üliõpilase rahulolu elutingimustega (5 – väga rahul, 1 – üldse ei ole rahul) olenevalt sellest, kellega üliõpilane elab

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

Märkimisväärsed mõju üliõpilase hinnangule elutingimuste kohta avaldab ka tudengi vanemate sotsiaal-majanduslik staatus (joonis 7.4). Positiivselt on elutingimustele antav hinnang korreleeritud ka sissetulekuga.²⁸

Joonis 7.4. Üliõpilase rahulolu elutingimustega tudengi vanemate sotsiaal-majandusliku staatuse²⁹ alusel (5 – väga rahul, 1 – üldse ei ole rahul)

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

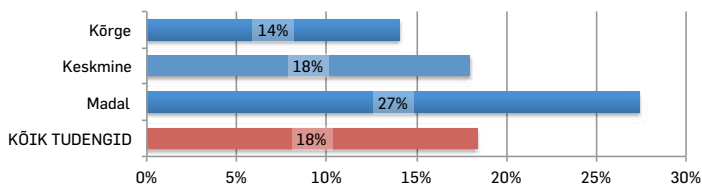
Tudengite elutingimustega seoses väärib käsitlemist ka ühiselamus elamine. Kõigist tudengitest elas küsitluse ajal ühiselamus 18%. Seejuures mängib loomulikult rolli tudengi vanus: kui 24-aastastest ja noorematest üliõpilastest elab ühiselamus 24%, siis 25–29-aastastest vaid 7%. Huvitava tendentsina võib välja tuua asjaolu, et 30-aastastest ja vanematest tudengitest elab õpingute ajal ühiselamus 12%. Et paljud vanema vanuserühma tudengid on kõrghariduse omandamiseks valinud kaug- või tsükliõppe, siis näitab ühiselamus elamine tõenäoliselt tudengite vajadust ajutise majutuse järele aktiivsel õppeperioodil. Teisalt võib olla tegemist ka teatava majandusliku kindlustatuse saavutanud inimestega, kes on (taas)alustanud üliõpilaselu.

« Keskmiselt elab ühiselamus 18% Eesti üliõpilaskonnast. »

Ühiselamute eesmärk on pakkuda tudengitele mugavat ja soodsat majutust. Seetõttu ei ole üllatav, et ühiselamuteenust kasutavad kõige rohkem halvema sotsiaal-majandusliku taustaga peredest pärit noored, kellest elab ühiselamus 27% (joonis 7.5). Oma vanemate sotsiaal-majanduslikku staatust keskmiseks pidavatest üliõpilastest elab ühiselamus 18%, kõige kõrgema sotsiaal-majandusliku staatusega peredest pärit tudengitest aga vaid 14%.

²⁸ Pearsoni korrelatsioonikoefitsient 0,1766.

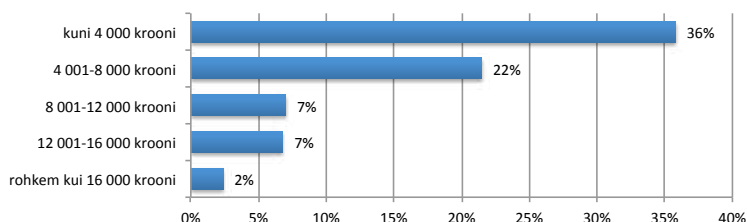
²⁹ Vanemate sotsiaal-majanduslikku staatust hindasid tudengid kümne palli skaalal (1 – väga kõrge, 10 – väga madal). Joonisel 7.4 ja edaspidi on näitaja koondatud: 1...3 – kõrge, 4...6 – keskmine, 7...10 – madal.

Joonis 7.5. Ühiselamus elavate tudengite osakaal vanemate sotsiaal-majandusliku tausta alusel

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

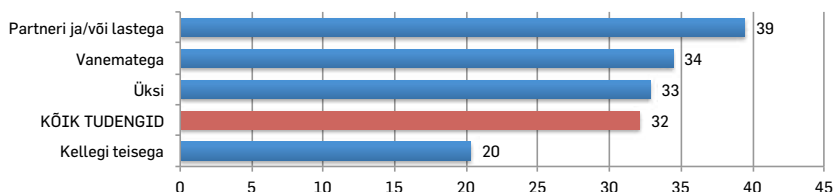
Samalaadne seos valitseb ühiselamus elamise tõenäosuse ning üliõpilase tegelike kulutuste vahel (joonis 7.6). Tudengitest, kelle kulutused ühe kuu jooksul jäid alla 4000 krooni, elas ühiselamus 36%. Suhteliselt palju oli ühiselamus elavaid tudengeid nende üliõpilaste seas, kelle kuised kulutused olid 4001–8000 krooni. Suuremate igakuiste kulutustega üliõpilaste puhul oli ühiselamus elamine harv juhus. Keskmiselt elab ühiselamus 18% Eesti üliõpilaskonnast.

Joonis 7.6. Ühiselamus elavate tudengite osakaal kuiste kulutuste alusel

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

Üks üliõpilaste elutingimusi iseloomustav karakteristik, mis võeti käesolevas uuringus vaatluse alla, on kõrgkooli kaugus tudengi õpinguteaegsest elukohast. Keskmiselt kulus üliõpilasel kooli jõudmiseks 32 minutit. Kõige lühem oli teekond neil tudengitel, kes elasid õpingute ajal kellegi teisega ehk valdavalt sõprade ja ülikoolikaaslastega (20 min), kõige pikem aga partneri ja/või lastega elavatel üliõpilastel (39 min). Ühiselamus elavatel tudengitel kulus kooli jõudmiseks keskmiselt vaid 19 minutit. Kõrvalepõikena võib välja tuua huvitava korrelatsiooni kõrgkooli kauguse ning üliõpilase sissetulekute vahel: mida suuremad on tudengi sissetulekud, seda kaugemal koolist ta küsitluse andmetel elab.³⁰

Joonis 7.7. Kõrgkooli kaugus õpinguteaegsest elukohast minutites olenevalt sellest, kellelga üliõpilane elab

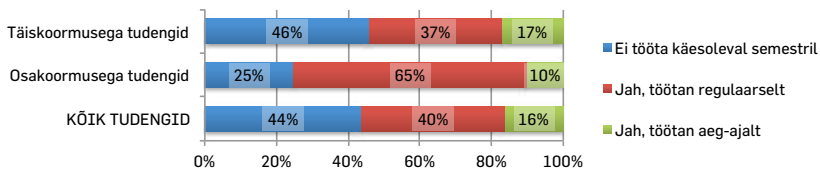
Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

30 Pearsoni korrelatsioonikoefitsient 0,1766.

8. Töötamine

Varasemad Eesti üliõpilaskonna uuringud on välja toonud tudengite väga kõrge tööhõivemäära: uuringu „Õiglane ligipääs kõrgharidusele Eestis” kohaselt töötas 2008. aastal õpingute kõrvalt 66% tudengitest, seejuures ametlikult täiskoormusega õppivatest tudengitest töötas täiskohaga 51%. Majandussurutise ajal on üliõpilaste tööhõive langenud 56%ni, seejuures regulaarselt tööle käivate täiskoormusega õppivate tudengite osakaal kõigist täiskoormusega õppivatest üliõpilastest on vähenenud 37%ni (joonis 8.1).

Joonis 8.1. Vastused küsimusele „Kas Sa töötad käesoleva semestri ajal?” õppekoormuse alusel

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

Eesti noored alustavad töötamist juba varakult – kõigist tudengitest vaid 23%l puudus kõrgharidusõpingute alguseks töökogemus. Üliõpilased töötavad aktiivselt ka suvevaheajal: 33% tudengeist, kes uuringusemestril ei töötanud, oli tasustatud tööd teinud semestritevahelisel ajal 12 kuu jooksul enne küsitlust.

Tabel 8.1 toob välja logistilise regressioonanalüüsi tulemused, mis selgitavad töötamise ning muude taustatunnuste vahelisi seoseid. Üks peamisi mõjureid töötamisel on loomulikult üliõpilase vanus: 24-aastaste ja nooremate ning 25–29-aastaste tudengite tõenäosus töötada on märkimisväärselt väiksem kui 30-aastastel ja vanematel üliõpilastel. Statistiliselt oluline seos valitses ka eri õppeastmete ning töötamise vahel – magistriõppe tudengitel on üle kahe korra suurem tõenäosus töötada kui rakenduskõrgharidusõppe õppuritel. Kõrghariduse esimeses astmes on töötamine vähem tõenäoline akadeemilise suuna õppurite puhul. Õpingute kõrvalt tööle käimise esinemist vähendab ka õppimine riigieelarvelisel õppekohal. Kuigi võiks eeldada, et vaesematest peredest pärit tudengid on sunnitud sagedamini õpingute kõrvalt töötama, puudus üllatuslikult statistiliselt oluline seos töötamise ja üliõpilase vanemate sotsiaal-majandusliku staatuse vahel. Võimalik selgitus sellele on üliõpilaskonna vanus: suhteliselt suur osa tudengitest on vanemad kui 24-aastased ja hoolimata vanemate rahakoti suurusest juba ise raha teenivad. Lisaks üliõpilase vanemate sotsiaal-majanduslikule taustale ei osutunud tudengi töötamise mõjuritena oluliseks ka tema sugu ega asjaolu, kas ta oli keskhariduse omandanud linnas või maa-asulas.

Tabel 8.1. Õpingute kõrvalt töötamist prognoosivad tegurid (binaarne logistiline regressioon, taustagrupp: ei käi tööl)

	Käib tööl
	Exp(B)
Bakalaureuseõpe (vs. rakenduskõrgharidusõpe)	0,640 ***
Magistriõpe (vs. rakenduskõrgharidusõpe)	2,198 ***
Integreeritud õpe (vs. rakenduskõrgharidusõpe)	0,522 **
24 a ja noorem (vs. 30 a ja vanem)	0,141 ***
25–29 a (vs. 30 a ja vanem)	0,343 ***
Naine (vs. mees)	0,945
Ei maksa õppemaksu (vs. maksab)	0,310 ***
Kõrge sotsiaal-majanduslik staatus (vs. madal)	1,049
Keskmine sotsiaal-majanduslik staatus (vs. madal)	1,191
Omandanud keskhariduse linnas (vs. maal)	1,037

Tärnid tähistavad seose statistilist olulisust: *** $p < 0,001$; ** $p < 0,05$.

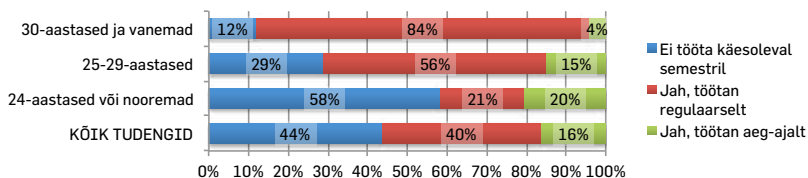
Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

Õpingute ajal töötamine oli valdav tasulisel õppekohal õppivate tudengite seas – neist oli hõivatud kokku 74% (nii täis- kui ka osa-ajatöötajad). Seetõttu oligi õppeasutustest tööl käijaid enam erakõrgkoolides: eraülikoolides 72% ja erarakenduskõrgkoolides 70%. Avalik-õiguslike ülikoolide tudengitest töötas 55%, riigi rakenduskõrgkoolide tudengitest 50% ning kutseõppeasutuste kõrghariduse õppekavade tudengitest 40%. Riigieelarvelistel õppekohtadel õppivatest tudengitest käis tööl 43%.

«**Riigieelarvelisel õppekohal õppivatest 24-aastastest ja noorematest tudengitest töötab regulaarselt kõigest 13%.»**

Nagu selgus ka tabelist 8.1, oli töötamise puhul oluliseks mõjuriks isiku vanus. Üle 30-aastastest üliõpilastest töötab 88%, seejuures regulaarselt 84%. 25–29-aastaste seas on pidevalt tööl käijate osakaal juba palju väiksem (56%). Kõige nooremas vanuserühmas,

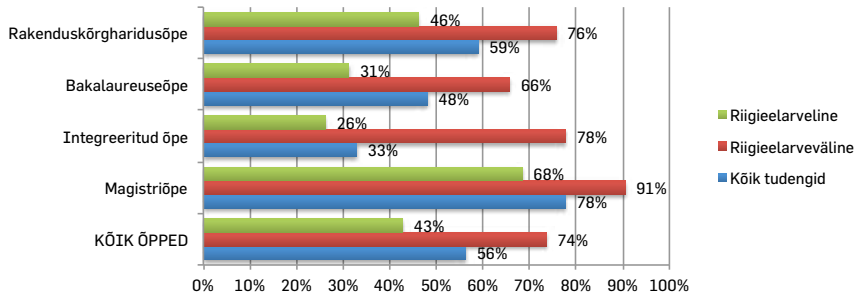
24-aastaste ja nooremate seas, töötab pidevalt kõigest viiendik tudengitest, lisaks käib 20% üliõpilasi tööl aeg-ajalt. Riigieelarvelisel õppekohal õppivatest 24-aastastest ja noorematest tudengitest töötab pidevalt kõigest 13% (kokku 33%)

Joonis 8.2. Vastused küsimusele „Kas Sa töötad käesoleva semestri ajal?“ vanuserühmade kaupa

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

Ka õppeastmeti oli õpingute kõrvalt töötavate tudengite osatähtsus üsna erinev. Eri õppeastmete puhul erineb ka nende riigieelarvevälistel õppekohtadel õppivate tudengite osakaal, kes töötavad keskmisest märkimisväärselt enam. Objektivsema hinnangu saamiseks on joonisel 8.3 esitatud tööl käivate tudengite osakaal nii riigieelarvelistel kui ka riigieelarvevälistel õppekohtadel.

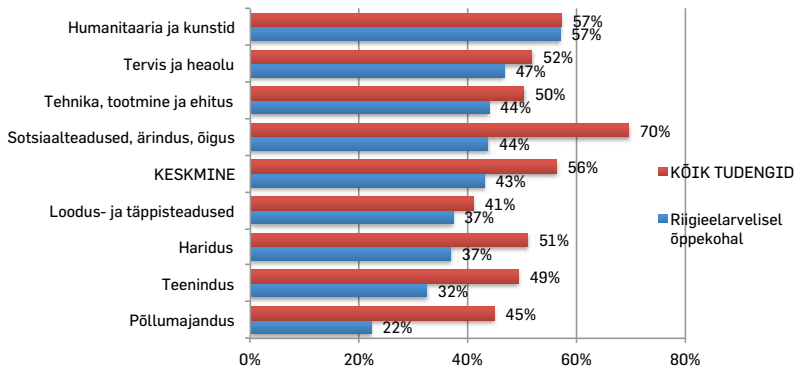

Joonis 8.3. Tööl käivad tudengid õppeastme ja rahastamisallika alusel

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

Tööl käivate tudengite osakaal on ootuspäraselt suurim magistriõppes, kus ka riigieelarvelisel õppekohal õppivatest tudengitest töötas enamik (68%). Veidi ootamatu on suur erinevus rakenduskõrgharidus- ja bakalaureuseõppe vahel: kui riigieelarvelisel õppekohal õppivatest bakalaureuseõppe tudengitest töötas vaid 31%, siis rakenduskõrgharidusõppe riigieelarvelistest üliõpilastest 46%. Selle nähtuse põhjus võib olla rakendushariduse eelis n-ö turustatavate oskuste (*marketable skills*) näol – suurem rõhk kutseoskustele ja praktikale soodustab töökoha leidmist juba õpingute kestel. Märkimisväärselt väike on tööl käivate tudengite osakaal integreeritud õppes, tasulistel õppekohtadel on see küll palju suurem, kuid väike tudengite arv valimis ei luba teha statistiliselt olulisi üldistusi.

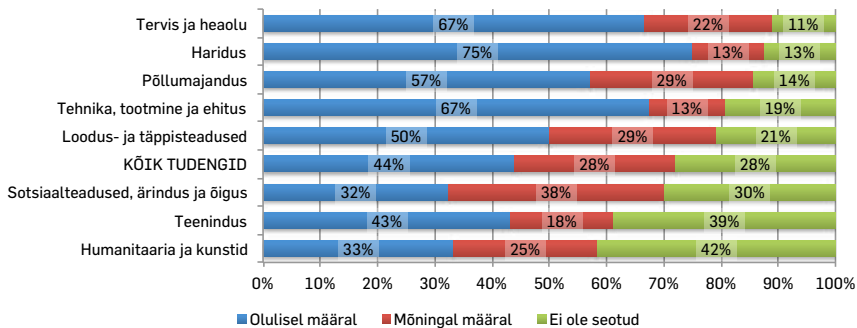
Õppevaldkondadest on töötamine levinuim sotsiaalteaduste valdkonnas, kus töötab 70% üliõpilastest, kuid selle valdkonna riigieelarvelisel kohal õppivatest tudengitest töötab vaid 44%. Riigieelarvelistel kohtadel õppivatest tudengitest on enim töөлkäijaid humanitaaria ja kunstide valdkonnas, mille üliõpilastest töötab 57%. Suur on töötajate osakaal ka tervise ja heaolu (47%) ning tehnika, tootmise ja ehituse valdkonnas (44%).

Joonis 8.4. Töötavate tudengite osakaal õppevaldkonniti

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

Lisaks üldisele töötajate osakaalule õppevaldkonnas on tähtis see, kuidas tudengid hindavad õpitava eriala ja praeguse töökooha seotust, sest erialane töökogemus võib avaldada õpingutele positiivset mõju. Selle näitaja järgi on kaks töötavate tudengite osakaalu poolest esirinnas olnud valdkonda – humanitaaria ja kunstid ning tervis ja heaolu – väga erinevad. Kui viimases neist oli vaid 11% üliõpilasi, kes oma tööd erialaga mitteseotuks pidasid, siis humanitaaria ja kunstide valdkonnas pole töökoht õpitava erialaga seotud 42% juhtudest. Ühelt poolt mängib siin rolli erialade spetsiifika – tervise valdkonda saab konkreetsete töökohtadega paremini seostada. Teisalt võib see laiapõhjalisemate erialade lõpetajad seada tööturul halvemasse positsiooni, sest neil puudub hõlpsasti rakendatava hariduse näol konkurentsieelis.

Joonis 8.5. Üliõpilaste hinnang oma töö seotusele õpitava erialaga

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

Huvitava tulemuse annab üliõpilase töötamise ja tema pere sotsiaal-majandusliku tausta kõrvutamise. Üldise töötamise ja tudengi sotsiaal-majandusliku staatuse vahel ei valitse- nud statistiliselt olulist seost, s.t üliõpilase pere majanduslikust olukorrast ei olene, kas tudengil on töökoht või mitte. Hiljutine üliõpilaste töötamist käsitletud uuring³¹ tõi esile, et

31 Mägi, E., Aidla, A. Reino, A., Jaakson, K., Kirss, L. Üliõpilaste töötamise fenomen Eesti kõrghariduses, 2011.

majanduslike põhjuste kõrval on üliõpilaste töötamise olulised tegurid ühelt poolt üliõpilaste tajutud tööturuootused ja neist tulenev soov hakata võimalikult varakult omandama tööturul nõutud töökogemust ning teiselt poolt üliõpilaste arenguvajadustele mittevastav hariduse kvaliteet ja töötamist võimaldav õppekorraldus. Seega sõltumata enda või pere majanduslikust olukorrast tajuvad tudengid vajadust parandada enda konkurentsivõimet tööturul (ainult haridus ei anna piisavalt head eelist) ning kasutada õppetööst vabaks jäävat või mittesisukalt veedetavat aega praktiliste oskuste omandamiseks.

Küll aga mängib üliõpilase ja tema perekonna majanduslik olukord rolli töökoha valikul. Paremini kindlustatud tudengitel on võimalus töötamisest loobuda, kui selleks ei ole enam soovi, ning olla töökoha otsingutel valivam. Kõrge sotsiaal-majandusliku staatusega peredest pärit üliõpilastest töötas erialaga mitteseotud töökohal 25%, madala sotsiaal-majandusliku staatusega tudengite puhul oli see näitaja 36%. 2010. aasta uuring õiglase ligipääsu kohta kõrgharidusele tõi välja, et mida piiratumad on perekonna rahalised võimalused, seda suurem on tõenäosus, et kõrgharidusõpingute ajal töötab üliõpilane toimetuleku eesmärgil. Toona töötas toimetuleku eesmärgil 77% halva majandusliku olukorraga perest pärit üliõpilasi, keskmise majandusliku olukorra puhul oli see näitaja 62% ja hea majandusliku olukorra puhul 42%. Viimasena nimetatud töötasid peamiselt lisaraha teenimise ning kas erialase või üldise töökogemuse saamise eesmärgil.³²

Töötamise põhjusena nimetavad tudengid käesoleva uuringu andmetel ülekaalukalt (70%) toimetulekut, s.t tööl käimata ei oleks neil võimalik ära elada. Muude põhjustena mainitakse vajadust lisaraha järele (12%) ning soovi saada erialast töökogemust (9%).

Siinkohal ei saa jätta tõmbamata paralleele töötamise põhjuste ja tudengite kulutuste vahel – isikud, kes töötamise peamise põhjusena nimetasid toimetulekut, kulutasid 2010. aastal kuus elamisele keskmiselt kuni 9664 krooni. Seejuures kõige sagedamini nimetasid toimetulekut töötamise põhjusena need tudengid, kelle kuised elamiskulud olid 12 000 – 16 000 krooni. Toimetulek oli töötamise põhjuseks eelkõige vanemate tudengite seas, kuid ka 61% 24-aastaseid ja nooremaid üliõpilasi nimetas seda töötamise peamise põhjusena. Omaette küsimusena kerkib siin, mida mõistetakse toimetuleku all. Ühelt poolt ei paku Eesti tööturg kuigi palju osakoormusega töötamise võimalusi, mistõttu töö kasuks otsustanud tudeng on sunnitud töötama täiskoormusega. See omakorda tähendab, et ta teenib suure tõenäosusega suuremat palka, kui tegelikult äraelamiseks vajab. Kui aga tudeng on juba harjunud teatava sissetuleku ja selle võimaldatud elatustasemega, kasvavad ka tema kuu-kulutused ja arusaam minimaalseks toimetulekuks vajalikust muutub märgatavalt. Piisava sissetuleku korral võtavad tudengid eluasemelaenu või liisivad auto ning nende kohustuste täitmiseks on vaja töötada. Sellise elustandardi rahastamiseks tuleb töötada ehk töötamata ei ole võimalik toime tulla. Teisalt võib näha tendentsi, et praeguse aja üliõpilaste arusaam minimaalsest elustandardist on hoopis teistsugune kui veel mõni aeg tagasi. Eesti elanike väärtusorientatsiooni käsitletud uuringud³³ on samuti osutanud noorte (15–29-aastased)

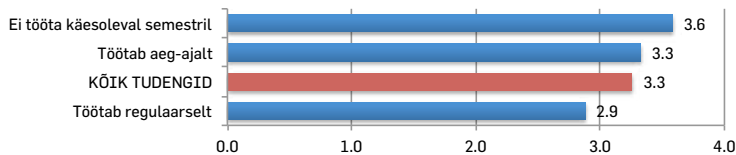
32 **Mägi, E., Lill, L., Kirss, L., Beerkens, M., Orr, D.** Õiglase ligipääsu kõrgharidusele Eestis. PRAXIS, 2010, lk 68.

33 Vt **Kalmus, V.** Eesti elanike väärtusmustrid. Eesti inimarengu aruanne 2009. SA Eesti Koostöö Kogu, 2010.

suundumusele väärtustada tugevalt materiaalist heaolu ja hedonistlikku eluviisi (jõukus, mugav, meeldiv ja huvitav elu). Seega on toimetulek omandanud hoopis teise tähenduse.

Nooremad tudengid nimetasid teistest enam vajadust lisaraha järele (22%). Huvitava erinevusena 24-aastaste ja nooremate ning 25–29-aastaste tudengite vahel saab välja tuua asjaolu, et viimased nimetasid sagedamini töötamise põhjusena vajadust erialase töökoormuse järele – osakaalud olid vastavalt 9% ja 13%. Seda nähtust võiks selgitada sellega, et nooremas vanuserühmas leidub palju äsja kõrgharidusõpinguid alustanud, kes ei mõtle veel pingsalt tööturule siirdumisele. 25–29-aastased on õpinguid lõpetamas ning sõltuvad vähem perekonna toetusest, mistõttu neile on tähtsam siirduda õpitud erialal sujuvalt tööturule. Samuti on nad paremini kursis tööturul valitseva olukorraga ning tajuvad realistlikult sealseid ootusi.

Õpingute ja töötamise ühildamine on muidugi keeruline. Sestap pole üllatav, et töötavad tudengid on töö- ja õpikoormusega tunduvalt rahulolematumad kui üliõpilased, kes on pühendunud vaid õppimisele (joonis 8.6). Tähelepanu väärib aga fakt, et osalise tööajaga või aeg-ajalt töötavate tudengite rahulolu koormusega ei ole kuigi palju väiksem mitte-töötavate üliõpilaste omast. Sellest tulenevalt võib eeldada, et osa-ajatöö ei ole õppimisel märkimisväärseks takistuseks.

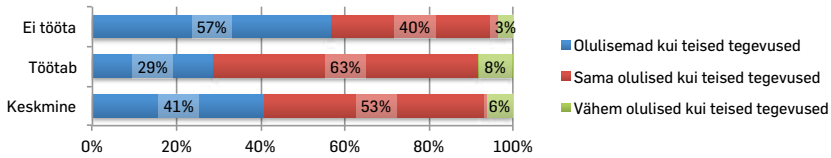

Joonis 8.6. Rahulolu töö- ja õpikoormusega viie palli skaalal olenevalt töökoormusest

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

Suured erinevused õpikoormusega rahulolus ilmnesid ka töötamise põhjuste kõrvutamisel. Kui töötamise põhjusena toimetulekut nimetanud tudengite keskmine hinnang rahulolule töö- ja õpikoormusega oli 2,8 palli võimalikust 5st, siis lisaraha teenimiseks töötavad tudengid hindasid koormusega rahulolu 3,7 palli vääriliselt.

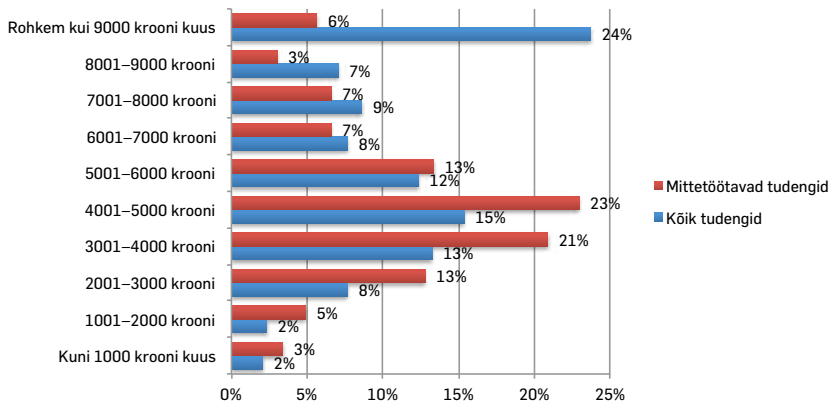
Joonis 8.7 toob välja üliõpilaste hinnangu õpingute tähtsusele võrreldes tema teiste tegevustega. Selgelt joonistub välja töötamise negatiivne seos õpingute tähtsusega: kui töö- ja õpikoormusega oli 2,8 palli võimalikust 5st, siis lisaraha teenimiseks töötavad tudengid hindasid koormusega rahulolu 3,7 palli vääriliselt. Eesti üliõpilaste töötamist käsitletud uuring aitas ka sellega aspektile veidi valgust heita. Nimelt tuli esile, et kuigi tööle läinud üliõpilased soovivad enamasti õpinguid tähtsusele esikohale seada, ei ole see tihti võimalik, sest töökohustused kipuvad esmajärguliseks muutuma ning seda just põhjusel, et tööandjaga seob üliõpilast tööleping.

Joonis 8.7. Hinnang õpingute olulisusele võrreldes teiste tegevustega (töö, hoid jne)

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

Lõpetuseks – kui suurt õppetoetust peaks riik kompensatsiooniks maksma, kui sooviksite, et praegu töötavad tudengid jätkaksid oma ameti ja pühendusid vaid õpingutele? Vastuse annab joonis 8.8.

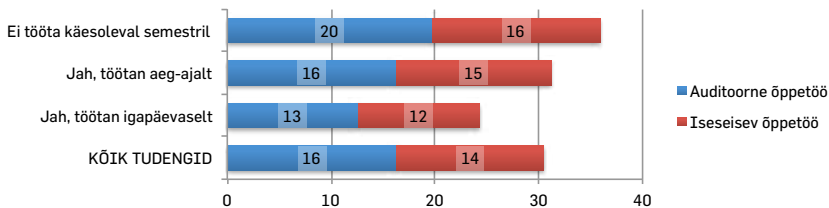
Joonis 8.8. Vastused küsimusele „Kui suur summa kuus võimaldaks Sul kõrgkoolis täiskoormusega õppides toime tulla, ilma et peaksid kooli kõrvalt töötama?”

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

Lausa 24% kõigist küsitletud tudengitest leidis, et rahasumma, mis võimaldaks tööl käimata toime tulla, peaks ületama 9000 krooni kuus. Uuringusemestril mittetöötanud tudengite puhul jäi soovitatav sissetulekukompensatsioon siiski palju väiksemaks – 65% neist saaks kuus hakkama summaga, mis jääb alla 5000 krooni.

9. Ajakasutus

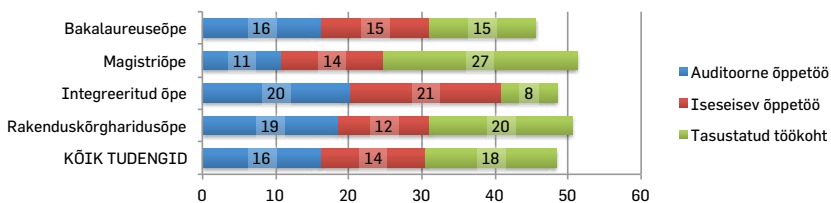
Eesti tudengite aktiivne töötamine mõjutab märkimisväärselt nende pühendumist õppetööle. Üliõpilane veedab töö juures rohkem aega kui koolis: kui auditoorsele õppetööle kulub tudengitel nädalas keskmiselt 16 tundi, siis tasustatud tööd tehti 18 tundi. Iseseisvale õppetööle kulutati nädala jooksul keskmiselt 14 tundi. Seejuures kärbib igapäevane töötamine eriti just auditoorse õppetöö aega (joonis 9.1). See on ka loomulik, arvestades, et töötades ei ole tihti võimalik loengutel osaleda.

Joonis 9.1. Õppetööle pühendatud aeg töötavatel ja mittetöötavatel üliõpilastel, tunde nädalas

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

Nagu selgus eelmisest peatükist, on tööl käivate tudengite osakaal väikseim bakalaureuse- ja magistriõppe integreeritud õppekavadel. Seda väljendab ka järgnev joonis: integreeritud õppe tudengid veedavad tasustatud töökohal keskmiselt vaid 8 tundi nädalas. Magistriõppe tudengid teevad nädalas tasustatud tööd lausa 27 tundi ning osalevad auditoorses õppetöös vaid 11 tundi. Siiski on magistriõppe tudengite koormus teiste tudengitega võrreldes suurim – kokku kulutavad nad õppe- ja palgatööle 52 tundi nädalas. Vaba aega napib ka rakenduskõrgharidusõppe tudengitel, kelle nädalast on õppimise ja töötamisega sisustatud 51 tundi. Kuigi auditoorses töös osalevad nad nädala jooksul keskmiselt 19 tundi, panustavad nad kõige vähem iseseisvale õppetööle, piirdudes 12 tunniga nädalas. Kõige vähem võtab kool ja palgatöö aega bakalaureuseõppe tudengitel.

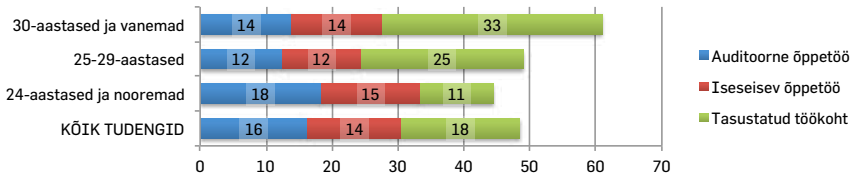

Joonis 9.2. Ajakasutus õpete kaupa, tunde nädalas

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

Mida vanem on üliõpilane, seda suurem on tõenäosus, et ta töötab täiskohaga. Siiski – nagu näitab joonis 9.3 – ei tähenda see tingimata, et õppetöös järele antakse.

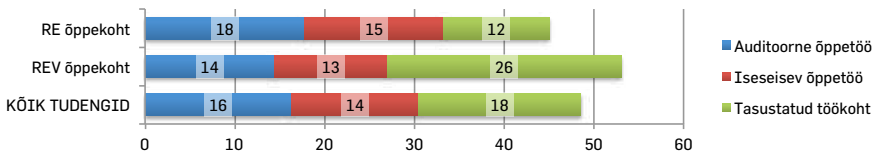
Joonis 9.3. Ajakasutus vanuserühmade kaupa, tunde nädalas

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

Üle 30-aastased tudengid kulutavad nädalas tasustatud tööle 8 tundi enam kui 25–29-aastased üliõpilased ning leiavad rohkem aega ka õpinguteks. Vanemad tudengid kulutavad nädalas õppe- ja palgatööle kokku keskmiselt 61 tundi, mis ei jäta vaba aja veetmiseks palju võimalusi. Iseseisvaks õppetööks kuluv aeg on eri vanuserühmadel üsna sarnane, kuid vanema vanuserühma tudengid peavad töökohustuste tõttu järeleandmisi tegema auditoorses õppetöös, kus nad osalevad nädalas 4 tundi vähem kui 24-aastased ja nooremad tudengid.

« Üle 30-aastased tudengid on nädalas töö või õppimisega hõivatud 61 tundi, panustades nii iseseisvasse kui ka auditoorsesse õppetöösse rohkem aega kui 25–29-aastased üliõpilased.»

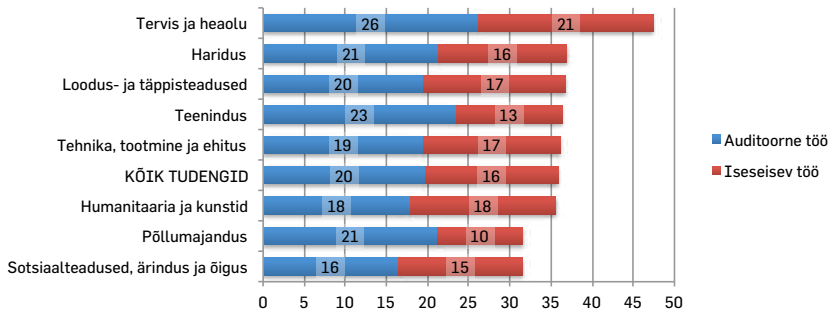
Töötamisele kulutavad teistest rohkem aega riigieelarvelistel õppekohtadel õppivad tudengid – 26 tundi nädalas ehk 14 tundi rohkem kui riigieelarvelisel kohal õppijad (joonis 9.4). Õppetöele saavad õpingute eest maksavad tudengid nädalas pühendada keskmiselt 27 tundi, nende tasuta õppivad kaaslased aga 32 tundi.

Joonis 9.4. Ajakasutus riigieelarvelistel ja riigieelarvevälistel õppekohtadel, tunde nädalas

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

Üliõpilase ajakasutust mõjutavad kindlasti eriala, millel tudeng õpib, ja õppekava esitavad nõuded. Töötavate tudengite mõju välistamiseks on joonisel 9.5 välja toodud küsitlussemestril vaid õpingutele pühendunud tudengite ajakasutus õppevaldkonniti.

Joonis 9.5. Mittetöötavate tudengite ajakulu õpingutele õppevaldkonniti, tunde nädalas

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

Kuigi sama astme õppekavad on ainepunktide mahu poolest võrdsed, tuleb õpingutele kulutatavast ajast lähtudes tõdeda, et reaalsuses on erialadevahelised käärid suured. Kui sotsiaalteaduste, äriduse ja õiguse valdkonna tudengid saavad nädalas hakkama 31 õppimisele pühendatud tunniga, siis tervise ja heaolu valdkonna üliõpilased kulutavad õppimisele palju rohkem – 47 tundi. Sama vähe ehk 31 tundi veedavad õppides ka põllumajanduserialade tudengid, kes iseseisva õppetööga tegelevad vaid 10 tundi nädalas. Ent kooliõpingis peavad nad veetma 21 tundi, mis on keskmisest enam. Lisaks tervishoiuvaldkonna tuden-

giteile on iseseisva töö maht suurim humanitaaria ja kunstide valdkonnas, kus õppetöö koolis ja kodus on jaotunud võrdselt. Seevastu suure osa ajast (23 tundi) veedavad kooliõpingis teeninduse valdkonna tudengid. Suurema koormusega peavad tudengid õppima haridusvaldkonna ning loodus- ja täppisteaduste erialadel, kummaski 37 tundi nädalas.

«**Tervise ja heaolu valdkonna tudengid kulutavad õppimisele aega poole rohkem kui sotsiaalteaduste, äriduse ja õiguse valdkonna üliõpilased.**»

Tõmmates paralleeli hiljutise kõrghariduse vilistlasuurinuga³⁴, on õpingutest saadav väärtus (*value for money*) suurim sotsiaalteaduste, äriduse ja õiguse valdkonnas. Hoolimata sellest, et selle valdkonna üliõpilased kulutasid õpingutele kõige vähem aega, olid nende sissetulekud 2009. aasta lõpetajaist suurimad. Rohkem kui 15 000-kroonist brutopalka teenis 43% sotsiaalteaduste, äriduse ja õiguse erialade lõpetajatest, alla 9000 krooni aga vaid 16%. Kõige halvem on õpingutele kulutatud aja ning hilisema sissetuleku suhe haridusvaldkonna lõpetajate seas: nad õpivad küll 37 tundi nädalas, kuid teenivad kõrgkoolilõpetajatest keskmiselt kõige vähem. Rohkem kui 15 000-kroonist brutopalka teenis vaid 13% lõpetajatest, alla 9000 krooni aga 27% lõpetajatest.

Tudengite ajakasutusega seonduv tegur on ka õppekorraldus, s.t õppetöö toimumise aeg. Tabel 9.1 iseloomustab õppekorraldust eri õppetüüpides. See selgitab, miks integreeritud õpe paistis silma töötavate tudengite väikese osakaalu ning suure auditoorsele õppetööle

34 Eamets, R., Kärner, A., Rämmer, A., Krillo, K., Veski, L. Eesti kõrgkoolide 2009. aasta vilistlaste uur-
ing. TÜ RAKE, 2011, 104 lk.

pühendatud aja poolest – tegemist on valdavalt päevase õppetööga, mis ei jäta tööl käimiseks aega. Suhteliselt sarnased on õppetöö korralduse poolest rakenduskõrgharidus- ja magistriõpe, kus päevases õppes õpib vaid veidi enam kui pool üliõpilaskonnast. Märkimisväärne on õhtuse õppe suur osakaal magistriõppes (25%).

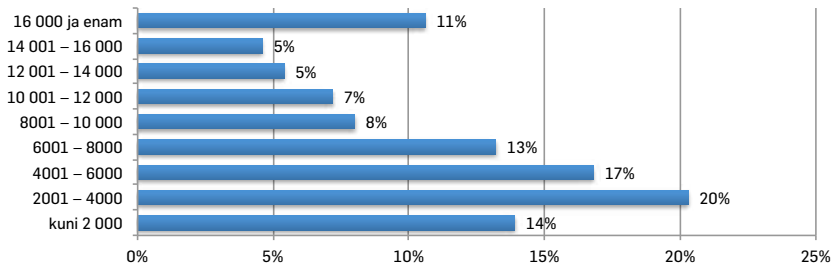
Tabel 9.1. Peamine õppetöö aeg õppeastmete kaupa

	Päevane õpe	Õhtune õpe	Kaugõpe	Tudengite arv
Bakalaureuseõpe	72%	8%	20%	520
Magistriõpe	55%	25%	20%	224
Integreeritud õpe	94%	0%	6%	70
Rakenduskõrgharidusõpe	58%	9%	33%	405
KOKKU	66%	11%	23%	1 219

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

10. Sissetulekud ja toetused

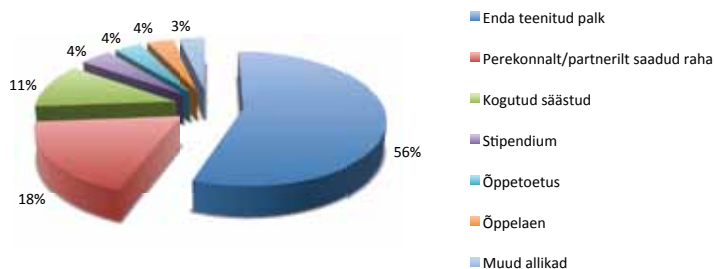
Majanduses 2010. aastal valitseva olukorra taustal võib üliõpilaste finantsolukord tunduda esmapilgul hea: tudengite keskmine kuine netosissetulek³⁵ ulatus 8192 kroonini ja mediaansissetulek 6000 kroonini. Samas ei saa seda üldistada kogu üliõpilaskonnale – suurt osa kõrges keskmises mängis vanemate, täiskohaga tööl käivate tudengite küllaltki suur osakaal. Et anda Eesti üliõpilaskonna sissetulekute suurusest detailsem pilt, on joonisel 10.1 esitatud tudengite tulud rühmadesse koondatult. Sellelt selgub, et suurim on nende tudengite hulk, kes teenivad kuus palka või saavad muudest allikatest 2001–4000 krooni. 2001–8000 krooni vahemikku jäävad sissetulekud kokku 50%l tudengitest. Uuringusemestril mittetöötavate tudengite kuusissetulek piirdus keskmiselt 4974 krooniga (mediaan 3500 krooni). Eesti palgatöötajate keskmine kuine netotulu jäi statistikaameti andmetel sellel perioodil 9600 ning alla 25-aastastel 6700 krooni piirsesse.

Joonis 10.1. Tudengite jaotus netosissetuleku alusel

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

Varasemad uurimused on tõdenud, et suure osa Eesti tudengite sissetulekutest moodustab nende enda teenitud palk. 2008. aastal andis palgatöö üliõpilaste sissetulekust koguni 72%. Ka 2010. aastal oli üliõpilaste suurimaks elatusallikaks enda teenitud palk, kuid see moodustas kogu kasutada olevast rahasummast märksa väiksema osa (joonis 10.2).

Joonis 10.2. Üliõpilaste sissetulekuallikad 2010. aastal

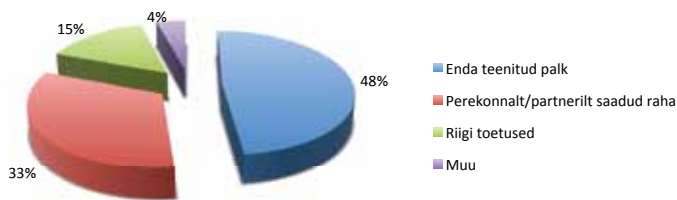
Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

³⁵ Sissetulekute all on mõeldud raha, mis on tudengi käsutuses keskmiselt ühes kuus, ükskõik millal see raha oli teenitud. Märkimata paluti jätta kaudne rahaline toetus, nt kui vanemad tasuvad üüri või maksavad õppemaksu vmt.

Enda teenitud palk moodustas üliõpilaste sissetulekutest 2010. aastal keskmiselt 56%. Tähtsuset teine, kuid mitu korda väiksem elatusallikas on tudengitel vanematelt või partnerilt saadud rahaline toetus, mis moodustas kuusissetulekust 18%. Märkatav osa üliõpilaste käsutuses olevast rahast tuleb säästudest, mille osakaal kogueelarves oli 11%. Muude sissetulekute, nagu õppetoetuste, stipendiumide ja laenude osatähtsus tudengite kogutuludes oli väiksem.

« Poolte tudengite peamine sissetulek on enda teenitud palk, kolmandikul vanemate või partneri toetus. »

Joonis 10.2 iseloomustas küll üliõpilaskonna keskmist sissetulekuallikate jaotust, kuid ei paku teavet üksikisiku tasandil, s.t raske on leida õpilast, kelle kuueelarves oleksid olemas kõik nimetatud sissetulekuallikad. Joonis 10.3 toob välja üliõpilaste jagunemise peamise sissetulekuallika järgi, mis moodustas nende kuu kogueelarvest rohkem kui 50%. Sellelt nähtub, et peamiseks elatusallikaks on tudengitel siiski enda teenitud palk, mis moodustas kõigist sissetulekutest enamiku 48%l üliõpilastest. Jaotades tudengeid peamise sissetulekuallika alusel, tuleb selgemalt välja perekonna roll: 33% üliõpilasi saab rohkem kui poole oma käsutuses olevast rahasummast vanematelt või partnerilt. Riigi toetused või garantiid õppetoetuse, stipendiumide ja õppelaenu näol olid suurimaks sissetulekuallikaks 15%l tudengitel.

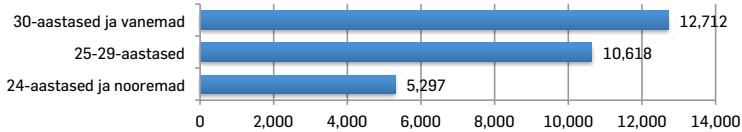
Joonis 10.3. Üliõpilaste jagunemine peamise sissetulekuallika³⁶ alusel

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

Märkatavad erinevused ilmnevad sissetulekute vahel vanuserühmade kaupa (joonis 10.4). Kui 30-aastaste ja vanemate tudengite sissetulek ületas 12 700 krooni, siis 24-aastaste ja nooremate puhul piirdus see vähem kui 5300 krooniga. Noorimasse vanusegruppi kuuluvad tudengid, kes õpingute kõrvalt ei töötanud, said rahalisi toetusi kuus kokku keskmiselt 4179 krooni väärtuses.

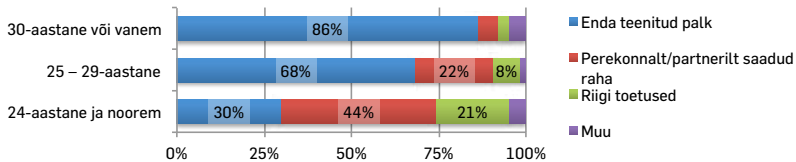
« 24-aastased ja nooremad tudengid, kes õpingute kõrvalt ei töötanud, said kuus keskmiselt rahalist toetust 4179 krooni. »

36 Peamiseks sissetulekuallikaks loetakse sissetulekuallikat, mis moodustab tudengi kogusissetulekust rohkem kui 50%.

Joonis 10.4. Netosissetulekud vanuserühmade kaupa

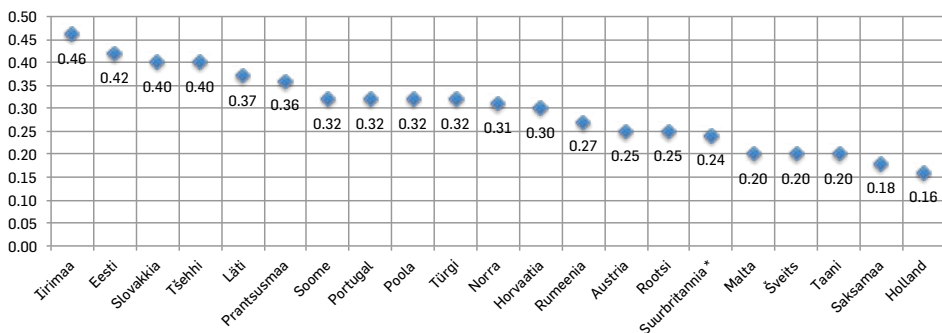
Tulenevalt üliõpilase vanusest, esinesid olulised erinevused ka sissetulekute struktuuris (joonis 10.5). 24-aastaste ja nooremate seas on paljudel tudengitel peamiseks sissetulekuallikaks perekonna või partneri toetus (44%), palgatööst saadud tasu on vähem levinud (30%). Poliitikakujundamise aspektist on tähelepanuväärne, et tudengite noorem vanuserühm on suhteliselt sõltuv õppetoetustest ja laenust, mille osakaalu oma kuueelarves hindas 21% vastanuid 50%st suuremaks. 25–29-aastaste vanuserühmas on pere ja riigi toetused peamiseks elatusallikaks juba palju harvematel juhtudel ning 30-aastaste ja vanemate üliõpilaste puhul on palgatöö ülekaalukalt sagedaim sissetulekuallikas.

Joonis 10.5. Üliõpilased peamise sissetulekuallika ja vanuserühma alusel

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

Joonisel 10.6 on EUROSTUDENT IV uuringus osalenud riikide tudengite sissetuleku erinevuste põhjal välja arvatud Gini koefitsient. See on näitaja, mis iseloomustab ebavõrdsust sissetulekute jagunemisel. Koefitsiendi väärtused jäävad vahemikku 0 kuni 1, kus 0 tähendab täielikku võrdsust ja 1 täielikku ebavõrdsust sissetulekute jagunemisel, s.t mida suurem on koefitsiendi väärtus, seda ebaühtlasemalt on rikkus jaotunud.

* Suurbritannia andmed on kogutud Inglismaal ja Walesis.

Joonis 10.6. Vanematest eraldi elavate tudengite kuiste sissetulekute ebavõrdsus Gini koefitsiendina

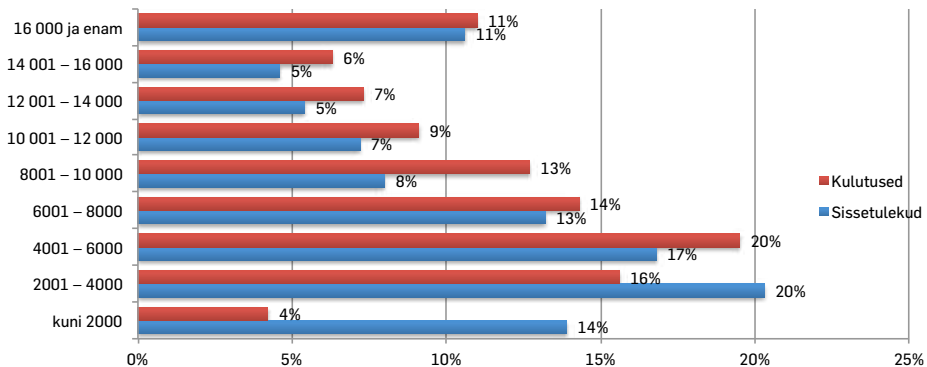
Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

Kui näiteks kogu rahvastiku ja üliõpilaste vanemate haridustasemete võrdluses paistis Eesti silma kui üks proportsionaalsema jaotusega riike, siis tudengite sissetulekud jagunevad Eestis enamikust teistest riikidest ebavõrdsemalt. Vaid Iirimaa olid 2010. aastal üliõpilaste tulud jaotunud veelgi ebahõltsamalt. Gini koefitsiendi suure väärtuse üheks peamiseks põhjuseks võib pidada töötamist – riikides, kus sissetulekute jaotus on ebavõrdne, annab suure osa tudengite tuludest palgatöö. Võrreldes kogurahvastikuga, oli Gini koefitsient tudengite seas kõrgem, 2009. aastal jäi see Eestis tervikuna 0,31 punkti tasemele.

11. Üliõpilaste kulutused

Kui aruande eelmine peatükk käsitles üliõpilaste sissetulekuallikaid, siis järgnev osa annab lugejale ülevaate, millele tudengid raha peamiselt kulutavad.

Keskmiselt kulus 2010. aastal Eesti tudengil õppe- ja elamiskulude rahastamiseks 8772 krooni kuus ja mediaanvastajal 7617 krooni. Mäletatavasti oli keskmine kuusissetulek sellest madalam – 8192 krooni, seega tudengite kulutused ületasid tulusid 7% võrra. Tõenäoliselt ei ole lahknevuse põhjuseks mitte võlgu elamine, vaid asjaolu, et üliõpilased ei kata mitte kõiki kulutusi oma otsestest sissetulekutest. Näiteks võib Tartus õppiv tudeng saada vanematelt raha söögi ja muude kulutuste jaoks ning elada vanemate üüritud korteris, mille makseid ta ise tasuma ei pea. Lisaks on erinevaid kuluallikaid tavaliselt arvuliselt oluliselt rohkem kui sissetulekuallikaid ning nende suuruse määramine seetõttu ebatäpsem. Joonisel 11.1 on kõrvutatud tudengite kulutusi ja sissetulekuid. Eriti ilmekalt väljendub kaudsete sissetulekute alahindamine just kõige väiksemate tuludega rühmas, kelle paljusid kulutusi perekond või partner kompenseerib. Kui ühe kuu jooksul enda käsutuses olevat rahasummat hindas 2000 kroonist väiksemaks 14% tudengitest, siis sama väikeste kulutustega hindas end toime tulevat vaid 4% üliõpilastest.

Joonis 11.1. Üliõpilaste jagunemine kulutuste ja sissetulekute alusel (Eesti krooni)

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

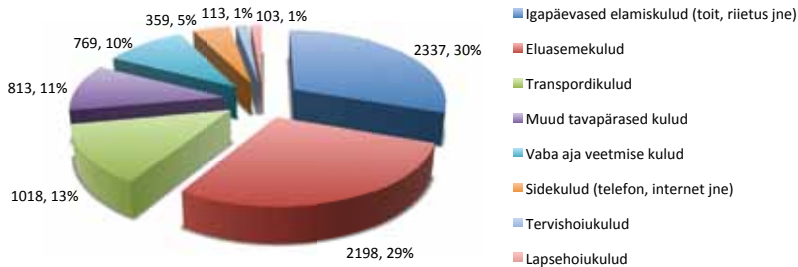
Kulutused elamisele, mille all peetakse silmas eluaseme- ja transpordikuluseid, vaba aja veetmise kuluseid jms, moodustasid tudengite kogukuludest 88% ehk 7710 krooni. Seejuures on kõige suuremaks kuluallikaks toit, riietumine jms igapäevased kulutused, mis viis tudengite eelarvest 30% ehk 2337 krooni. Tuues võrdluseks Statistikaameti leibkonna eelarve uuringu andmed³⁷, kulutas keskmine eestlane 2010. aastal kuus 4139 krooni. Suurimaks väljaminekuks olid kulud toidule ja riietusele, mis sarnaselt üliõpilaste kuludega moodustasid kogueelarvest 31%, kuid absoluutsummana

« Üliõpilastel kulub kõige enam raha toidule, riietele jms igapäevasele. Võrreldes rahvastiku keskmisega on väga suured ka tudengite eluasemekulud.»

37 Statistikaamet 14.05.2011.

jäid üliõpilaste kuludele märkimisväärselt alla, ulatudes 1268 kroonini. Keskmiste eestlaste eluasemekulud on tudengitega võrreldes tunduvalt väiksemad. Üliõpilaste eelarvest kulus ühes kuus 29% ehk 2198 krooni eluasemega seotud kulude katteks, Eesti keskmisel leibkonnaliikmel aga vaid 19% ehk 778 krooni. Suhteliselt suurem kuluallikas on tudengitel transport, mis viis kogueelarvest 13% (1018 krooni), keskmine leibkonnaliige kulutas sellele 11% (452 krooni). Vaba aja veetmisele tehtavate kulutuste osakaal tudengite ja ülejäänud rahvastiku eelarvest oli üllatavalt peaaegu võrdne – vastavalt 10% ja 9%.

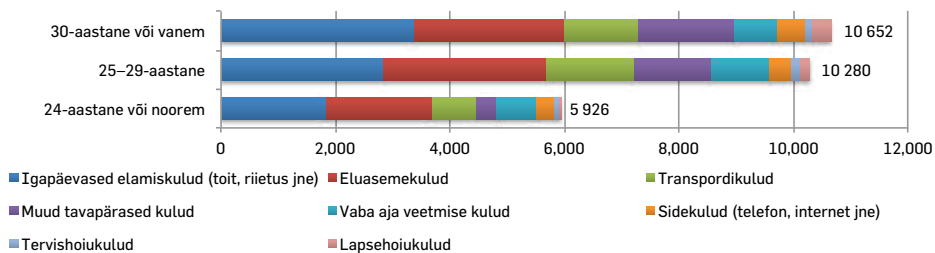

Joonis 11.2. Üliõpilaste elamiskulutuste jagunemine kroonides ja protsentides

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

Üliõpilaste kulutuste suurusjärg on üllatav, kuid taas tuleb mees pidada, et oluline mõjur on siin vanemate ja tööl käivate tudengite suur osakaal Eesti üliõpilaskonnas. Uuringusemestril töötanud isikute kulutused elamisele olid peaaegu kaks korda suuremad kui ainult õpingutele keskendunud tudengitel, vastavalt 10 434 ja 5443 krooni. Elamiskulutuste suurust vanuserühmade kaupa iseloomustab joonis 11.3.

«Uuringusemestril töötanud isikute kulutused elamisele olid peaaegu kaks korda suuremad kui ainult õpingutele keskendunud tudengitel.»

Joonis 11.3. Elamiskulutused vanuserühmade kaupa

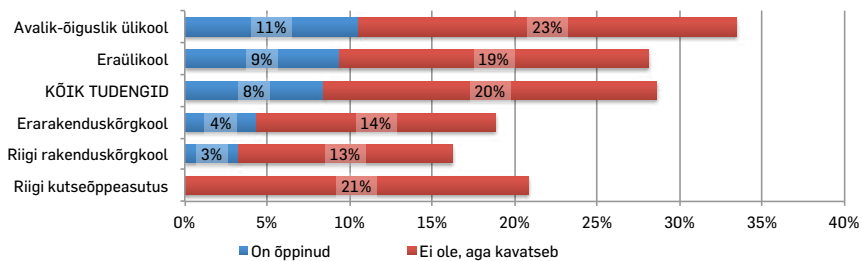
Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

Õppekulud, mille all peetakse silmas kulusid õppemaksule, õppematerjalidele jms, moodustasid tudengite kogukuludest keskmiselt 12% ehk 1062 krooni. Seejuures on esmane kuluallikas loomulikult õppemaks: kui riigieelarvelistel kohtadel õppivad tudengid kulutavad õpingutele kuus keskmiselt 112 krooni, siis tasulistel kohtadel õppivad tudengid 2364 krooni.

12. Rahvusvaheline mobiilsus

Bologna protsessi algusest saadik on tudengite mobiilsuse suurendamine olnud Euroopa kõrghariduspoliitika keskseid eesmärke. Viimaseks Euroopa Liidu algatuseks selles valdkonnas on programm „Noorte liikuvus” („Youth on the Move”), mille põhieesmärk on suurendada Euroopa kõrgkoolide tulemuslikkust ja rahvusvahelist atraktiivsust.³⁸ Üliõpilaste mobiilsus on oluline isiklikuks arenguks ja töölase konkurentsivõime suurendamiseks, see soodustab austust mitmekesisuse ja teiste kultuuride vastu. Rahvusvaheline mobiilsus arendab keelelist mitmekesisust, suurendades nii koostööd kui ka konkurentsi Euroopa kõrgkoolide vahel. Seetõttu on Euroopa Liit võtnud eesmärgiks, et aastal 2020 on vähemalt 20% neist, kes Euroopa kõrgharidusruumis õpingud lõpetavad, veetnud mingi aja õpingutest välismaal.³⁹

EUROSTUDENT IV uuringu põhjal võib väita, et Eesti üliõpilased on välismaal õppimise suhtes positiivselt meelestatud.⁴⁰ Seniste kõrgharidusõpingute käigus oli välismaale õppima sattunud 8% tudengeid, kuid selline kavatsus oli 20%l küsitletud üliõpilastest (joonis 12.1).

Joonis 12.1. Kõrgharidusõpingute ajal välisriigis õppimine õppeasutuse tüübi kaupa

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

Kõige sagedamini oli välismaale õppima sattunud avalik-õiguslike ülikoolide tudengeid, kellest 11% oli mõnda aega välisriigis õppinud. Nende seas leidis kõige rohkem ka neid tudengeid, kellel oli soov sinna lähiajal siirduda (23%). Suhteliselt suured olid need näitajad ka eraülikoolide tudengite seas, kelle hulgas oli välismaal õppinuid 9% ja seda võimalust edasiste õpingute ajal kasutada plaaninuid 19% üliõpilastest. Kõige vähem mobiilsed olid riigi rakenduskõrgkoolide tudengid, kelle hulgast oli õpingute kestel välismaale õppima sattunud vaid 3% ning selline soov oli 13%l üliõpilastest.

38 COM(2010)478 final (15.09.2010), Proposal for a Council recommendation „Youth on the move –promoting the learning mobility of young people”; http://ec.europa.eu/education/yom/rec_en.pdf.

39 The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the New Decade. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve, 28-29 April 2009; http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/conference/documents/leuven_louvain-la-neuve_communique%C3%A9_april_2009.pdf.

40 EUROSTUDENTi uuringu tulemusena saadud hinnang rahvusvahelisele mobiilsusele alahindab üliõpilaste liikuvust lõpetamise hetkeks, sest küsitletud tudengid võivad välisriiki õppima suunduda õpingute hilisemas staadiumis.

Võrreldes Eestit teiste Euroopa Liidu riikidega, jääme rahvusvahelise mobiilsuse poolest küll keskmike hulka, kuid uute liikmesriikide üliõpilastest on Eesti tudengid kõige liikuvad. Kõige suurem osa õpingutest välisriigis veetnud tudengite osakaal Soomes, Hispaanias, Norras ja Hollandis (kõigis 14%), kõige väiksem on mobiilsusnäitaja Horvaatia ja Poola tudengite seas (2%).

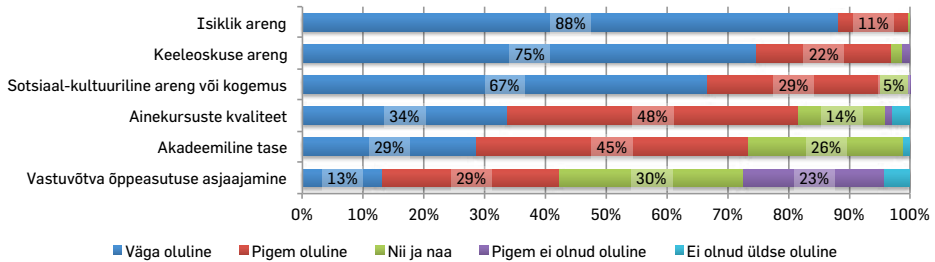
Vaadates rahvusvahelist mobiilsust vanuserühmade kaupa, paistab silma Eesti veel küllaltki lühiajaline kogemus selles valdkonnas. Nimelt on õpingute kestel välismaal õppinute osakaal suurim 25–29-aastaste vanuserühmas, kelle hulgas on mingi perioodi teises riigis veetnud 17%. Üle 30-aastaste vanuserühmas on see näitaja 2% ning 24-aastaste ja nooremate seas 7%. Märkimisväärne on noorema vanuserühma valmidus rahvusvaheliseks mobiilsuseks: 24-aastastest ja noorematest tudengitest kavatseb õpingute kestel mingi perioodi välismaal veeta 28% (avalik-õiguslike ülikoolide tudengitest 30%).

Eesti tudengid sattusid välisriiki õppima peamiselt Erasmuse programmi kaudu – seda võimalust kasutas kõigist õpingute käigus välismaal viibinutest 68%. Erasmuse programmi populaarsust kinnitab ka osalejate arvu kiire kasv: kui 2004/2005. õppeaastal sai sellelt toetust 444 tudengit, siis 2009/2010. õppeaastal juba 939 üliõpilast.⁴¹ Mõne teise Euroopa Liidu programmi abil oli osa õpingute ajast teises riigis veetnud 9% tudengitest. 23% välismaal õppinutest vastas, et nende välislähetus ei toimunud ühegi konkreetse programmi raames.

Tulenevalt eelnevast oli välisõpingute domineeriv rahastamisallikas mõni Euroopa Liidu stipendium, mida mainis oma peamise rahastusallikana 50% välismaal õppinuid. Selle järel toodi rahastusallikatena välja veel sihtriigi stipendium (11% juhtudest), perekonna toetus (10%) ning sissetulek eelmisest töökohast (9%). Kui Eestis töötab õpingute kõrvalt valdav osa tudengeid, siis välisõpingute peamise rahastusallikana tõi õpingute kõrvalt välisriigis töötamise välja vaid 5% üliõpilasi. Et Erasmuse stipendiumid on suhteliselt lühiajalised ning välisriikides tööd leida keerukas, ei ole üllatav, et välismaal õppimise ajal töötas vaid väike osa tudengitest.

Välismaal õppimist kavandades pidasid Eesti tudengid kõige rohkem silmas isiklikku arengut, mida nimetasid pigem oluliseks või väga oluliseks aspektiks peaaegu kõik vastajad (joonis 12.2). Välismaal õppinuist 97% pidas oluliseks ka keeleoskuse arengut ning 96% sotsiaal-kultuurilist arengut või kogemust. Pisut vähem tähtsustasid tudengid ainekurssuste kvaliteeti (oluliseks pidas 82%), akadeemilist taset (74%) ning vastuvõtva õppeasutuse asjaajamise korraldust (42%).

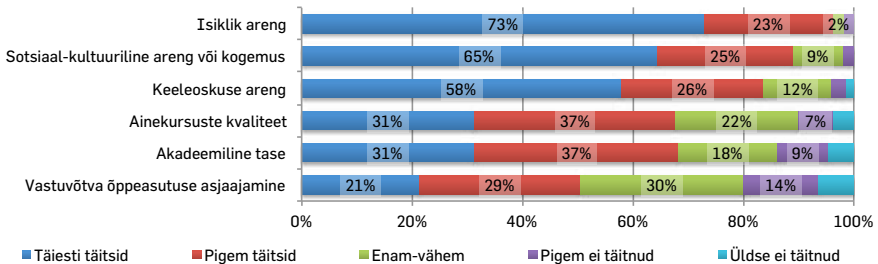
41 SA Archimedese hariduskoostöö keskuse statistika; http://ec.europa.eu/education/programmes/llp/erasmus/stat_en.html.

Joonis 12.2. Hinnang välisõpingute kavandamist mõjutanud aspektide olulisusele

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

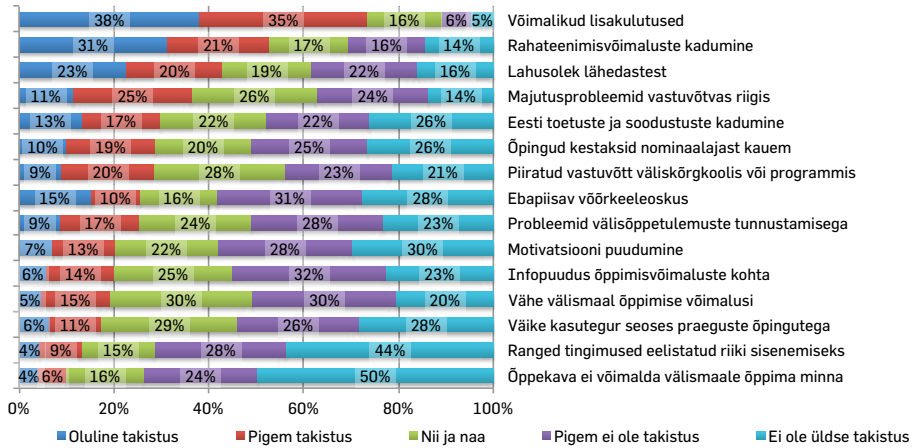
Samas järjekorras toovad välismaal õppinud välja ka aspektid, mis täitsid enim nende ootusi (joonis 12.3).

Joonis 12.3. Vastused küsimusele „Mil määral täitsid välismaa õpingud Sinu ootusi järgmistes aspektides?“

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

EUROSTUDENT IV raames uuriti ka võimalikke takistusi, mis piiravad tudengite rahvusvahelist mobiilsust (joonis 12.4). Kõige suurema tõkkena tõid vastajad välja välismaal õppimisega kaasnevad kulud, mida pidas oluliseks piiranguks 73% üliõpilasi. Arvestades suurt töötajate osakaalu üliõpilaskonnas, pole üllatav, et teise olulise takistusena toodi välja rahateenimisvõimaluste kadumine (52% juhtudest). Märkimisväärseteks tõketeks peeti veel lahusolekut lähedastest (43%) ning majutusprobleeme välisriigis (36%).

Joonis 12.4. Üliõpilaste hinnang välismaal õppimise plaane takistavate tegurite olulisusele

Allikas: EUROSTUDENT IV, 2010.

13. Kokkuvõte ja järeldused

Viimase viie aastaga on Eesti kõrghariduses toimunud silmnähtavaid muutusi: kuigi õppeasutuste arv on märkimisväärselt vähenenud (39-lt 33-le), ei ole üliõpilaste arv mitte kahanenud, vaid hoopis veidi kasvanud. Seejuures on suhteliselt kõige rohkem suurenenud doktoriõppe üliõpilaste arv, mis on viie aastaga peaaegu kahekordistunud. Ka magistri- ja integreeritud õppe õppekavade üliõpilasi on tunduvalt rohkem (üliõpilaste arvu kasv vastavalt 31% ning 19%), vähem on aga bakalaureuse- ja rakenduskõrgharidusõppe üliõpilasi. Õppeasutuse tüübi järgi tuleb eraülikoolides ja kutseõppeasutustes esile üliõpilaste arvu silmapaistev langus, kuid avalik-õiguslikes ülikoolides ja riigi rakendus-kõrgkoolides on see näitaja selgelt kasvanud. Vaadeldud ajavahemikul on mõningal määral muutunud üliõpilaste õppekoormus ning tasulistel õppekohtadel õppijate osakaal: statistika osutab osakoormusega õppijate arvu teatavale kasvule ja riigieelarveväliste tudengite arvu kahanemisele.

Eesti kõrgharidusstatistika ning üliõpilaste seas läbiviidud küsitluse tulemused toovad esile Eesti üliõpilaskonna suure mitmekesisuse. Eesti üliõpilaskonda iseloomustab suhteliselt suur pidevõppes osalevate tudengite osakaal. Viiendik Eesti üliõpilastest on vanemad kui 30 aastat – selles osas sarnaneme selliste Euroopa riikidega nagu Norra, Ühendkuningriik (Inglismaa ja Walesi andmete põhjal), Portugal, Austria, Taani ja Iirimaa. Bakalaureuse-tasemel on 25-aastaseid ja vanemaid üliõpilasi veerand. Üliõpilaskonna heterogeensust peegeldab ka asjaolu, et ligi viiendik õppijaid sisenes kõrgharidusse nõ ebatraditsioonilise haridusega, st nende haridustase oli praeguseid kõrgharidusõpinguid alustades muu kui üldkeskharidus.

Eri vanuses üliõpilasi iseloomustavad ka erinevad elutingimused ning peremudelid. Nii elavad nooremad kuni 24-aastased tudengid tõenäolisemalt koos sõprade ja tuttavatega (38%) või vanematega (32%). Vanemad üliõpilased elavad sagedamini partneri ja/või lastega. 30-aastaste ja vanemate seas on partneri ja/või lastega elamine juba selgelt valdav (74%). Pea igal neljandal (23%) Eesti üliõpilasel on laps või lapsed. Analüüsist tuleb esile, et tudengid, sh ka nooremad, asuvad juba üsna varakult omaette elama. Samas tuleb silmas pidada, et maapiirkondadest pärit üliõpilastel ei ole selles suhtes sageli ka suurt valikut, sest paljusid erialasid ei ole võimalik väljaspool Tallinna ja Tartut omandada.

Erinevas vanuses ning peremudelitega üliõpilasi iseloomustab ka erinev suhe tööturuga. Kui kõigist üliõpilastest töötab veidi enam kui pool (56%), siis teistest sagedamini töötavad ennekõike 30-aastased ning vanemad (84% töötab igapäevaselt) ja oma õpingute eest ise maksavad tudengid (74% hõivatud). Kõige nooremate (kuni 24-aastased) tudengite seas on tööhõive märksa madalam (42%). Riigieelarvelisel õppekohal õppivatest 24-aastastest ja noorematest tudengitest töötab regulaarselt kõigest 13%. Valdkondadest on õpingute kõrvalt tööl käimine levinuim sotsiaalteaduste tudengite hulgas, neist töötab 70%. Riigieelarvelistel kohtadel õppivatest tudengitest käivad enim tööl humanitaaria ja kunstide valdkonna üliõpilased (57%), nende seas on levinuim ka töötamine mitteerialasel töökohal. Peamise põhjusena töötada õpingute kõrvalt nimetasid tudengid majanduslikku toimetulekut, mida nad tõlgendavad aga väga mitmeti, nagu osutab analüüs. Ühtlasi on varasemad

uuringud osutanud sellele, et töötamise ajenditeks on tihti üliõpilaste tajutud tööturuootused, töökogemuse omandamise soov ning õppekvaliteedist tingitud asjaolud.

Märkimisväärselt mitmesugune üliõpilaste tööhõive määr ja elukorraldus selgitavad omakorda erisusi tudengite majanduslikus olukorras ning pühendumises õppetööle. Kuna ligi pooled tudengid käivad tööl, siis on ootuspärane, et sama hulk tudengeid nimetavad oma peamiseks sissetulekuallikaks omateenitud palka. Kolmandikul üliõpilastest on põhisissetulekuallikaks vanemate või partneri toetus ning 15% üliõpilaste peamised sissetulekuallikad riigi õppetoetused ja -laen. Mida vanem tudeng, seda rohkem sõltub tema sissetulek palgatööst ning vähem vanemate või partneri abist ja riigi toetustest. Kui kuni 24-aastaste tudengite seas on perekonna toetus valdav 44%-l ning riigi toetused umbes viiendikul üliõpilastest, siis 25–29-aastastel tudengitel vastavalt ainult 22% ja 8%. Seega võib öelda, et Eestis on tudengid enamjaolt iseseisvad, leibkonnast sõltumatud iniviidid, sest enamikul neist tuleb katta oma õpi- ja elamiskulud palgatööst, riigi toetus, mis on tähtis eeskätt noorematele tudengitele, ei olene nende perekonna sissetulekust. Teisalt võib Eestis näha ka üliõpilaste käsitamist perekonnast sõltuvana juhul, kui veidi vähem kui pooltel noorematest tudengitest on peamiseks ülalpidajaks vanemad või partner. Seega pole üliõpilaste roll ühiskonnas Schwarzi ja Rehburgi⁴² mudelite järgi (vt lähemalt ptk 2) selgelt määratletav.

Kuigi keskmine Eesti tudengite kogusissetulek küündis 2010. aastal 8200 kroonini, peitub selle taga väga suur sissetulekute varieeruvus. Siinsete tudengite sissetulekud on jaotunud väga ebaühtlaselt, Eesti on Gini koefitsiendi väärtuse poolest uuringus osalenud riikide seas Iirimaa järel sissetulekute ebavõrdsuse poolest teisel kohal. Seejuures on üliõpilaste seas sissetulekud jaotunud ebaühtlasemalt kui kogu rahvastiku seas. Kolmandik Eesti tudengeist ei teeninud enam kui 4000 krooni kuus. Teise äärmuse moodustavad väga kõrge sissetulekuga üliõpilased – nt viimastest neli korda rohkem ja enam teenis oma väitel kümnendik üliõpilaskonnast. Uuringusemelstril oli ainult õpingutele pühendunud, st mittetöötava tudengi keskmine kuusissetulek veidi alla 5000 krooni. Saamaks tudengite sissetulekust ja nende struktuurist täpsemat ning ühtlasi järjepidevamat ülevaadet ja seeläbi ka paremat sisendit poliitikakujundamiseks, vajaks üliõpilaste sissetulekud põhjalikumat analüüsi (nt Statistikaameti „Leibkonna eelarve uuringu“ andmed).

Tudengite suhteliselt sage hõivatus tööturul selgitab, miks keskmine üliõpilane veedab töö juures rohkem aega kui koolis: kui auditoorsele õppetööle kulus nädalas keskmiselt 16 tundi, siis tasustatud tööd tegi ta 18 tundi. Samas on ka siin tudengite vanusest tingituna näha selgeid erisusi vanusegruppide vahel. Õpingutele on teistest sagedamini pühendunud 24-aastased ja nooremad tudengid, kõige vähem aga 25–29-aastased üliõpilased. Märkimisväärne on 30-aastaste ja vanemate tudengite pühendumine õpingutele ning koormus, millega nad peavad toime tulema, kulutades nädalas õppe- ja palgatööle kokku keskmiselt 61 tundi. Silmatorkavalt erineb õppetööle kulutatav aeg ka õppevaldkonniti. Kõige vähem pühendavad nimelt õpingutele aega sotsiaalteaduste, äriduse ja õigusvaldkonna tudengid, kes aga pärast lõpetamist teenivad kõrgeimaid palku. Kõige rohkem nõuab õppetöö aega tervise ja heaolu valdkonna üliõpilastelt. Uuring toob esile vajaduse

42 Schwarz, S., Rehburg, M., 2004. Study Costs and Direct Public Student Support in 16 European Countries – Towards a European Higher Education Area? *European Journal of Education*, Vol. 39, No. 4, 2004

tegeleda sotsiaalteaduste valdkonna õppe kvaliteediga, tagamaks üliõpilaste suuremat pühendumist õppetööle. Seejuures on oluline silmas pidada, et kõrgkoolide rahastamine looks selleks vastavad võimalused.

Kuigi Eesti üliõpilaste vanuseline koosseis on märkimisväärselt erisugune, võib öelda, et nende sotsiaal-majanduslik taust on vähem mitmekesisem, eriti kui võrrelda kogu vastava elanikkonna sama näitajatega. Mõned kõrgharidusele ligipääsu näitajad on eelmiste uuringutega võrreldes paranenud, näiteks on kasvanud maa-asulas keskhariduse omandanud tudengite osakaal üliõpilaskonnas. Kasutades varasemast veidi laiemat eliitkooli määratlust, tõi käesolev uuring esile, et eliitgümnaasiumide lõpetajad ei ole üliõpilaskonnas märkimisväärselt ülesindatud. Eri tüüpi gümnaasiumi lõpetanud üliõpilased eristuvad selgelt valitud õppevaldkonna järgi: maa-asulatest pärit üliõpilased valivad pigem traditsioonilisi erialasid (nt põllumajandus, haridus), kuid eliitgümnaasiumi lõpetajate seas on selline õppevaldkonna valik harv. Silmapaistev erinevus Eesti üliõpilaskonna ja ühiskonna struktuuris on vanemate haridustase: kui 35–64-aastastest naistest oli 2010. aastal kõrgharidus ainult 27%, siis üliõpilaste emadest oli kõrghariduse omandanud 53%. See tähendab, et kõrgharitud emaga noortel on tunduvalt suurem tõenäosus jätkata õpinguid kõrgkoolis kui neil noortel, kelle ema haridustase on madalam. See võib viidata kõrghariduse kättesaadavuse takistustele Eestis. Siinne olukord ei ole paraku erandlik – kõrgharitud vanemaga (arvestatud vanemat, kellel on kõrgem haridus) tudengid on kõikides EUROSTUDENT IV uuringus osalenud riikides märkimisväärselt ülesindatud ning Eesti puhul on tudengite vanemate haridustase jaotunud isegi suhteliselt ühtlasemalt. Võrdväärsete kõrgharidusvõimaluste tagamiseks on seega oluline üheaegselt tegeleda nii gümnaasiumihariduse ühtlase kvaliteedi tagamisega kui ka kõrgharidusvõimaluste alase infolevitamisega kõigis piirkondades. Eriti tuleks tähelepanu osutada informatsiooni levikule maa-asulate ning väiksema õpilaste arvuga koolidesse, sh juba põhikooli tasemel. Hariduse kvaliteedi tagamiseks on vajalik leida võimalusi parimate koolilõpetajate meelitamiseks õpetajakoolituse erialale.

EUROSTUDENTi küsitlus tõi selgelt veel esile, et enamik üliõpilasi ei tee oma erialavalikut mitte niivõrd tulevast töökohta silmas pidades, kuivõrd isiklikust huvist eriala vastu. Siiski peetakse tähtsaks võimalust tulevikus erialane töö leida: väitega, et õppekava peab looma head eeldused erialal tööleasumiseks, nõustus täielikult 70% vastajatest. Uuringust ilmnes suur lõhe üliõpilaste ootuste ja selle vahel, millise hinnangu nad enda õppekavale on andnud. Nimelt nõustus väitega „Minu õppekava loob head eeldused sellel erialal tööleasumiseks“ täielikult ainult 24% üliõpilastest. Teistest kõrgemalt hindavad õppekava antavat tööturuväljundit tervise ja heaolu ning hariduse õppevaldkonna tudengid, õppeastmetest aga integreeritud õppe ja rakenduskõrgharidusõppe üliõpilased. Uuringust esile tulnud üliõpilaste ootuste ja hinnangute vahelise lõhe ületamiseks vajaks vastavat analüüsi õppekavad, samuti ilmneb vajadus selgitada üliõpilastele kõrghariduse õppekavade olemust, eriti erinevusi akadeemilise ja rakendusliku kõrghariduse vahel.

Rahvusvahelise mobiilsuse poolest paistavad Eesti üliõpilased Euroopas heas mõttes silma: EUROSTUDENT IV uuringus osalenud uutest Euroopa Liidu liikmesriikidest on Eesti esikohal nende tudengite osakaalu poolest, kes on osa õpingutest läbinud välisriigis. Peamiselt käivad Eesti üliõpilased välismaal Erasmus programmi abil. Ehkki tähtsaks

peetakse ka vastuvõtva kõrgkooli akadeemilist taset ja õppe kvaliteeti, innustavad Eesti tudengeid välismaale siirduma esmajoones isiklik ja sotsiaal-kultuuriline areng, kogemus ja soov keeleoskust parandada. Nende aspektidega on välismaal õppinud üliõpilased ka kõige rohkem rahul. Peamiste välismaale õppima minekut takistavate teguritena nimetavad tudengid kaasnevaid kulusid, senise sissetulekuallika kadumist ja lahusolekut lähedastest. Õppekavaga seotud takistusi on esile toonud ainult väga väike osa üliõpilasi. Võttes arvesse Euroopas eesmärgiks seatud üliõpilasmobiilsuse suurendamise eesmärki (20% mobiilseid üliõpilasi) ning samas esilekerkivat tudengkonna vananemise tendentsi, võib edaspidi isiklike ja selle kaudu osaliselt ka rahaliste probleemide osatähtsus mobiilsuse takistuste seas suurened. Seega tuleks edaspidi veelgi enam rõhku panna muudele mobiilsust takistavate tegurite kõrvaldamisele (nt üliõpilaste teadlikkus mobiilsuse kasust ja võimalustest, välismaal õppimise motivatsiooni suurendamine, välisõpingute tunnustamine, võõrkeeleskus).

14. Soovitused

Järgnevalt on uuringu tulemuste ning järelduste alusel välja toodud poliitikasoovitused sihtrühmade kaupa.

Soovitused Haridus- ja Teadusministeeriumile:

- ▶ Arvestada kõrgharidussüsteemi reformimisel üliõpilaskonna muutumisega üha mitmekesisemaks (ennekõike vanuselise struktuuri eripäradega) ning luua erinevat tüüpi tudengitele (sealhulgas lastega, erivajadustega või maakohas gümnaasiumi lõpetanud tudengitele) paindlikud õpi- ja toetusvõimalused.
- ▶ Võttes arvesse asjaolu, et madalama sotsiaal-majandusliku staatusega ja/või ebatraditsioonilise taustaga üliõpilaste koolitamine on üldjuhul kõrgkoolide jaoks kulukam (teiste riikide kogemustele tuginedes), peaks kõrgkoolide rahastamine arvesse võtma vastuvõetud üliõpilaskonna eripärasid.
- ▶ Samuti tuleks kõrgkoolide institutsionaalsel akrediteerimisel hinnata nii ebatraditsiooniliste tudengite kaasatust kui ka õpivõimaluste mitmekesistamist.
- ▶ Suurendada praeguste ja tulevaste üliõpilaste teadlikkust kvaliteetsest kõrgharidusest, selgitades senisest paremini akadeemilise ja rakendusliku kõrghariduse sisulisi erinevusi.
- ▶ Ühtlustada ressursside jaotust õppekavade vahel.
- ▶ Analüüsida esimese ja teise haridusastme õpilaste sotsiaal-majanduslikku tausta, et tuvastada üldhariduses võimalikke haridusliku ebavõrdsuse ilminguid, mis mõjutavad hiljem kõrghariduse omandamise võimaluste võrdväärsust.
- ▶ Koostada strateegia ja tegevuskava kõrghariduse sotsiaalse dimensiooni arendamiseks, seades konkreetseid mõõdetavad lühi- ja pikaajalised eesmärgid, toetudes seejuures läbiviidud uuringutele ja kogutud andmetele Eesti tudengkonna kohta (ka rahvusvahelises võrdluses). Seejuures tuleb luua ka järjepidev andmekogumis- ja monitooringusüsteem.
- ▶ Õpetajaskonna kvaliteedi tagamiseks leida võimalusi parimate koolilõpetajate meelitamiseks õpetajakoolituse erialadele. Alustada tuleks õpetajate palgaküsimuse lahendamisest.

Soovitused kõrgkoolidele:

- ▶ Tagamaks ebatraditsioonilistele üliõpilastele ligipääs kõrgharidusele, peaksid kõrgkoolid pakkuma mitmesuguseid sisseastumisvõimalusi, mis võimaldaksid kõrghariduse omandada mitmesuguse taustaga võimekatel ja motiveeritud tudengitel (sealhulgas täiskasvanud ning ebatraditsioonilise haridustaustaga õppijatel).
- ▶ Selgitada välja üliõpilaste vajadused ja ootused ning rahulolu neile pakutava kõrghariduse, selle korralduse ja kvaliteediga. Sellest tulenevalt saaks astuda samme üliõpilaste vajadustele ja ootustele vastava õppe pakkumiseks. Seejuures on vaja parandada tudengite teadlikkust kvaliteetsest haridusest, sh akadeemilise ja rakendusliku kõrghariduse eripäradest.

- ▶ Tagada adekvaatse, laiemat pilti andva teabe jõudmine gümnaasiumi- ja põhikooliõpilasteni enne, kui nad teevad valiku edasiõppimise ja elukutse suhtes. Vajalik on levitada seda teavet ka maa-asulates ja väiksema õpilaste arvuga koolides.
- ▶ Leida võimalusi õpetajakoolituse valdkonna õppekavade ja õppe atraktiivsuse parandamiseks, näiteks tuua Eestisse väljapaistvaid õppejõude ning kasutada tänapäevasemaid õppemeetodeid.
- ▶ Kõrgkoolid, eriti rakenduskõrgkoolid, peaksid jätkama ja veelgi intensiivistama üliõpilaste, eriti kõige nooremate ning keskmisest vanemate, teadlikkuse suurendamist rahvusvahelise mobiilsuse võimalustest ning sellest saadavast kasust.
- ▶ Samuti peaksid kõrgkoolid jätkuvalt tegelema sellega, et mobiilsust ei takistaks õppekorralduslikud (õppekava, välisõpingute tunnustamine) ning tudengite ettevalmistusega seotud tegurid (eelkõige võõrkeeleoskus).

Soovitus Vabariigi Valitsusele ja kohalikele omavalitsustele:

- ▶ Gümnaasiumihariduse ühtlase kvaliteedi tagamiseks astuda otsustavaid samme gümnaasiumide koolivõrgu korrastamiseks.

Soovitused Statistikaametile:

- ▶ Viia läbi „Leibkonna eelarve uuringu“ andmete põhjal läbi üliõpilaste sissetulekute ja kulutuste analüüs, pöörates tähelepanu sissetulekute jaotusele ning selle põhjustele.
- ▶ „Leibkonna eelarve uuringu“ andmete piiratuse korral vajaks valim laiendamist selliselt, et see võimaldaks üliõpilaste sissetulekuid piisava täpsusega analüüsida.

Lisa 1. Valimi jaotus enne ja pärast kaalumist

Õpe	Kaalumata		Kaalatud	
	Arv	Osakaal	Arv	Osakaal
Bakalaureuseõpe	320	26%	520	43%
Magistriõpe	175	14%	224	18%
Integreeritud õpe	35	3%	70	6%
Rakenduskõrgharidusõpe	689	57%	405	33%
Õppeasutuse tüüp				
Ülikool	566	46%	872	71%
Rakenduskõrgkool	602	49%	323	26%
Kutseõppeasutus	51	4%	24	2%
Õppeasutuse omandivorm				
Avalik-õiguslik õppeasutus	503	41%	807	66%
Riigi õppeasutus	428	35%	210	17%
Eraõppeasutus	288	24%	202	17%
Õppeasutuse asukoht				
Tallinn	716	59%	706	58%
Tartu	386	32%	404	33%
Muu	117	10%	109	9%
Sugu				
Mees	389	32%	457	37%
Naine	830	68%	762	63%
Vanus				
Kuni 25-aastane	875	72%	820	67%
26-aastane ja vanem	344	28%	399	33%
KOKKU	1219	100%	1219	100%

Lisa 2. Küsitlusankeet

EUROSTUDENT IV

Küsitlusankeet

Tere tulemast rahvusvahelise üliõpilaste uuringu EUROSTUDENT IV kodulehele!

EUROSTUDENT on suur üle-Euroopaline üliõpilaste uuring, kus osaleb sellel aastal 27 riiki. Uuringut viib Eestis läbi Poliitikauuringute Keskus PRAXIS koostöös Haridus- ja Teadusministeeriumi, SA Archimedese ja Eesti Üliõpilaskondade Liiduga.

EUROSTUDENTi eesmärgiks on koguda võrdlevaid andmeid üliõpilaste õppe- ja elutingimuste kohta, et poliitikakujundajad nii riikide kui ka Euroopa tasemel saaksid hinnata kõrghariduspoliitika toimimise tulemuslikkust (nt õppetoetuste süsteemi toimimine, ühiselamukohtade vajadus, õppekorralduse probleemid jne). Võrdlevad andmed üliõpilaste kohta võimaldavad anda hinnangut iga riigi kõrghariduspoliitika mõjususe kohta ning hinnata kohaliku süsteemi tugevusi ja nõrkusi rahvusvahelises võrdluses.

Uuringu õnnestumiseks vajame aga üliõpilaste abi. Ainult teie arvamuste põhjal saame kokku panna pildi Eesti erinevate kõrgkoolide üliõpilaste õppe- ja elutingimustest ja leida üles lahendamist vajavad probleemid. Seega on iga vastus väga oluline ja väärtuslik!

Käesoleva küsimustiku täitmine võtab aega ligikaudu **20 minutit**. Palun loe küsimused hoolikalt läbi ja vasta enda kohta võimalikult täpselt.

NB! Kõikide vastanute vahel loositakse välja iPodid. Loosimises osalemiseks sisesta küsimustiku lõppu oma telefoninumber ja/või e-postiaadress. Kontaktandmeid kasutatakse ainult loosiauhindade võitjatega ühenduse võtmiseks.

* Tärniga märgitud küsimused on kohustuslikud.

PALUN LOGI END SULLE SAADETUD KASUTAJATUNNUSE JA PAROOLIGA SISSE:

PRAEGUSED ÕPINGUD

1. Millises õppeasutuses õpid?

Akadeemia Nord	1
Arvutikolledž	2
EELK Usuteaduse Instituut	3
Eesti EKB Liit Kõrgem Usuteaduslik Seminar	4
Eesti Hotelli- ja Turismimajanduse Erakool	5
Eesti Infotehnoloogia Kolledž	6
Eesti Kunstiakadeemia	7
Eesti Lennuakadeemia	8
Eesti Maaülikool	9
Eesti Mereakadeemia	10
Eesti Metodisti Kiriku Teoloogiline Seminar	11
Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia	12
Eesti-Ameerika Äriakadeemia	13
Estonian Business School	14
Euroakadeemia	15
Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused	16
Kõrgkool "I Studium"	17
Lääne-Viru Rakenduskõrgkool	18
Mainori Kõrgkool	19
Majanduse ja Juhtimise Instituut	20
Sisekaitseakadeemia	21
Sotsiaal-Humanitaarinstituut	22
Tallinna Majanduskool	23
Tallinna Pedagoogiline Seminar	24
Tallinna Tehnikakõrgkool	25
Tallinna Tehnikaülikool	26
Tallinna Tervishoiu Kõrgkool	27
Tallinna Ärijuhtimise Kolledž	28
Tallinna Ülikool	29
Tartu Kõrgem Kunstikool	30
Tartu Teoloogia Akadeemia	31
Tartu Tervishoiu Kõrgkool	32
Tartu Ülikool	33
Võrumaa Kutsehariduskeskus	34

2. Kas Sa õpid...

Kui Sa õpid korraga enam kui ühel õppekaval, palun vasta siin ja edaspidi oma peamise õppekava kohta.

... 3+2 bakalaureuseõppes	1
... 4+2 bakalaureuseõppes	2
... 3+2 magistriõppes	3

... 4+2 magistriõppes	4
... integreeritud bakalaureuse- ja magistriõppes	5
... rakenduskõrgharidusõppes	6

3. Millise koormusega Sa ametlikult õpid?

Selgitus: Täiskoormusega õppides täidab üliõpilane iga õppeaasta lõpuks vähemalt 75 protsenti õppekava mahust, osakoormusega õppes vähem kui 75 protsenti. Üldjuhul tähendab see, et täiskoormusega õppes tuleb õppeaasta jooksul koguda vähemalt 45 EAPd, osakoormusega õppides vähem.

Täiskoormusega	1
Osakoormusega	2

4. Millisel ajal enamik Sinu õppetööst (auditoorne töö, praktikumid) toimub?

Päevasel ajal	1
Õhtusel ajal	2
Kaugõppena (nädalavahetustel või tsükliõppena)	3
E-õppena	4

5. Millises valdkonnas Sa õpid?

Ajakirjandus ja infolevi	1
Arhitektuur ja ehitus	2
Arvutiteadused (sh infotehnoloogia)	3
Bioteadused (sh bioloogia, biokeemia, keskkonnateadused)	4
Füüsikalised loodusteadused (sh füüsika, keemia, geoteadused)	5
Humanitaaria (sh teoloogia, keeled, ajalugu, filosoofia, arheoloogia, eetika)	6
Isikuteenindus (sh sport, teenindus, turism, majutus)	7
Keskkonnakaitse	8
Kunstid	9
Matemaatika ja statistika	10
Põllumajandus, metsandus ja kalandus (sh aiandus)	11
Sotsiaal- ja käitumisteadused (sh majandus, psühholoogia, sotsioloogia, politoloogia, kulturoloogia)	12
Sotsiaalteenused (sh sotsiaaltöö, noorsootöö)	13
Tehnikaalad (sh mehhaanika, metallitöö, elektroonika, elektrotehnika)	14
Tervis (sh meditsiin, õendus, hambaravi, farmaatsia, taastusravi)	15
Tootmine ja töötlemine	16
Transporditeenused	17
Turvamine (sh töökaitse, militaarõpe)	18
Veterinaaria	19
Õigus	20
Õpetajakoolitus ja kasvatusteadus	21
Ärindus ja haldus (sh kaubandus, turundus, rahandus, majandusarvestus, maksundus, juhtimine)	22
Muu, palun täpsusta:	...

6. Kus asub õppeasutus, milles õpid?

Selgitus: Kui õpid õppeasutuse filiaalis või kolledžis, märgi selle asukoht.

Haapsalu	1
Jõhvi	2
Kohtla-Järve	3
Kuressaare	4
Kärdla	5
Narva	6
Paide	7
Paikuse	8
Pärnu	9
Rakvere	10
Rapla	11
Sillamäe	12
Tallinn	13
Tartu	14
Türi	15
Viljandi	16
Väike-Maarja	17
Võru	18
Muu, palun täpsusta:	...

7. Kas kavatsed õpinguid jätkata pärast praeguse õppekava lõpetamist?

Jah, bakalaureuseõppes Eestis	1
Jah, bakalaureuseõppes välisriigis	2
Jah, magistriõppes Eestis	3
Jah, magistriõppes välisriigis	4
Jah, doktoriõppes Eestis	5
Jah, doktoriõppes välisriigis	6
Jah, mõnel muul õppetasemel (mida ei ole ülalpool nimetatud)	7
Jah, aga ei tea, millisel tasemel või millises riigis	8
Ei, ma ei kavatse õpinguid jätkata	0
Ma ei tea veel	99

8. Mis keeles Su õppetöö toimub? (mitu vastusevarianti)

Selgitus: Filoloogialade puhul ei käsitleta õppekeelena erialakeelt.

Välisriikide külalislektorite lühikursusi ei käsitleta samuti õppekeele all.

Eesti	1
Vene	2
Inglise	3

9. Kas maksad õppemaksu (õppeteenustasu)?

Jah	1
Ei	0

10. Kui olulised on õppekava puhul Sinu jaoks järgmised aspektid?

	Väga oluline	Pigem oluline	Nii ja naa	Pigem ei ole oluline	Ei ole üldse oluline
Õppekava loob head eeldused sellel erialal tööleasumiseks					
Õppekava loob head eeldused isiklikuks arenguks					

11. Kas oled nõus järgmiste väidetega?

	Täiesti nõus	Pigem nõus	Nii ja naa	Pigem ei ole nõus	Ei ole üldse nõus
Minu õppekava loob head eeldused sellel erialal tööleasumiseks					
Minu õppekava loob head eeldused isiklikuks arenguks					

ÕPINGUTE TAUST**12. Keskhariiduse lõpetamise ajal elasid...**

... Eesti linnas	1
... Eesti maa-asulas	2
... Välisriigis	3

13. Mis linnas elasid keskhariidusõpingute lõpetamise ajal?

Abja-Paluoja	1
Antsla	2
Elva	3
Haapsalu	4
Jõgeva	5
Jõhvi	6
Kallaste	7
Karksi-Nuia	8
Kehra	9
Keila	10
Kilingi-Nõmme	11
Kiviõli	12
Kohtla-Järve	13
Kunda	14

Kuressaare	15
Kärdla	16
Lihula	17
Loksa	18
Maardu	19
Mustvee	20
Mõisaküla	21
Narva	22
Narva-Jõesuu	23
Otepää	24
Paide	25
Paldiski	26
Põltsamaa	27
Põlva	28
Pärnu	29
Püssi	30
Rakvere	31
Rapla	32
Räpina	33
Saue	34
Sillamäe	35
Sindi	36
Suure-Jaani	37
Tallinn	38
Tamsalu	39
Tapa	40
Tartu	41
Tõrva	42
Türi	43
Valga	44
Viljandi	45
Võhma	46
Võru	47

14. Mis maakonnas elasid keskhariduse lõpetamise ajal?

Harju	1
Hiiu	2
Ida-Viru	3
Jõgeva	4
Järva	5
Lääne	6
Lääne-Viru	7
Põlva	8
Pärnu	9

Rapla	10
Saare	11
Tartu	12
Valga	13
Viljandi	14
Võru	15

15. Milline oli Sinu haridustase esmakordselt kõrgharidusõpinguid alustades?

Üldkeskharidus	1
Kutsekeskharidus	2
Kutseharidus keskhariduse baasil	3
Keskeri-/tehnikumiharidus põhihariduse baasil	4
Keskeri-/tehnikumiharidus keskhariduse baasil	5
Välisriigis omandatud keskharidus	6

16. Millal omandasid keskhariduse?

Kuu (numbriga):

Aasta:

17. Mis keeles omandasid keskhariduse?

Eesti	1
Vene	2
Inglise	3
Muu, palun täpsusta:	...

18. Mis koolis omandasid keskhariduse?

Palun kirjuta kooli nimi: ...

19. Millal alustasid kõrgharidusõpinguid esimest korda?

Kuu (numbriga):

Aasta:

20. Millal alustasid kõrgharidusõpinguid praegusel õppekaval?

Kuu (numbriga):

Aasta:

21. Millised järgnevatest teguritest mõjutasid Sinu eriala ja kõrgkooli valikut?

	Eelkõige see 1	Ka see 2	See mitte 3
Huvitav eriala			
Eriala maine			

Kooli maine			
Kooli asukoht			
Tulevane töökoht			
Töö leidmise võimalused			
Tulevane palk			
Tasuta õppimise võimalus			
Õppemaks ja muud õppimisega seotud kulud			
Sissesäämise tõenäosus			
Akrediteeritud õppekava/koolitusloa olemasolu			
Eriala õppekeel			
Tugiteenuste valik (nõustamine, erivajadusega õppijate tugiteenused)			

22. Kas Sul oli enne kõrgharidusõpingute alustamist töökogemus?

- Jah, mul oli regulaarne töökoht vähemalt 1 aasta ning vähemalt 20 tundi nädalas | 1
 Jah, mul oli regulaarne töökoht vähem kui 1 aasta ning vähemalt 20 tundi nädalas | 2
 Jah, tegin ajutisi töid (töökoht vähem kui 1 aasta või vähem kui 20 tundi nädalas) | 3
 Jah, töötasin kutseharidusõpingute käigus (praktika/töökohapõhine õpe) | 4
 Ei, mul ei olnud töökogemust | 0

23. Kas Sinu õpingutes on olnud pärast keskhariduse omandamist mingil perioodil vähemalt 1 aastane paus? (mitu vastusevarianti)

- Jah, mu õpingutes oli paus keskharidusõpingute ja kõrgharidusõpingute vahel | 1
 Jah, mu õpingutes oli paus kõrgharidusõpingute ajal | 2
 Jah, mu õpingutes oli paus esimeste kõrgharidusõpingute lõpetamise ja teiste alustamise vahel | 3
 Ei | 0

ELU-OLU

24. Kellega koos Sa õpingute ajal elad? (mitu vastusevarianti)

Selgitus: Märgi koht, kus elad õpingute ajal (semestri jooksul), mitte koht kus veedad vaheaegu või teisi ajaperioode, kui õpinguid ei toimu.

- Vanematega | 1
 Abikaasa/elukaaslasega | 2
 Lapse/lastega | 3
 Mõne muu inimesega | 4
 Ma elan üksi | 5

25. Kas Sa elad ühiselamus?

- Jah | 1
 Ei | 0

26. Kuidas oled rahul oma elutingimustega?

Väga rahul	1
Pigem rahul	2
Enam-vähem	3
Pigem ei ole rahul	4
Üldse ei ole rahul	5

27. Kui kaugel asub kõrgkool Sinu elukohast?

Selgitus: Elukoht on siinkohal koht, kus Sa õpingute ajal elad.

Ligikaudne aeg elukohast kõrgkooli minutites:

Ligikaudne teepikkus elukohast kõrgkooli kilomeetrites:

28. Palun anna ülevaade oma 1 kuu keskmisest sissetulekust.

Selgitus: Palun märgi üksnes RAHA, mis on Sinu käsutuses keskmiselt ühes kuus, ükskõik millal see raha oli teenitud. Jäta märkimata kaudne rahaline toetus, nt kui vanemad tasuvad otse Sinu üüri või maksavad õppemaksu vmt.

Palun kirjuta 0, kui mõnest allikast sissetulek puudus!

	Keskmine 1 kuu sissetulek kroonides
Perekonnalt/elukaaslaselt/partnerilt saadud raha	
Õppetootus	
Stipendium	
Õppelaen	
Enda teenitud palk (neto)	
Kogutud säästud (sh varem teenitud raha)	
Muud allikad (nt lastetootus, toimetulekutoetus)	

29. Palun anna ülevaade oma 1 kuu tavapäraestest keskmistest elamiskuludest

Selgitus: Tavapärase kuludena märgi ainult jooksvad või igapäevased kulud. Jäta arvestamata ühekordsed suured kulutused, nt auto ostmise, reis, mööbel vmt.

Vanemate/partneri kulutustena märgi ainult toetus, mis makstakse otse kinni ja mida Sa ei saa rahas kätte.

Palun kirjuta 0, kui mõnes valdkonnas kulusid ei olnud!

	Sinu kulud kroonides	Sinu heaks vanemate/ partneri poolt tehtud kulutused kroonides
Eluaseme kulud (sh kommunaalmaksud, üür)		
Igapäevased elamiskulud (toit, riietus, jalanõud jne)		
Vabaaja kulud		

Isikliku sõiduautoga seotud kulud		
Muud transpordikulud		
Tervishoiukulud		
Sidekulud (telefon, internet jne)		
Lapsehoiukulud		
Muud tavapärased kulud (tubakas, lemmikloomad, kindlustus, (eluaseme)laenumaksed jne)		

30. Palun anna ülevaade oma tavapäraestest õpingutega seotud kuludest 1 semestris.

Selgitus: Tavapäraste kuludena märgi ainult jooksvad või igapäevased kulud. Palun jäta arvestusest välja ühekordsed suured kulutused nagu nt arvuti ostmise vmt.

Vanemate/partneri kulutustena märgi ainult toetus, mis makstakse otse kinni ja mida Sa ei saa rahas kätte.

Palun kirjuta 0, kui mõnes valdkonnas kulusid ei olnud!

	Sinu kulud kroonides	Sinu heaks vanemate/ partneri poolt tehtud kulutused kroonides
Õppemaks, sisseastumistasu, eksami sooritamise tasu		
Õppematerjalid (sh raamatud, paljundamine, DVDd jms) ja õppeviisidid		
Muud tavapärased kulud, mis on seotud õpingutega		

31. Mil määral oled nõus järgmise väitega „Minu sissetulekud on piisavad, et oma igakuiseid kulusid katta.“?

Täiesti nõus	1
Pigem nõus	2
Nii ja naa	3
Pigem ei ole nõus	4
Ei ole üldse nõus	5

32. Kui suur summa kuus võimaldaks Sul kõrgkoolis täiskoormusega õppides toime tulla, ilma et peaksid kooli kõrvalt töötama?

Kuni 1000 krooni kuus	1
1001-2000 krooni	2
2001-3000 krooni	3
3001-4000 krooni	4
4001-5000 krooni	5
5001-6000 krooni	6
6001-7000 krooni	7
7001-8000 krooni	8
8001-9000 krooni	9
Rohkem kui 9000 krooni kuus	10

33. Kas Sa töötad käesoleva semestri ajal?

NB! Siin mõeldakse ainult töötamist, mille eest saadakse töötasu. Kui läbid praktikat, siis pane see siin kirja ainult juhul, kui Sulle makstakse ka töötasu.

Jah, ma töötan käesoleva semestri ajal igapäevaselt	1
Jah, ma töötan käesoleva semestri ajal aeg-ajalt	2
Ei, ma ei tööta käesoleva semestri ajal	0

34. Kas Sul oli tasustatud töökoht semestrite vahelisel ajal viimase 12 kuu jooksul?

Jah	1
Ei	0

35. Kuivõrd on Sinu töö seotud õpitava erialaga?

Olulisel määral	1
Mõningal määral	2
Ei ole seotud	0

36. Mis on peamine põhjus, miks Sa töötad?

Lisaraha teenimine	1
Ei tuleks muidu majanduslikult toime	2
Erialase töökogemuse saamine	3
Üldise töökogemuse saamine	4
Õpingutest jääb aega üle	5
Muu põhjus, palun täpsusta :	

37. Kui olulised on Sinu jaoks õpingud võrreldes Sinu teiste tegevustega (nt töötamine, hobid jne)?

Olulisemad kui teised tegevused	1
Sama olulised kui teised tegevused	2
Vähem olulised kui teised tegevused	3

38. Mitu tundi kulutad oma tavalisel nädalal järgnevatele tegevustele?

Selgitus: Palun meenuta erinevatele tegevustele kulutatud aega 1 nädala jooksul, sh ka nädalavahetus.

Märgi 0, kui Sa ei kulutanud mõnele tegevusele ühtegi tundi!

	Kulutatud tundide arv						
	E	T	K	N	R	L	P
Auditoorne õppetöö (loengud, seminarid, praktikumid jne)							
Iseseisev õppetöö (kodutöö, lugemine, ettevalmistused)							
Tasustatud töökoht							

39. Mil määral oled rahul oma koormusega, arvestades oma õpingutele ning töötamisele kuluvat aega?

Väga rahul	1
Pigem rahul	2
Enam-vähem	3
Pigem ei ole rahul	4
Üldse ei ole rahul	5

RAHVUSVAHELINE LIIKUVUS

40. Kas oled oma kõrgharidusõpingute ajal õppinud mõnes välisriigis ?

Selgitus: Õppimise all mõeldakse siin konkreetselt ühe või mitme ainekursuse võtmist välisriigis kõrgkoolis. See tähendab ka, et üliõpilane viibis realselt välisriigis, mitte ei osalenud ainekursusel e-õppe vahendusel.

Jah, olen	1
Ei, aga kavatsen	2 -->vt küsimus nr 46
Ei	0 -->vt küsimus nr 46

41. Kas Sinu õpingud välisriigis leidsid aset mõne järgneva programmi raames? (mitu vastusevarianti)

Palun nimeta vastav programm või programmid.

Õpingud välisriigis olid minu õppekava osa (sh ühisõppekavad)	1
TEMPUS	2
ERASMUS	3
ERASMUS MUNDUS	4
LINGUA	5
Mõni muu Euroopa Liidu programm (nt Leonardo da Vinci, elukestva õppe programm jne)	6
Ei toimunud ühegi konkreetse programmi raames	7
Muu, palun täpsusta: ...	

42. Kuidas rahastasid oma õpinguid välismaal?

Selgitus: Kui oled õppinud välismaal mitmel korral, märgi kõige pikema perioodi kohta.

	Kasutatud rahastusallikas (märgi kõik võimalikud)
Perekonna/vanemate/partneri rahaline toetus	
Sissetulek eelmisest töökohast	
Töötasin välismaal õpingute kõrvalt	
Sihtriigi stipendium	

Sihtriigi õppelaen	
Eestis võetud õppelaen	
Eestis saadud õppetoetus/stipendium	
Euroopa Liidu stipendium (nt Erasmus, Tempus vmt)	
Muu allikas	

43. Mis oli Su pikima välismaa õpinguperioodi kõige peamine rahastamise allikas?

Perekonna/vanemate/partneri rahaline toetus	1
Sissetulek eelmisest töökohast	2
Töötasin välismaal õpingute kõrvalt	3
Sihtriigi stipendium	4
Sihtriigi õppelaen	5
Eestis võetud õppelaen	6
Eestis saadud õppetoetus/stipendium	7
Euroopa Liidu stipendium (Erasmus, Tempus vmt)	8
Muu allikas	9

44. Kui oluliseks pidasid välismaa õpinguid kavandades järgmisi aspekte?

	Väga oluline	Pigem oluline	Nii ja naa	Pigem ei olnud oluline	Ei olnud üldse oluline
Isiklik areng					
Keeleoskuse areng					
Ainekursuste kvaliteet					
Akadeemiline tase					
Sotsiaal-kultuuriline areng või kogemus					
Vastuvõtva õppeasutuse asjaajamise korraldus					

45. Mil määral täitsid välismaa õpingud Sinu ootusi järgmistes aspektides?

	Täiesti täitsid ootusi	Pigem täitsid ootusi	Enam-vähem	Pigem ei täitnud ootusi	Üldse ei täitnud ootusi
Isiklik areng					
Keeleoskuse areng					
Ainekursuste kvaliteet					
Akadeemiline tase					
Sotsiaal-kultuuriline areng või kogemus					
Vastuvõtva õppeasutuse asjaajamise korraldus					

46. Mil määral takistavad Sinu välismaal õppimise plaane järgmised tegurid?

	On oluliseks takistuseks	Pigem on takistuseks	Nii ja naa	Pigem ei ole takistuseks	Ei ole üldse takistuseks
Ebapiisav võõrkeeleoskus					
Infopuudus õppimisvõimaluste kohta					
Majutusprobleemid vastuvõtvas riigis					
Lahusolek lähedastest					
Siinsete sotsiaaltoetuste või üliõpilastele mõeldud soodustuste kadumine					
Rahateenimisvõimaluste kadumine					
Võimalikud lisanduvad kulutused					
Motivatsiooni puudumine					
Väike kasutegur seoses minu praeguste õpingutega					
Õpingud kestaksid nominaalajast kauem					
Probleemid välisriikides saadud õppetulemuste tunnustamisega (näiteks ainepunktide ülekandmisega) siinses õppeasutuses					
Eestis pakutakse vähe välismaal õppimise võimalusi					
Minu eelistatud välisriiki sisenemise tingimused on väga ranged (viisa, elamisluba)					
Piiratud vastuvõtt eelistatud kõrgkoolis või õppeprogrammis					
Minu õppekava ei võimalda mul välismaale õppima minna					

47. Kas Sa oled viibinud välismaal muudel õpingutega seotud eesmärkidel? Kui jah, palun täpsusta.

Selgitus: Palun kirjuta iga tegevuse kohta välismaal viibimise aeg kuudes ja riik, kus viibisid. Kui oled seoses ühe tegevusega käinud välismaal mitmel korral, siis palun vasta kõige viimase korra kohta.

	Kestus kuudes	Sihtriik
Teadustöö		
Praktika		
Suvekool		
Keelekursus		
Muu		

ISIKLIK TAUST**48. Sünniaeg:**

Kuu (numbriga):

Aasta:

49. Sugu:

Naine | 1
 Mees | 2

50. Rahvus:

Eestlane | 1
 Venelane | 2
 Muu, palun täpsusta: ...

51. Kas sündisid Eestis?

Jah | 1
 Ei | 0

52. Kas Su mõlemad vanemad on sündinud Eestis?

Jah | 1
 Ei | 0

53. Palun hinda oma keeleoskust:

	Emakeel	Väga hea	Hea	Keskmine	Kasin	Ei oska
Eesti						
Inglise						
Vene						
Saksa						
Prantsuse						
Hispaania						
Soome						
Rootsi						

54. Kas Sul on lapsed?

Jah | 1
 Ei | 0 --> vt küsim 57

55. Laste arv: ...**56. Noorima lapse vanus (täisaastates): ...**

**57. Kas Sul on mõni terviseprobleem või muu erivajadus, mis segab Sinu õppetööd?
(mitu vastusevarianti)**

Jah, mul on krooniline haigus	1
Jah, mul on psüühilised probleemid	2
Jah, mul on füüsiline puue	3
Jah, mul on muu terviseprobleem või erivajadus	4
Ei	0 --> vt küsim 59

58. Mil määral oled nõus järgmise väitega „Minu kõrgkooli pakutavad õppetingimused (sh tugiteenused) arvestavad minu erivajadustega.“?

Täiesti nõus	1
Pigem nõus	2
Nii ja naa	3
Pigem ei ole nõus	4
Ei ole üldse nõus	5

PEREKONDLIK TAUST

59. Mis haridus on/oli Sinu isal ja emal?

Palun märgi kummagi vanema kohta ainult 1 vastus.

	Isa	Ema
Põhiharidus või alla selle		
Kutseharidus põhihariduseta inimestele		
Kutseharidus põhihariduse baasil		
Keskeri-/tehnikumiharidus põhihariduse baasil		
Kutsekeskharidus		
Üldkeskharidus		
Kutseharidus/kutsekeskharidus keskhariduse baasil		
Bakalaureuse- või magistrikraad		
Keskeri-/tehnikumiharidus keskhariduse baasil		
Rakenduskõrgharidus		
Doktorikraad		
Ei oska öelda		

60. Millega tegelevad Sinu isa ja ema?

Ainult 1 vastus kummagi vanema kohta!

	Isa	Ema
Töötab täiskohaga		
Töötab osaajaga		
Ei tööta, aga otsib tööd		

Muu (nt kodune, pensionil)		
On surnud või andmed puuduvad		

61. Mis on/oli Sinu isa ja ema viimane töökoht?

Ainult 1 vastus kummagi vanema kohta!

	Isa	Ema
Seadusandja, kõrgem ametnik, juht (nt direktor, juhataja, väikeettevõtte juht)		
Tippspetsialist (nt insener, informaatik, arst, õpetaja, jurist, avaliku teenistuse spetsialist)		
Tehnik või keskastme spetsialist (nt maakler, tehnik, raamatupidaja, politseiinspektor, müügiesindaja jne)		
Ametnik (nt sekretär, kontoriametnik, andmesisestaja)		
Teenindus- või müügitöötaja (nt kokk, lapsehoidja, juuksur, tuletõrjuja, müüja)		
Põllumajanduse või kalanduse oskustöölaine (nt talunik, kalur, loomakasvataja, jahimees)		
Oskus- või käsitöölaine (nt ehitaja, mehaanik, rätsep, elektrik)		
Seadme- või masinaoperaator (nt vedurijuht, autojuht, masinaoperaator)		
Lihttöölaine (nt koristaja, aknapesija, kojamees, uksehoidja)		
Relvajõud		
Ei oska öelda		

62. Inimesi võib nende sotsiaalmajandusliku staatuse poolest liigitada kõrgema ja madalama staatusega inimesteks. Kui Sa mõtled oma perekondlikule taustale, siis millisele kohale Sa oma vanemad sotsiaalmajandusliku staatuse skaalal asetaksid?

- Kõrge sotsiaalmajanduslik staatus
 .
 .
 .
 .
 .
 .
 .
 .
 .
 Madal sotsiaalmajanduslik staatus

KONTAKTID

Kui soovid osaleda auhindade loosimises, palun jäta meile oma kontaktandmed. Nii on meil võimalik Sinuga ühendust võtta, kui peaksid osutama võitjaks! Kontaktandmed on konfidentsiaalsed ning neid ei seostata vastustega.

Sinu e-postiaadress:

Sinu telefoninumber:

